

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Ν. Κωνσταντίνου

...όπως τον γνωρίσαμε

ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΙΝ

δανικό παραπλήρωμα, των εδώ αναγνώσεων, θα μπορούσε να αποτελέσει το τελευταίο τεύχος του περιοδικού «Το δέντρο», που καταπάνεται με τρόπο συναρπαστικά επίκαιρο με το «κazanτζακικό φαινόμενο», για να το αναπροεγγίσει, να το αποιμήσει, να διερευνήσει τον σμηρινό του αντίκτυπο όχι μονάχα στη φιλολογία μας, αλλά και στις αναγνώσεις μας.

Εξάιρετος μυθοπλαστής και διανοητής συγγραφέας χαρακτηρίζεται στο προλογικό σημείωμα του τεύχους ο Νίκος Kazantzákης – και όχι άδικα. Οσο κι αν το ιδεολογικό βάρος του ιδιότυπου μείγματος μπερξονισμού, ντισείριμου και βουδισμού πνίγει τα αφηγηματικά του πρόσωπα, όπως παρατηρεί σε ένα από τα κείμενα του αφιερώματος ο Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, όσο κι αν ο «δυσκατάποτος παλαιοδημοτικισμός» του, όπως χαρακτηρίζει το γλωσσικό του ιδίωμα ο Δημήτρης Δημηρούλης, φαντάζει σήμερα αποθνηπικός, όσο κι αν για πολλούς (Αγραφιώτης, Καρυπίδης, Πραϊκάκης, Ι.Μ. Παναγιώτιδης, σε δημοσίευμα του 1958...) τα κείμενά του που διεκδικούν επάξια παράταση ζωής είναι, κυρίως, τα «Ταξιδεύοντας...», ο Kazantzákης, είτε μας αρέσει είτε όχι, σφράγισε πολλές εφηβικές αναζητήσεις, αφύπνισε περιέργειες, μύησε στα πάθη και τις συγκρούσεις του βίου και υπέδειξε τη λογοτεχνία ως «εναλλακτικό σκηνικό, μια υπόθεση φωτεινής παράβασης, απέλπιδος υπέρβασης και χαρούμενης αντιφάσης».

Έχει μεγάλο ενδιαφέρον το αφιέρωμα του «Δέντρου». Συστηγάζοντας μαρτυρίες, αναμνήσεις, ντοκουμέντα και αρχειακό υλικό πλάι στις φιλολογικές και κριτικές εισηφορές των συνεργατών του, το περιοδικό καταφέρνει να σχηματίσει ένα ολοκληρωμένο πορτρέτο του ανθρώπου και του λογοτέχνη. Αλλά αυτό που εντυπωσιάζει, και ίσως να συγκινεί περισσότερο, είναι η υποψία, πως, παρά τα φαινόμενα, το εν πολλοίς ανεπίσκεπτο σήμερα έργο του Kazantzákης, μοναχικό μέσα στην «ξενιτιά» του, διατηρεί, όχι μονάχα τη γοητεία του, αλλά και τη δυναμική του. Προτείνοντας μίαν εντελώς ιδιοσυγκρασιακή θέαση του κόσμου, αποσκοπώντας να λειτουργήσει έως και μυθικά, ο Kazantzákης περιώζει τον μύθο του.

Τάνταλο της συγγραφής τον θέλει ο Δημήτρης Ραυτόπουλος, «αναμφισβήτητης καθαρότητας ανθρωπότη» ο Νικηφόρος Βρετάκος, «μυστικιστή και μαζί ανθρωπολάτρη» η Βαφτισμά του, η ποιητριά Αγγελάκη Ρουκ, που σε τόνο τυπικά kazanτζακικό ανακαλεί στο κείμενό της «Η μονομαχία φιλοσοφίας και ποίησης στην “Ασκητική”» «μια έκφραση της σκέψης που τρέφεται από το πάθος» και ένα πάθος «που δροσίζεται στη λεφτεριά του νου, νου χωρίς σύνορα».

«Τα βιβλία του είναι χώρες μακρινές που αξίζει τον κόπο να τις επισκεφτούμε, χώρες εξωτικές, όπου η φύση, η κουλτούρα, τα πράγματα είναι διαφορετικά, ανοικεία και, συχνά, άβολα», γράφει ο Άρης Μπερλής. «Με αυτούς τους όρους, το πληθωρικό και πολυσχιδές έργο του Kazantzákης δεν είναι άλλης εποχής, είναι ένας άλλος αυθύ-

παρκτος κόσμος, ένας ετερόκοσμος, με ασυνήθιστη χλωρίδα –ιδέες, νοήματα, φιλοσοφίες του ύψους και του βάθους– και ιδιότυπη πανίδα –ο Ζορμπάς, ο Φραγκίσκος, ο Οδυσσέας, ο Χριστός: είδη που, τελικά, μπορεί να μην έχουν ολότελα εκλείψει από τον δικό μας κόσμο». Και ο Δημήτρης Δημηρούλης: «Αυτό που τώρα μοιάζει με αδυναμία του Kazantzákης, αύριο μπορεί να γίνει η δύναμή του. Κανείς δεν ξέρει. Σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης, εξομοίωσης και ισοπέδωσης, ίσως η φωνή του προσελκύσει έστω και ως νοσταλγία ενός χαμένου πρωικού παρελθόντος. Ίσως η γλώσσα, το ύφος, οι ιδέες και οι μύθοι του τροφοδοτήσουν μίαν επιστροφή στον λογοτεχνικό κόσμο του. Δεν αποκλείω την επανάκαμψη της “kazanτζακικής αίρεσης”».

Με δυο λόγια: ας τον ξαναδιαβάσουμε. Ίσως έτσι να μη μείνουν μονάχα οι «ώριμες ηλικίες» εκείνες που «διασταυρώνονται με την kazanτζακική σκέψη και σκηνοθεσία». Έτσι κι αλλιώς, με γραφές σαν κι αυτές του Kazantzákης «μεθάει ένας έφηβος», καθώς γράφει ο Κώστας Γεωργουσόπουλος, «γιατί αυτές εκπροσωπούν ένα σκάνδαλο που ζητεί να νομιμοποιηθεί μέσω της λογοτεχνίας». Σκάνδαλο πνευματικό και γι' αυτό εις το διηνεκές παρόν.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Το kazanτζακικό φαινόμενο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ξεφυλλίζοντας... με την Κατερίνα Σχινά	3
Επανεκκίνηση: «76. Παραλλαγές Γκόλντμπεργκε», του Γ. Κοροπούλη	4
Αλαίν Ντε Μπιοτόν: «Η τέχνη του ταξιδιού», του Γιώργου Βέη	4-5
Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου: «Αιμός», του Κώστα Γ. Παπαγεωργίου	6-7
Ιντερμεδίο: «“Ακαδημία” Όχι ευχαριστώ», του Ανδρέα Παπαί	8
Αύγουστος Κορτώ: «Ο Δαμιονιστής», του Κωνσταντίνου Ματσούκα	8-9
ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ	
Α' ΜΕΡΟΣ	
«Ένα συγγραφικό φαινόμενο διαρκείας», του Βαγγέλη Χατζηβασιλείου	10-11
«...λέγο πριν από τον θάνατο του», επιμέλεια αφιερώματος - αρχείου: Γιώργος Ζεβελάκης	12-17
«Συνομιλία με τον Χρυσό Ευελπίδη (1895-1971)»	12-13
«Δεν θα ήθελα να πεθάνω ποτέ», συνέντευξη στη Γιολάντα Τερέντο	13-14
«Πώς γνώρισε τον Νίκο»	15
«Θα με φάει σίγουρα το χώμα της Κρήτης»	15
«Ένα δείγμα ανεξάντικτης συμπεριφοράς»	16
«Για την Κρήτη και τους Κρητικούς»	17
«...όπως τον γνώρισαν»	18-25
«Ένας αιρετικός που ήταν ιδεαλιστής», του Ασημάκη Πανσέληνου	18-19
«Οικογενειακοί δεσμοί», του Γιάννη Παπαϊωάννου	20-22
«Η ζωή του κρεμάταν από μια κλωστή», του Πέτρου Χάφη	23-25
«Με ιστορική απόσταση από τα πράγματα», της Άννας Σικελιανού	24-25
Βιβλιογραφίες: από τους Νίκο Ντόκα και Βασίλη Κ. Καλαμαρά	26-30
Κριτικοί λογοτεχνίας ή το ταλέντο της ανάγνωσης «Αλέξανδρος Αργυρίου: Μεροληπτό, χωρίς να ολισθαίνει στην αυτοβιογραφία», επιμέλεια: Μισέλ Φάις	31

Ξεφυλλίζοντας...

ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

ΕΛΛΗ ΠΑΠΠΑ
Γράμματα στο γιο μου. Φυλακές Καστοριών-Αβέρωφ-Καλλιθέας 1955-1962

«ΑΓΡΑ», ΣΕΛ. 90, € 11

Κάθε ερωτευμένο ζευγάρι θεωρεί πως η ιστορία του είναι μοναδική, η δύναμη των αισθημάτων του πρωτόφαντη, ο τρόπος της σύνδεσης ολότελα ξεχωριστός. Αυτή η πίστη, αυτή η βεβαιότητα κλονίζεται μπροστά στα γράμματα που η Ελλη Παππά απηύθυνε στον γιο της, καρπό της σχέσης της με τον Νίκο Μπελογιάννη, λίγα χρόνια μετά τη στυγνή δίκη και την εσπευσμένη εκτέλεσή του, κι ενώ η ίδια βρισκόταν στη φυλακή. Γράμματα προς έναν πολυαγαπημένο γιο που «έπρεπε να γνωρίσει την καρδιά του πατέρα του». Να τον γνωρίσει ολόκληρο, «όπως εγώ τον είχα ζήσει», γράφει η Ελλη Παππά. «Τον άνθρωπο που άνοιξε την ψυχή και την καρδιά του σε ό,τι καλύτερο μπορεί να δώσει η ζωή, που δεν ψαλιδίζει τα φτερά του και δεν αφήνει τίποτα και κανένα να του τα ψαλιδίσει. Τον ερωτευμένο άντρα που μπορούσε ακόμα και να κλάψει αν νόμιζε πως σε κάτι έφταιξε ή πως κάτι βασάνιζε την αγαπημένη του».

Μια ιστορία έρωτα και αγώνα αφηγούνται αυτά τα γράμματα. «Πόσο απ' αυτούς (που έζησαν αγάπες δυνατές) θα μπορούσαν να πουν πως ήταν τέτοια η αγάπη τους σαν τη δική μας; Κι αν αγαπήθηκαν τόσο, θα μπορούσαν να πουν πως αγαπήθηκαν έτσι;» ρωτάει τον Νίκο Μπελογιάννη η Ελλη Παππά, κι εκείνος απαντάει: «Το μόνο που ξέρω είναι πως το τόσο είναι από τα πιο δυνατά που υπήρξαν στον κόσμο και το έτσι δεν υπήρξε ποτέ στον κόσμο». Ναι, το «έτσι» αυτού του ζευγαριού ήταν στ' αλήθεια σπάνιο, αν όχι ανεύρετο. Γιατί ο έρωτάς τους, σωματικός και πνευματικός, σφουρηλατημένος στο κομμάτι της πολιτικής δράσης και σφραγισμένος με τόση οδύνη,

μπορούσε να γεύεται – στους μήνες που πέρασαν σε διπλανά κελιά στην απομόνωση, στις μέρες της κατάπτωσης «δικής» τους, μέχρι «το τελευταίο φιλί μέσα απ' τα σίδερα» – το πιο ασήμαντο μικροπεριστατικό που τους έφερε κοντά, σαν φαντασμαγορικό γεγονός. «Μέσα σ' αυτούς τους μαύρους ταίχους, που δεν γνώρισαν παρά το σκοτάδι, πολλές φορές την απελπισία και την τρέλα, εμείς κάναμε να ανθήσει το γέλιο της καρδιάς, του νου και –γιατί όχι– και της σάρκας», έγραψε κάποτε, ανάμεσα σε αμέτρητα σημειώματα, με την άκρη ενός καμένου σπέρτου, ο Μπελογιάννης στην Παππά. Το μεγαλείο αυτής της αγάπης αναδύεται από τα γράμματα της Ελλης στο παιδί της, για να μας συγκλονίσει ακόμη πιο πολύ με το αναπόδραστο, άδικο και πρόωρο τέλος. Οχι της αγάπης, ή της σχέσης, ωστόσο – μονάχα της ζωής. Γιατί και η Παππά, παρότι δεν θανατώθηκε, ήταν σαν να 'χε πεθάνει. «Θα πέταγα στα μούτρα του Πλαστήρα τη ζωή μου, γιατί στην πραγματικότητα με είχε εκτελέσει», γράφει στον γιο της. Γι' αυτόν τον γιο συνέχισε να επιβιώνει, δεχόμενη «και για τους δύο μας πια, τη χαρά σου». «Η αγάπη της μάνας σου και του πατέρα σου ας κάνουνε να' ναι ευτυχισμένη η ζωή σου, αγοράκι μου, να είναι ευτυχισμένα κι όμορφα τα χρόνια της γενιάς σου, ας είμαστε εμείς η τελευταία βασανισμένη γενιά», κλείνει το γράμμα στο παιδί της η Μάνα, Ελλη Παππά. Η τελευταία βασανισμένη γενιά, αλλά και η πιο φλογερή, η πιο άδολη, η πιο εμπνευσμένη. Ενα σύντομο, πολύτιμο βιβλιάρκι από τη «μεγάλη ψυχή που κρυβόταν στο μικρούλικο σωματάκι», καθώς έγραψε ο Μπελογιάννης, τη μεγάλη ψυχή της Ελλης Παππά.

Όμως αυτή η διαπίστωση δεν την οδηγεί στην ηττοπάθεια ή στην παραίτηση. Όπως παρατηρεί στον πρόλογό του ο Εντσενσμπέργκερ, δεν είναι τυχαίο που είναι γυναίκα. «Οι γυναίκες ήταν εκείνες που διατήρησαν μια άσση λογικής σε έναν κόσμο τρέλας», γράφει. «Ενώ οι άντρες διεξήγαγαν έναν φονικό πόλεμο, οι γυναίκες αποδείχτηκαν πραγματικές ηρωίδες της επιβίωσης. Και όταν οι σύζυγοι και οι εραστές τους επέστρεψαν καταρακωμένοι από την ήττα, οι γυναίκες ήταν εκείνες που καθάρισαν τα ερείπια». Αποθαρρημένες από τους άνδρες, απογοητευμένες. «Τους λυπόμαστε», σημειώνει η συγγραφέας. «Μοιάζουν τόσο δυστυχισμένοι, τόσο ανήμποροι. Το ασθενέστερο φύλο... Ανάμεσα στις πολλές ήττες στο τέλος αυτού του πολέμου είναι και η ήττα του ανδρικού φύλου». Προσωπικό και μαζί πολιτικό, το συγκλονιστικό αυτό ημερολόγιο συνιστά ένα ανεκτίμητο κομμάτι κοινωνικής ιστορίας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ

Μια γυναίκα στο Βερολίνο

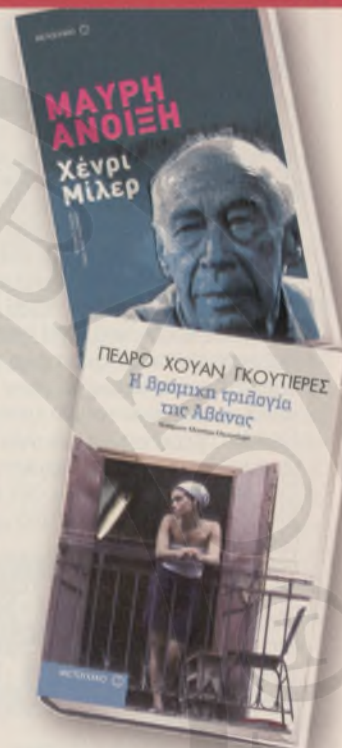
ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΧΑΝΣ ΜΑΓΚΝΟΥΣ
ΕΝΤΣΕΝΣΜΠΕΡΓΚΕΡ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΑΝΤΟΝΙ ΜΠΙΒΟΡ
ΜΤΦΡ.: ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΣΤΑΝΑΡΑΣ
«ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ»
ΣΕΛ. 327, € 16,5

Οι ηττημένοι είναι πάντα ηττημένοι. Υφίστανται τη μοίρα που αναπόφευκτα τους επιφυλάσσουν οι νικητές: εξευτελισμούς, ταπεινώσεις, αμέτρητες δοκιμασίες, όχι μονάχα ενάντια στην αξιοπρέπειά τους, αλλά και ενάντια στην ίδια τη δυνατότητα της επιβίωσής τους. Ωστόσο, το ημερολόγιο της ανώνυμης συγγραφέως, που κατέγραψε, λεπτό προς λεπτό, τις εβδομάδες της ρωσικής κατοχής του Βερολίνου – από τον Απρίλιο ως τον Ιούνιο του 1945 – δεν είναι κείμενο μεμψιμοιρίας ή αυτολύπησης. Είναι ένα έντιμο, ειλικρινές και θαρραλέο ντοκουμέντο από μια γυναίκα που κατόρθωσε να αποτιμήσει με τη μέγιστη δυνατή αυτοκυριαρχία και αυτοκριτική τις επιπτώσεις του πολέμου και της ήττας. Η 34χρονη Βερολινέζα ημερολογιογράφος δεν γλιστράει σε συναισθηματισμούς ή υποκρισίες. Έχει επίγνωση ότι αν οι Γερμανοί υποφέρουν, είναι γιατί προξένησαν τόσο πόνο και φρίκη στους άλλους λαούς,

Κάντε βουτιά

στις σελίδες των εκδόσεων

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Χένρι Μίλερ
Μαύρη άνοιξη

«Το να 'χεις στο δρόμο γεννηθεί σημαίνει όλη τη ζωή σου να περιπλανιέσαι, να 'σαι ελεύθερος [...]. Σημαίνει τύχημα και τέχνημα, δράμα και κίνηση. Σημαίνει, πάνω απ' όλα, όνειρο.»

απόσπασμα από το βιβλίο

Πέδρο Χουάν Γκουτιέρες
Η βρόμικη τριλογία της Αβάνας

«Έτσι είναι στην Καραϊβική. Εκεί που έχει ήλιο, ξαφνικά αρχίζουν ο αέρας και η βροχή και βρίσκεσαι στη δίνη του κυκλώνα. Θα 'θελα να 'χα λίγο ρούμι, αλλά δεν υπήρχε τρόπος να βρω. [...] Ξάπλωσα να κοιμηθώ. Ήμουν ιδρωμένος και τα σεντόνια ήταν βρόμικα, αλλά [...] με ερεθίζει να μυρίζω τον εαυτό μου.»

απόσπασμα από το βιβλίο

www.metaixmio.gr

ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗ

Ο «Αποτυχημένος» του Τόμας Μπέρνχαρντ προκύπτει ως ανάπτυγμα της εξής στοιχειώδους δομής «"το και το συνέβη"» είπε ο τάδε, σκέφτηκε». Γράφεται δηλαδή προϋποθέτοντας τρεις χρονικές στιγμές. Τρία είναι και τα πρόσωπα του έργου, άλλωστε. Τρεις δεξιότητες του πάνου, που υφίστανται ο ένας ως αλλοιωμένο είδωλο του άλλου, τοποθετούνται στις κορυφές ενός μιμητικού τριγώνου – και στον καθένα επιμερίζεται μία από τις τρεις πιθανές στιγμές του ίδιου εγχειρήματος: Στον Γκούλντ αναλογεί η απaráμιλλη δεξιότητα. Στον Βερτχάμερ, η συντριβή κάτω απ' το βάρος της (κι όμως αυτός, ο αποτυχημένος, έχει το ίδιο ταλέντο με τον Γκούλντ) κι έπειτα η φυγή στην τέχνη των αφορισμών, της συντετριμμένης σκέψης. Στον αφηγητή, τέλος, που έχει κι αυτός το ίδιο ταλέντο (το ρομαντικό ρεπερτόριο διασύρειται συστηματικά), αλλά το αναγνωρίζει εγκαίρως ανεπαρκές, αναλογεί η συγγραφή μονογραφίας για τον

Γκούλντ (εμείς όμως κρατάμε στα χέρια μας ένα βιβλίο για τον Βερτχάμερ: τον «αποτυχημένο», όπως τον ονομάζει ο ίδιος ο Γκούλντ). Ο Βερτχάμερ αυτοκτονεί, ο Γκούλντ πεθαίνει, ο αφηγητής περνά σ' άλλη τέχνη, την αντιμετώπιζει όμως ως υποκατάστατο: μισό πραγματικός, μισό γυρνάμενος μες στο μυαλό του Μπέρνχαρντ, ισορροπεί μακριά κι απ' τον επισημομένο Βερτχάμερ κι από τον Γκλεν Γκούλντ – υπαρκτόν αυτόν, όμως κομικά παραλλαγμένον: Δεν σπούδασε, βέβαια, ποτέ στο Μοσαρτέουμ (και μάλιστα στο δωμάτιο 33: τα ανεξάντλητα νεύματα του Μπέρνχαρντ). Δεν είχε δάσκαλο τον Χόροβιτς (στην πραγματικότητα, τον μισούσε). Δεν πέθανε παίζοντας τις Παραλλαγές Γκόλντμπεργκ. Όμως σ' αυτές οφείλει εκείνος τη φήμη του και (στο μυθιστόρημα) ο Βερτχάμερ την κατάρρευση της αυτοπεποίθησής του... Στήνοντας ένα ιλιγγιώδες παιγνίδι με παραμορφωτικούς καθρέφτες, ο Μπέρνχαρντ γεννά την εντύπωση πως σκύβουμε πάνω απ' την άβυσσο. Σκύβουμε όντως, μια και το παιγνίδι εν συνόλω είναι μίμηση μίμησης – και μάλιστα παρεφθαρμένη, αξιολόγητη: Γύρω από το διακύβευμα της ιδεώδους μουσικής του Μπαχ ανάβουν εξαρχής οι φλόγες της ζηλοτυπίας – αλλά το τριγώνου, που σχεδιάζεται μ' αυτήν την πυρηνική γραμμή, μοιάζει ν' αντιγράφει σρεβλά μια πρωτότυπη φάρσα:

Οι Παραλλαγές Γκόλντμπεργκ γράφτηκαν από τον Μπαχ ως αντίδοτο στην αϋπνία ενός πρίγκιπα – όμως παίζοντάς τις κάθε βράδυ άυπνος, ξανά και ξανά, ο Γκόλντμπεργκ αύξανε δίκως νόημα τη δόση. Φέρουν το όνομά του ως τίτλο, το όνομα του δεξιότητη που τις ερμήνευε, αλλά δεν ήταν έργο του (ο Μπαχ τις συνέθεσε

κι ο Πρίγκιπας έλεγε: «Παίξτε μου τις Παραλλαγές μου»), ήταν μόνο το δηλητήριο που χυνόταν σ' αυτό του: θανάσιμη ομοιότητα του με μια πατρική μορφή που κάτι του ζητούσε να εκτελέσει, κάτι που διαρκώς μετατοπιζόταν και άλλαζε... Ναι, αλλά στο βιβλίο που φέρει ως τίτλο το όνομα του αποτυχημένου, η αξιολογημένη φιγούρα (ο Γκούλντ) είναι ήδη ο δεξιότητη: κάποιος που –τη στιγμή που αρχίζουν όλα– στέκεται στο τέταρτο σκαλί από την αλήθεια. Πώς μπορεί να υφίσταται ιδιοφυΐα όταν το πρώτο σκαλί καταστράφηκε και στη θέση της αλήθειας, το είδωλο της οποίας θα ειδωλοποιούσε (κατά τον ορισμό του Πλάτωνα) αυτή η ιδιοφυΐα, υπάρχει τώρα το κενό; Πώς μιμείται η μαριονέτα τα κινήματα μιας ψυχής που έλιωσε κάποια στιγμή στον αέρα; Κι άλλωστε υπήρξε ποτέ αυτή η ψυχή; Το ερώτημα απλώνει σαν

μόλυνση, καθώς σκύβουμε πάνω από μιαν άβυσσο που κάσκει στο κέντρο βάρους της ίδιας μας της προσπάθειας,

στο σημείο όπου πιστεύαμε πως εμφώλευε η αλήθεια του έργου τέχνης... Αφού ακουστεί η άρια/σαραμπάντα (το θέμα τους), οι Παραλλαγές Γκόλντμπεργκ εκτυλίσσονται κατά τριάδες: η δομή τους είναι ο ιδεότυπος ή το προείκασμα της παρτίδας – αλλά και της τριαδικής υψής του έργου του Μπέρνχαρντ, τελικά. Όμως μετά την Παραλλαγή 15, στη μέση ακριβώς, ο πρωινός ήλιος της μουσικής αντανακλάται στον καθρέφτη της νύχτας που θα 'ρθει. Εκεί –σταματά κι απ' τον ίδιο δρόμο επιστρέφει αφανής, ενώ εμείς βλέπουμε την αντανάκλασή του να γλιστρά προς τη δύση... Απ' αυτήν προπάντων την άποψη, του ομοιόμορου καταπετάσματος ενός ναού που εγείρεται στην ακοή μας, η μουσική των Παραλλαγών είναι η ψυχή του κειμένου του Μπέρνχαρντ. Τι γίνεται όμως με τη δική τους ψυχή; Η σαραμπάντα (το αριστοκρατικό χούμορ του Μπέρνχαρντ προϋποθέτει ότι το ξέρουμε) αποσπάστηκε από παλιά τετράδια αφιερωμένα στην Άννα Μαγδαληνή Μπαχ. Κι ίσως τελικά δεν είναι καν του Μπαχ, ίσως είναι αντιγραμμένη από γαλλική πηγή. Τι διάβολο χρειάζεται το ταλέντο να μιμηθείς την ψυχή ενός έργου όταν το αληθινό έργο της έμπνευσης είναι Παραλλαγές – κι αυτές ψευδεπιγραφές; Ένα κύμα αυτοκλευασμού καταποντίζει τον Βερτχάμερ, καθώς σκύβει (στις τελευταίες σελίδες) πάνω από το ξεκούρντιστο πάνο του, ανανεώνοντας το ερώτημα κάθε αποτυχημένου επ' άπειρον. Και το ίδιο ακριβώς κύμα υψώνει τον Γκούλντ – γιατί κυλάει αντίθετα μόλις εννοήσουμε πως η άβυσσος ανέκαθεν έχαινε εκεί, μόλις, για να το πούμε με τα λόγια του Νίτσε, κοιτάξει κι εκείνη μέσα μας; εκεί όπου υπήρχε πάντα (δεν γίνεται αλλιώς), αλλά δεν αρκούσε ποτέ το ταλέντο.

76. Παραλλαγές Γκόλντμπεργκ

Δοκίμιο

Προσφιλιά

Ο καλειδοσκοπικός κόσμος

«*Το ταξίδι με παρηγόρησε. Βίωσα ένα είδος αισθησιακής έλξης προς το τοπίο...*

Οι περιγραφές της φύσης στο λογοτεχνικό μου έργο έχουν την ίδια αξία με τις ερωτικές σκηνές άλλων συγγραφέων»

«Εξομολογήσεις μιας Μάσκας», Γιούκιο Μισίμα

Ποιημαίνοντας την πολυσημία, η οποία παρεισθύει κατά κανόνα σε κάθε σχεδόν στιγμή της περιπλάνησής μας στην αλλοδαπή επικράτεια ή και σε διακεκριμένα σημεία της ημεδαπής κοιτίδας, ο συγγραφέας, βιβλιογραφικά πάνοπλος ως συνήθως, προτείνει συγκεκριμένους τρόπους αποτελεσματικής προβολής και αισθητικής εκμετάλλευσης των εκάστοτε «τουριστικών» δεδομένων. Δείχνοντας στην ταξιδιωτική πράξη πώς είναι δυνατόν να αποκατασταθούν ορισμένες παραθεωρημένες δυναμικές ενδεικτικών τοπίων, προσφέρει μια καλώς συγκροτημένη μεθοδολογία αναθεώρησης των διαδικασιών ουσιαστικής πρόσληψης των κεκρυμμένων παραμέτρων του «εξωτικού» ή μη χώρου.

Είναι άλλωστε τεράστια η απόσταση που χωρίζει τον διάσημο αφορισμό του Πασκάλ (βλ. σελ. 295) και ό,τι άλλο αυτός συνεπάγεται, δηλαδή ότι «όλη η ανθρώπινη δυστυχία πηγάζει από ένα μονάχα πράγμα, ήτοι από το ότι δεν ξέρουν πώς να κάτσουν ήσυχοι μέσα στην κάμαρή τους». (βλ. *Σκέψεις*, 136) από την έξαρση που εμπεριέχεται στην εναντιωματική θέση του Ιβ Μπωνφουά: «Αγαπώ τα ταξίδια, τα θεωρώ προσπάθειες επιστροφής. Αναζήτηση σημαδεμένη με σταθμούς, κάθε φορά που πλησιάζουμε τόπους οι οποίοι ταιριάζουν στους πόθους μας. [...] Μια τέτοια αναζήτηση είναι και η ποίηση: μερμηνά μόνο για τούτο το σημείο του κόσμου που το προειδεάζομαι, στήνει και ερμηνεύει αυτό το μνημείο της φυσικής ευγλωττίας, όπου θα λάμψει η μέρα που εκείνη ποθεί, η παντού θαμμένη. Ποίηση και ταξίδι έχουν την ίδια υπόσταση και το ίδιο αίμα.

ή τοπία

της περιπλάνησης

Και ξαναλέω, μετά τον Baudelaire, ότι από όλες τις πράξεις τις δυνατότες στον άνθρωπο, αυτές είναι οι μόνες ίσως χρήσιμες και οι μόνες σκόπιμες» (βλ. *Οι Τάφοι της Ραβέννας*, σε μετάφραση Χριστόφορου Λιοντάκη, στις εκδόσεις «Γνώση», 1981).

Ο Αλέν ντε Μπουτόν, ως οξυδερκής δέκτης του αφνιδίου ή μη ταξιδιωτικού διάκοσμου, υποστηρίζει εντέχνως την αλήθεια του δεύτερου ισχυρισμού, αποδεικνύοντας με τη σειρά του την απώτερη διδακτική σημασία του ταξιδιού.

Γι' αυτό και διερευνά, μεταξύ άλλων, το είδος της αναβαθμισμένης εκείνης εμπειρίας, όπως τη βίωσαν και στη συνέχεια την αποτύπωσαν εξεχόντες ανά τους αιώνες περιηγητές, όπως είναι φέρ' ειπείν οι Ζ. Κ. Ισμάνς, Κάρολος Μπουτιλέρ, Εντουαρντ Χόπερ, Γκιστάβ Φλομπέρ, Αλεξάντερ φον Χούμπολτ, Ουίλιαμ Ουέρντσουερθ, Εντμουντ Μπερκ, Βίνσεντ Βαν Γκογκ, Τζον Ράσκιν και Ξαβιέ ντε Μεσιρ.

Θεωρώντας προφανώς ότι ο ταξιδιωτικός χωρόχρονος αποτελεί φύσει και θέσει το κατ' εξοχήν διευρυμένο, το ανοικτό πεδίο των ωσιώσεων και των άλλων δεδομένων της κρίσιμης συγκυρίας, ό,τι δηλαδή κατά κανόνα ανακαλύπτει ή «αντιγράφει» ο επαρκής περιουσιών συγγραφέας ή ο έμπειρος εικαστικός καλλιτέχνης αντιστοίχως, η «Τέχνη του ταξιδιού» συνιστά πρωτίτως ένα εύχρηστο εγχειρίδιο κατανόησης και επαναξιολόγησης ερειπιώνων, αποκτημάτων και ευεργετημάτων τόσο του ανθρώπινου πολιτισμού όσο και του φυσικού παράγοντα.

Με άλλα λόγια, οι προσφιλείς τόποι συναποτελούν και κατά τον Αλέν ντε Μπουτόν, το πολύμορφο, το καλειδοσκοπικό τρόπον τινά υπερκείμενο, το οποίο μάς καλεί να το μελετήσουμε διεξοδικά, επιδεικνύοντας την ανάλογη υπομονή, να το διεκδικήσουμε γνωσιολογικά και στη συνέχεια να το κάνουμε αναπόσπαστο κομμάτι του είναι μας. Ταξιδεύουμε, από αυτή την άποψη, σημαίνει αποδεχόμαστε στο έπακρο τη δυνατότητα της έκπληξης, διαγράφουμε εκ

προομιού όλες, ει δυνατόν, τις εμμονές του πλατωνικού σπλαιίου και εξαντλούμε την ικανότητά μας να αφομοιώσουμε το θαύμα του πλανήτη Γη. Λειτουργώντας επιτέλους με επιτυχία επαγωγικά, αντιλαμβάνομαστε τι όντως συγκροτεί τον Κόσμο.

Το διπλό ερώτημα του Γκιστάβ Φλομπέρ, λίγο προτού αναχωρήσει από την Αίγυπτο: «Πότε θα ξαναδώ φοινικόδεντρο; Πότε θ' ανέβω πάλι σε δρομάδα;», αλλά και η πηγαία εξομολόγησή του στην ανιψιά του Καρολίν, όταν πλησίαζε ο θάνατός του, τρεις δεκαετίες μετά, ήτοι: «Τις τελευταίες δύο εβδομάδες μ' έχει κατακλύσει η λαχτάρα να δω ένα φοινικόδεντρο με φόντο έναν καταγάλανο ουρανό, ν' ακούσω έναν πελαργό να κροταλίζει το ράμφος του στην κορφή ενός μινιρέ» (βλ. σελ. 126), αφήνουν να διαφανεί η βαθύτερη, η αρχέγονη αγωνία της ύπαρξης για την οριστική φυγή της μέσα στην αιγλή του αλλότριου. Στο σημείο αυτό η «Τέχνη του ταξιδιού» υπανίσεται σαφώς την ανταξία της περιώνυμης εισηγορίας του Φριδερίκου Νίτσε, όπως κατατιθείται ευκρινώς στο έργο του «Θέλψη για δύναμη», ότι δηλαδή «... ο κόσμος είναι ακόμη πλούσιος και άγνωστος και αξίζει περισσότερο να χαθούμε παρά να κατοικήσουμε ανάητροι και φαρμακεροί. Η ίδια μας η ρώμη μάς σπρώχνει προς τις μακρινές θάλασσες, προς το σημείο όπου όλοι οι ήλιοι μέχρι τώρα έχουν δύσει· ξέρουμε πως υπάρχει ένας νέος κόσμος...». Το σύνδρομο του Οδυσσέα υπαγορεύει συνεπώς όλες εκείνες τις αποκλίσεις και τις προαιρέσεις που οδηγούν τον ταξιδιώτη κατ' ανάγκην στο βασίλειο ενός φωτισμένου εαυτού. Κι αυτή η δημιουργική σχέση συνιστά κοινολογία την αφετηρία των λυσιτελών καταγραφών του Αλέν ντε Μπουτόν.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΗΣ

georgeveis@hotmail.com

ΑΛΑΙΝ ΝΤΕ ΜΠΟΤΤΟΝ

Η τέχνη του ταξιδιού

ΜΤΦΡ: ΠΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΕΟΥ

«ΠΑΤΑΚΗΣ», ΣΕΛ. 314, € 14

Βασίλης Βασιλικός

Μάθημα ανατομίας 1965-1978

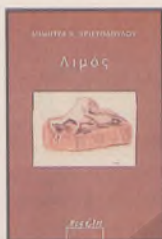
Η εξαιρετική τοιχογραφία μιας ολόκληρης εποχής.

Ένα συναρπαστικό ανάγνωσμα για τα οράματα και τις διαψεύσεις...

Ελληνικά
γράμματα

ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΑ Χ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
Λιμός

«ΝΕΦΕΛΗ», ΣΕΛ. 90, € 9

το «κιργκεκοριανό» ερώτημα, αν η απελπισία αποτελεί, εντέλει, πλεονέκτημα ή μειονέκτημα, η Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου τάσσεται ανεπιφύλακτα υπέρ της πρώτης εκδοχής. Κι αυτό, όσο κι αν μκκτιπρίζει εαυτήν και την ανθρώπινη μοίρα της, όσο κι αν αυτοσαρκάζεται –ως ένα βυθισμένο στη μοναξιά και ακαταπαύστως σκεπτόμενο θηλαστικό–, υποχρεωμένη καθώς είναι να υπακούει στην ανάγκη των δοντιών να αλέθουν τροφές, στις επιταγές του παιχνιδιού της επιβίωσης. Όσο κι αν επιμένει στην ενατένισή του «άλλου», μολονότι γνωρίζει ότι όλα διαρκούν ως τη στιγμή που θα ακουστεί η τουφεκιά του αόρατου και πανταχού παρόντος κυνηγού ή ως τη στιγμή που ο «μονόφθαλμος παρατηρητής των πάντων/ να κλείσει πια το τερατώδες του βλέφαρο», αυτή παντοιοτρόπως αποδεικνύει ότι η απελπισία είναι πλεονέκτημα, αφού την οπλίζει με θάρρος, προσφέροντάς της την επιφοβη δυνατότητα να συζητιέται και να δημιουργεί σχεδόν απικτή σχέση

λά από την επώδυνη συνείδηση ότι, με την έλευσή του, με την πλήρωση της αίρεσης υπό την οποία τελεί η ζωή, με την επιβολή του σκοτεινού καθεστώτος του, καταργούνται οι «παροχές» που απορρέουν από το ενδεχόμενο του. Γιατί η Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου, με συνέπεια και σταθερότητα, αντιπαράθετεί στην τελεσιδικία του θανάτου τα όσα συνάγει βιώνοντας, «ζώντας το

θνήσκειν»: κι έτσι, στέκεται μπροστά στο ενδεχόμενο του χωρίς να φοβάται και δίχως να μεμψιμοιρεί, θεωρώντας την ατομική ζωή του καθενός –άρα και τη δική της– σαν μια μάσκα που το μόνο που κάνει είναι να υποστασιοποιεί το σκεπτόμενο τίποτα: ένα τίποτα στιγματομένο με τη συνείδηση της «τιποτένιας» του ιδιότητας.

Συνδιαλέγεται, λοιπόν, με όλες τις παντοιοτρόπως υποπίπτουσες στην αντίληψη ή στη διαίσθησή της εκδοχές της φθοράς και του «ανεπανάληπτου» τέλους («Αυτό που ξέρουμε όλοι/ Αυτό που μόνο είναι σκοτεινό/ κι ανεπανάληπτο»). Διανύοντας στιγμές βαθύτατης αυτογνωσίας και ωριμότητας,

Η επιτυχία της ωριμότητας

Λόγος που συνδυάζει την πραότητα με την υψηλή δέρμη

με επικίνδυνες για την πνευματική και την ψυχική της γαλήνη και ισορροπία ουσίες: την κάνει ριψοκίνδυνη. Μα, πάνω απ' όλα, την κινητοποιεί δημιουργικά, καθώντας τη σε λυτρωτικές, παρά την οδυνηρότητά τους, καταβυθίσεις σε χώρους με βάθος ανεξερεύνητο, προκειμένου να ανασύρει πυρακτωμένα από την υπαρξιακή της αγωνία υλικά: καθώντας τη, με άλλα λόγια, στη διαδικασία της γραφής.

Θα τολμούσα να πω ότι η απελπισία θωρακίζει την ποιήτρια στις διαρκείς, αδιάπνυτες και πανταχόθεν προσεγγίσεις που επιχειρεί προς τον θάνατο και προς ό,τι μπορεί να τον υποδηλώνει ή να τον προοικονομεί: προς όλες τις εκδοχές του. Τη συντηρεί σε μια κατάσταση πνευματικής ετοιμότητας, ενώ παράλληλα ακονίζει, εκλεπτύνοντας, την ποιητική της αισθαντικότητα: την καθιστά ευεπίφορη και «ανταποκριτική» στα υποδαυλιστικά της ποιητικής της ιδιοσυστασίας ερεθίσματα. Η απελπισία όχι από τον φόβο του θανάτου, αλ-

αφήνεται να παρασυρθεί από τα λικνίσματα μιας ιριδίζουσας συναισθηματικά σχετικότητας, καταλήγοντας σε σκέψεις και ιδέες καταπραυντικές της οδύνης που κάποτε της προκάλεσε η αταλάντευτη αναζήτηση του απόλυτου. Τώρα γνωρίζει ότι τα ζεύγη των δραματικών αντιθέσεων ζωή - θάνατος, ομορφιά - ασκήμια, αναγκαίο - περιττό, αλήθεια - ψέμα και τόσα άλλα ακόμη, που άλλοτε την ταλάνισαν, συνιστούν όχι απλές διαζεύξεις αλλά οδυνηρές συζεύξεις, συμβάλλοντας, το καθένα χωριστά ή και όλα μαζί, στη δημιουργία μιας υπέρογκης αίσθησης ματαιότητας που, παραδόξως, δεν την απομακρύνει από τη ζωή, αλλά την κάνει κατανοητικότερη στις αδυναμίες των άλλων, των απλών καθημερινών ανθρώπων, αλλά και προς τον εαυτό της. Στον οποίο αναγνωρίζει το δικαίωμα της ιδιαιτερότητας: την πολυτέλεια της διαφοράς, που, όμως ομολογεί, την προφύλαξε και τη συγκράτησε από τη «μαζική βουτιά»: την ισοπέδωση.

Η ποίηση της Δήμητρας Χριστοδούλου ήταν και εξακολουθεί να είναι ποίηση του βάθους: «έκθεση», θα μπορούσα να πω κοιτασμάτων που ανασύρει, κατερχόμενη τα απώτατα βάθη της ύπαρξής της, υποκινημένη, κάθε φορά, από κάποιες αιφνίδιες εκλάμψεις, από «όλο και κάποια ένασπρη εξέγερση» που «πυροδοτεί την ανυπακοή της». Αλλά κοιτασμάτων κατεργασμένων, κατευνασμένων θα έλεγα από έναν λόγο νηφάλιο και πρῶτο στην εκφορά του, αν και συχνά δεν μπορεί να «καλύψει» την κραυγή της απόγνωσης, στα σπλάχνα της οποίας επώαστηκε. Πρόκειται για έναν λόγο εντελώς ιδιαίτερο, έτσι καθώς διατυπώνεται - εκδιπλώνεται σαν προστατευτικός του δονούμενου σώματος και της ακατάπαυστα ταλανιζόμενης σκέψης του ποιητικού υποκειμένου. Χωρίς να είναι χαμηλόφωνος, ελάχιστα απέχει από τη σιωπή· σχεδόν την αγγίζει, ενστερνίζεται την επίφοβη αμφισβήτηση και είναι φορές που, θερμαινόμενος απ' αυτήν, αποκτά κάτι από την υφή του ονείρου. Είναι σταθερός, χωρίς, ωστόσο, η σταθερότητά του να τον εμποδίζει να διαχέεται μουσικά· μοιάζει αβέβαιος αλλά δεν είναι, δεν κλυδωνίζεται μέσα στην αβεβαιότητα· απλώς διατηρεί το λίκνισμα κάποιων λυγμικών συναισθημάτων, αβίαστα και διακριτικά υποταγμένων στη νόηση, ενώ στις κλειδώσεις των αρμών που τον συνεχούν διακρίνονται ζωηρές ανταύγειες ενός υπερκόσμου φόβου, αλλά ενός φόβου

ακινητοποιημένο, σταματημένο, γίνεται φορέας και πόμος αμφισβήτων μηνυμάτων, πρόσφορος σε πολλές ερμηνείες, αφού η ποιήτρια ξέρει και μετέρχεται τρόπους εξαυλωτικούς της ύλης των προσώπων και των πραγμάτων, φροντίζοντας παράλληλα να μη χάνουν την υλική τους υπόσταση. Απλώς να προστατεύονται από τους αδαείς, να γίνονται δυσπρόσιτα και ανερμήνευτα για όσους έχουν ακατέργαστες, αδοκίμαστες στο «άλλο» αισθήσεις και συνειδήσεις: «απαιτώντας» διακριτικά να προσεγγιστούν και να επαναπροσεγγιστούν όχι μόνο από τις θεατές, αλλά και από τις αθέατες πλευρές τους, τις κρυφές και σκοτεινές, ώστε να ακουστεί ο πραγματικά πολύσημος λόγος τους, που είναι άλλοτε απλός, άμεσος και αδιαμεσολάβητος, άλλοτε αλληγορικός ή παραβολικός, με μερικές φορές κάποιες, περισσότερο ή λιγότερο, μακρινές απηχήσεις απ' αυτόν του ευαγγελίου.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΔΕΝ ΘΑ ΚΛΕΙΣΕΤΕ...
ΜΑΤΙ!

INDIKTOS
www.indiktos.gr

ας

αποφασισμένου να μην παραδοθεί ούτε να παρασυρθεί στα / από τα αίτια που τον προκάλεσαν.

Οτιδήποτε «συμβαίνει» στην «έκταση» που καταλαμβάνουν τα ποιήματα της Χριστοδούλου - μια έκταση με απροσδιόριστα τα όρια του χώρου και του χρόνου-, πραγματικό ή φανταστικό, αποκύημα της σκέψης ή της φαντασίας - συχνότατα και των δύο, καθώς βρίσκονται μονίμως σε αγαστή συνεργασία-, περιβάλλεται την αχλή του παράδοξου και του αιφνίδια ακινητοποιημένου. Κι έτσι,

Ιντερμέδιο

Πριν από μερικούς μήνες, με φανφάρες και μπόλικες φωτογραφίες, αναγγέλθηκε και επισήμως η «υλοποίηση της δέσμευσης» (σιγά μη στάξει η ουρά τους!) για τη δημιουργία Ακαδημίας Τεχνών, η κάτι τέτοιο τέλος πάντων. Βρέθηκε μάλιστα (για δεξ!) και πού θα στεγαστεί. Κάπου στα Διόσια, ώστε να αναβαθμιστεί και η έρμη η δυτική Αττική. Και κοινωνική ευαισθησία διαθετομένη, βεβαίως, βεβαίως, Μήπως εκτός απ' όλα τα εύπλα και τα θεάρεστα υπάρχει και κανείς να μας πει τι ακριβώς θα κάνει αυτή η Ακαδημία, μπας και καταλάβουμε κι εμείς; Εκτός και αν ιδρύουμε Ακαδημίες με βασικό στόχο να αξιοποιήσουμε τα «ολυμπιακά ακίνητα» που μας έμειναν αμανάτι μετά το «θαύμα» του 2004;

Πώς θα μπαίνει, λοιπόν, κανείς στην εξαγγελιολόγητη Ακαδημία; Και κυρίως, γιατί θα μπαίνει; Ετσι, για να ανεβάσει το «καλλιτεχνικό» του επίπεδο; Και ας πούμε ότι μπαίνει τέλος πάντων. «Τι» θα βγαίνει; Σε τι θα μπορεί να αξιοποιήσει (δεν λέω χρησιμοποιήσει) όσα –ας πούμε ότι– έμαθε εκεί; Παρεμπιπτόντως, και για όσους κυβερνητικούς αξιωματούχους δεν το γνωρίζουν ίσως, υπάρχουν ήδη δύο ανώτατες σχολές Καλών Τεχνών, ανώτατες σχολές Θεατρικών Σπουδών, από τις οποίες αποφοιτούν νέοι και νέες που ψάχνουν εναγωνίως τρόπο να αξιοποιήσουν τις σπουδές τους, άπειρες δραματικές σχολές, αμέτρητες σχολές χορού του τύπου Ολγα Καραμπέροβα, κ.λπ. κ.λπ.

Φοβάμαι ότι κανείς δεν είναι σε θέση να με/μας φωτίσει για όλα αυτά, όπως φοβάμαι και ότι δεν θα ξανακούσουμε να γίνεται λόγος για την «Ακαδημία» παρά μόνο λίγο πριν από τις εκλογές. Τότε, οι επικριτικοί λόγοι θα στείλουν τον πρωθυπουργό στο «εργοτάξιο», θα τον βάλουν να εξετάζει ρακέτες και να κουνάει εντυπωσιασμένος το κεφάλι του φορώντας κράνος (κίτρινο ή πορτοκαλί, κατά προτίμηση).

Ας μην υποτιμάμε πάντως τέτοια εγχειρήματα, και κυρίως τέτοιους νεοκόπους θεσμούς, φορείς, ιδρύματα, κ.λπ. Είναι κι αυτά μια κάποια λύση, καθώς:

— Δι' αυτών «παράγονται» χρήσιμες φωτογραφίες, που τόσο τις έχει ανάγκη το Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων αλλά και το Πολιτικό Γραφείο του πρωθυπουργού.

— Ακόμη και αν παραμείνουν απλώς στο στάδιο του σχεδιασμού, εξασφαλίζουν περιόπτες –και συνήθως καλά αμειβόμενες– θέσεις στελέχους σε μνήμερους, αλλά και σε βολικούς «αριστερούς», από αυτούς που χρόνια τώρα σιτίζονται στο κρατικό πρωταίεο –κατά κανόνα μάλιστα, ανεξαρτήτως ποιος πρωτανεύει.

— Αν η «ιδέα» προχωρήσει έστω και λίγο, επιτρέπει επίσης την πρόσληψη αρκετών όσο και κρίσιμων ημετέρων ψηφοφόρων σε κάθε είδους θέσεις (διοικητικό προσωπικό, φύλακες κ.ά.), ενόψει πάντα εκλογών.

— Δίνουν την ευκαιρία για μια ωραία τελετή εγκαινίων, με το πατροπαράδοτο κόψιμο της κορδέλας, τους συνωθούμενους και διαγκωνιζόμενους για να μπουν στο πλάνο κ.λπ.

Εν κατακλείδι, όπως λίγο-πολύ ήδη από την εποχή του Ροϊδη γνωρίζουμε, η Ελλάδα –και ειδικότερα ο χώρος των τεχνών και του πολιτισμού, θα προσέθετα– δεν πάσχει από έλλειψη θεσμών, φορέων κ.ά., αλλά από ανεπαρκή ή προβληματική λειτουργία των ήδη υπαρχόντων. Αν θέλουν, λοιπόν, οι κυβερνώντες και οι καθ' ύλην αρμόδιοι να προωθήσουν πράγματι την αναβάθμιση του πολιτισμικού τοπίου, ας ασχοληθούν με τους υπάρχοντες θεσμούς, ορισμένοι από τους οποίους (λ.χ. Εθνική Βιβλιοθήκη) βρίσκονται σε κυριολεκτικά αξιοθρήνητη κατάσταση.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΠΑΣ
achpappas@hotmail.com

«Ακαδημία»; Όχι ευχαριστώ

Μυθιστόρημα

Ταιριάζοντας

Ανάμεσα στην υπερφυσική επιθυμία

Ηδη έχω υπάρξει μια φορά αγόρι και κορίτσι, θάμνος και πουλί και βουβό ψάρι στη θάλασσα...

(Εμπειροκλής Β' 117)

«Λ» εν μπορώ να σας πω τ' όνομά μου, γιατί δεν έχω όνομα. Είμαι γόνος μιας αρχαίας αίμας. Είμαι δαιμονιστής. Κι αυτή είναι η ιστορία μου».

Ετσι μας συστήνεται ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής του Αυγούστου Κοριώ, ο οποίος εκτός του ότι δεν έχει όνομα, δεν έχει, στην πραγματικότητα, ούτε γονείς. Ο μύθος αποδίδει τη γέννηση της αίμας του στην παραβατική συνεύρεση μιας παρθένας ταγμένης στο Θεό των Εβραίων με τον Ασταρώθ, δαίμονα της ερωτικής δυσπραγίας (!). Ως εκ τούτου, η γονική αγάπη παραμένει γι' αυτόν μια ξένη γλώσσα που ποτέ δεν θα μάθει, παρότι νχει πάντα στ' αυτά του σαν αλλόκοτη και συγκινητική μελωδία.

Επιπλέον, δεν έχει δικό του σώμα. Αντ' αυτού, μεταπηδάει στο σώμα με το οποίο κάθε φορά συνουσιάζεται, χωρίς να έχει επί τούτου δικαίωμα επιλογής. Η σεξουαλική διείσδυση οποιουδήποτε τύπου σημαίνει, αυτομάτως, μια καινούρια ζωή μέσα στο σώμα και με την ιστορική ταυτότητα του πιο πρόσφατου συντρόφου. Το δε προηγούμενο σώμα καταρρέει σαν άδειο ρούχο και η συνείδηση την οποία στέγαζε συσκοπίζεται και εκλείπει. Αν ο δαιμονιστής επιθυμεί για οποιουδήποτε λόγο να παραμείνει σε ένα σώμα για κάποια χρονική περίοδο θα πρέπει, γι' αυτό το διάστημα, να απέχει από το σεξ.

Το εισαγωγικό πορτρέτο που σκιαγραφεί το εύρημα του μη ανθρώπινου εικοσιπενθήμερου είναι νευρώδες και περιεκτικό: 1) το σεξ έχει υπάρξει το όχημά του για να διασχίσει την ανθρώπινη ιστορία. 2) Η ταυτότητα του παραμένει ρευστή ανά τους αιώνες, μια και ποτέ δεν έχει εαυτό ολότελα δικό του. 3) Η συνύπαρξη και η αμοιβασιότητα είναι ιδιότητες επίκτητες και χωρίς ιδιαίτερη πειστικότητα, ειδικά εφόσον το κόστος τους είναι η εμπνευσμένη εγκράτεια.

Το μέτρο του (πρόσφατου) εξανθρωπισμού του είναι ότι έχει σταματήσει να καταναλώνει ζωές μεταπηδώντας από σώμα σε σώμα με βάση αποκλειστικά την παρόρμηση. Κατά τα άλλα, δεν έχει βρει ένα σύνολο προσωπικών αρχών που θα μπορούσαν να οργανώσουν την παράδοξη ανομία του. Το κατά πόσο θα μπορέσει να ξεγεννήσει τον αμοραλισμό του είναι σαφώς ένα ανοικτό στοιχείο, δεδομένου του πόσο επιρρεπής είναι στα πάθη του ενώ, παράλληλα, ελάχιστα τον προσδιορίζουν οι σχέσεις του με τους άλλους.

Αναπόφευκτα, σε αυτό το σημείο στο κείμενο διασταυρώνονται οι σκιές των υβριδίων άλλων δημιουργών, από τον Ρόμπερτ Λούις Στίβενσον (*Δρ Τζέκυλ και Μίστερ Χάιντ*) μέχρι, πιο πρόσφατα, την Αμερικανίδα Αν Ράις (*Συνέντευξη μ' έναν*

το αποιρόπαιο με το ηδονικό

και στην κολοσσιαία μοναξιά

βρικόλακα, Τάλος κ.ά.). Οι ταλαντώσεις της αγωνίας σ' εκείνες τις αφηγήσεις συνδέονται άμεσα με τα ηθικά διλήμματα των «τεράτων», καθώς αυτά βρίσκονται παγιδευμένα ανάμεσα στον ορμή υπερφυσικών επιθυμιών και σε μια εξίσου κολοσσιαία μοναξιά.

Αυτούς τους δύο πόλους ο Κορτώ τους περιγράφει επάξια. Γράφει, π.χ.: «Ακριβώς επειδή δεν μπορούμε να συνδεθούμε πραγματικά με κανέναν άνθρωπο –εξαιτίας του μυστικού της φύσης μας που αδυνατούμε να αποκαλύψουμε– δεν μπορούμε ποτέ να ορίσουμε απολύτως τον εαυτό μας, το ποιο είμαστε».

Τέτοιου τύπου σχόλια μέσα στη ροή του κειμένου εξασφαλίζουν μιαν αποτελεσματική αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αφηγητή και δέκτη, ενώνοντάς μας με τη συνενοχή αυτού που είναι αδύνατον να ειπωθεί. Αυτό το όριο ωστόσο –η παρουσία εντός μας του Άλλου– υψίσταται σε συνάρτηση με τον χρόνο και με την ιστορική διάρκεια μιας ανθρώπινης ζωής. Τι θα μπορούσε άραγε να δομήσει έναν μη θνητό ψυχισμό;

Όπως δεν έχουν όλοι οι βρικόλακες της Ράις το απαραίτητο ψυχικό σθένος για την αιωνιότητα, έτσι και με τον Δαίμονιστή, η συνείδηση του εαυτού του κάνει λίγη από τη συγκρότησή της με κάθε καινούρια ταυτότητα. Γεγονός που συμβάλλει στο να προωθείται η ηθική ψυχολογία του μέσα από τα δράματα πολύ λίγο και, οπωσδήποτε, χωρίς τη λεπτοφύια που της αναλογεί. Αντ' αυτού, το προσκύνιο μονοπωλεί η ασίγητη σύγκρουση ανάμεσα στον φόβο και την επιθυμία του, καθώς ελάχιστα καταφέρνει να διαχειριστεί ή να μετουσιώσει την ιδρυτική απαγόρευση που τον αφορά, την απειλή της συνουσίας.

Αντιθέτως, την παράσταση κλέβουν από νωρίς οι σταθερές κλιμακώσεις της εξωτερικής περιπέτειας που αφορούν τις μετασφαιρώσεις του ανθρωποδαίμονα στη σημερινή Αθήνα. Επενδύοντας την αντρική ομοφυλοφιλία (που είναι ο κυρίαρχος προσανατολισμός του Δαίμονιστή) με τον πλέον νοσηρό αισθησιασμό, ο Κορτώ αποδύεται σε μια πλοκή που μοιάζει με το ηλεκτροκαρδιογράφημα επκειμενης καρδιακής προσβολής. Με άξονα τη σύγκρουση ανάμεσα σε αυτό που ο πρωταγωνιστής είναι (ένας υπερφυσικός ηδονοθήρας) και σ' αυτό που διακαώς ποθεί (να καταλυθεί το ανεκπλήρωτο!) ο συγγραφέας εκπονεί ένα λογοτεχνικό splatter θηρώδους ευρηματικότητας, που βρίθκει από απόηχους του Α. Αρτό, ή, ακόμα περισσότερο, του Τ. Μπάλαρντ (*Εκθεση Ομοτιτών*).

Σε αυτό τον συγκεκριμένο του α-

ποιρόπαιου και του ηδονικού δεν λείπουν ούτε η γόνιμη φαντασία ούτε η ποιητικότητα, που είναι μια φλέβα που πάλλεται σταθερά μέσα στο βιβλίο. Ούτε επίσης και το μελοδράμα ή η παγιωδής μεγαλομανία (όπως π.χ. όταν σαν το μόνο περιουσιακό στοιχείο του Δαίμονιστή, εγκιβωτίζεται στο κείμενο ένα αδημοσίευτο ποίημα του αυτόχειρα της Πρέβεζας...!). Είναι δε έως και συγκινητικός ο τρόπος του τέρατος να ακυρώνει τη συναισθηματική μεθεξή με τους όποιους οικείους του, με περιγραφές όπως «Με χάιδεψε σα να χάιδεψε άνθρωπο».

Πέρα όμως από αυτά, η σκανδαλοθηρία της πλοκής δεν καταφέρνει να κρύψει μια βιασύνη στη σύλληψή της, σαν να επρόκειτο απλώς για ένα όχημα για τη σχηματοποίηση οριακών φαντασιώσεων. Ο πρωταγωνιστής δεν καταφέρνει να εξελιχθεί μέσα από τις αγωνιώδεις ματαιώσεις του και η τόση συσσωρευμένη εμπειρία του ουσιαστικά δεν αποκτά ανταλλακτική αξία ως μάθηση. Έτσι, η σκηνοθεσία της παραφροσύνης του συμπορεύεται με μια μάλλον επιδερμική αποτίμηση θεμάτων που, η αλήθεια είναι, δύσκολα θα μπορούσαν να φιλοξενηθούν μέσα στις ταχύτητες που αναπτύσσει το κείμενο. Το τελικό εύρημα, όπου ο ορφανός αθάνατος αποφασίζει να παραμείνει εν ζωή μόνο και μόνο για να μας διηγηθεί τη διαδρομή του, σώζει στο τσακ την ιστορία από την επαναληπτικότητα και το αδιέξοδο.

Εφυγα από το μαρτυρολόγιο του *Δαίμονιστή* δεόντως σκανδαλισμένος, αλλά εν πολλοίς ανικανοποίητος.

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ

**ΑΡΓΥΡΙΟΣ
ΚΟΡΤΩ**

Ο Δαίμονιστής

«ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ»

ΣΕΛ. 336, € 15,6

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**
www.patakis.gr

ΙΑΝ ΜΑΚΓΙΟΥΑΝ *Στην ακτή*

Ιούλιος του 1962. Ο Έντουαρντ και η Φλόρενς, δύο αθώοι νεαροί νιόπαντροι, φτάνουν στο ξενοδοχείο τους στην ακτή του Ντόρσετ. Καθώς δειπνούν στα δωμάτιά τους, παλεύουν να καταπνίξουν τους κρυφούς τους φόβους για τη γαμήλια νύχτα που έρχεται...

Το Στην ακτή είναι ένα ακόμη αριστούργημα από τον Ιαν ΜακΓιούαν – μια ιστορία για το πώς μπορούν ολόκληρες ζωές να μεταμορφωθούν από μία χειρονομία που δεν έγινε ή μια λέξη που δεν ειπώθηκε ποτέ.

«Ένα μυθιστόρημα που δε διέφευσε τις προσδοκίες: ο ΜακΓιούαν γράφει πάντα με μια τόσο ήρεμη χάρη, που μοιάζει σχεδόν αβάσταχτη».

Metro

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ, 224 σελ., 13,20 €

ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

Ένα συγγραφικό φαινόμενο διαρκείας

Πενήντα ακριβώς χρόνια μετά τον θάνατό του, ο Νίκος Καζαντζάκης δεν έχει πάψει να κυριαρχεί στο ελληνικό, αλλά και στο διεθνές λογοτεχνικό στερέωμα. Συνεδρία, ημερίδες, μελέτες, αφιερώματα εφημερίδων και περιοδικών τιμούν ποικιλοτρόπως τον συγγραφέα στο εσωτερικό, ενώ δεν παύει να αυξάνει σταθερά ο αριθμός των μεταφράσεών του στο εξωτερικό – τόσο στον ως εξορισμού δύσκολο και απρόθυμο, όταν πρόκειται για έργα ξένης λογοτεχνίας, αγγλοσαξονικό κόσμο όσο και σε πλήθος άλλες ευρωπαϊκές και μη γλώσσες (μεταξύ τα τελευταίων τα κινεζικά και τα κροατικά). Κι αν κανείς δεν είναι σε θέση σήμερα να μας πει τι ακριβώς πουλάει ο Καζαντζάκης εν Ελλάδι, τίποτε από την άλλη πλευρά δεν δείχνει πως έχει μειωθεί το ενδιαφέρον για τα βιβλία του στα καθ' ημάς (σε σύγκριση την οποία ανοίξει για την εικόνα του έργου του στις προσημύσεις των νεότερων γενιών το blog της «Βιβλιοθήκης», η ανταπόκριση μπορεί να μην ήταν θεαματική, αλλά όσες απαντήσεις δοθήκαν υπήρξαν, στη συγκριτική τους πλειονότητα, έκδηλα θερμές).

«**Ε**τι οφείλεται, άραγε, αυτή η εντυπωσιακή νίκη του Καζαντζάκη στη μάχη του με τον χρόνο – μήπως μπορεί να εξηγηθεί με όρους ενός συγγραφικού φαινομένου διάρκειας; Δεν έχω έτοιμες απαντήσεις. Θα έλεγα πως δεν έ-

χω καν απαντήσεις και πως μόνον απορίες νιώθω ότι μπορώ να διατυπώσω. Προσπαθώντας να εξηγήσει την επιτυχημένη παρουσία του Καζαντζάκη στους Αγγλοσάξονες, ο Ντέιβιντ Κόνολι παρατηρεί, στη συνεργασία του στο ανά χείρας αφιέρωμα της «Βιβλιοθήκης», το οποίο, σημειωτέον, φέρνει στην επιφάνεια, χάρη στο αρχείο και στους κόπους του Γιώργου Ζεβελάκη, τον τρόπο με τον οποίο αντικατοπτρίστηκε ο συγγραφέας στα μάτια των ανθρώπων της εποχής του, πως το μέγεθος της είναι πιθανόν να οφείλεται σε δύο λόγους. Ο ένας λόγος μοιάζει εντελώς πρακτικός: από τις μεταφράσεις του στα αγγλικά απουσιάζει κατά κανόνα το ιδιωματικό και το διαλεκτικό στοιχείο του πρωτοτύπου, που σε συνδυασμό με την υπερδημοσική του έκφραση θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτρεπικά για τους αναγνώστες. Για τον άλλο λόγο της δημοτικότητας του Καζαντζάκη στην αγγλοσαξονική αγορά ο Κόνολι επικαλείται την άποψη του Ρόντρικ Μπίτον, σύμφωνα με την οποία τα έργα του διαδέχονται ένα κρεμμύνη στοιχείο, που αποκλείει την οποιαδήποτε εκ των προτέρων ή άνωθεν επιβεβλημένη λύση, δημιουργώντας την αίσθηση ενός μονίμως ανοικτού και υπό έρση μηνύματος.

Παρακολουθώ με πολλή προσοχή και τα δύο επιχειρήματα και καταλαβαίνω πολύ καλά τι λέει ο Κόνολι (με το κείμενό του ανοίγει το δεύτερο μέρος του αφιέρωματος της «Βιβλιοθήκης» στον Καζαντζάκη, την άλλη Παρασκευή) για τις γλωσσικές εξομαλύνσεις των αγγλικών μεταφράσεων. Μένει να δούμε τι συμβαίνει με τις μεταφράσεις στις άλλες γλώσσες, αλλά και με τον Καζαντζάκη στα ελληνικά, που δεν έχει ενδεχομένως πάψει να εντυπωσιάζει και να επηρεάζει με τον τόσο χρωματισμένο και συνάμα τόσο βαριά διακοσμημένο λόγο του. Όσο για τον Μπίτον, δεν έχει διόλου άδικο όταν αναφέρεται, από τη μεριά του, στο «ανοικτό μήνυμα» των καζαντζακικών βιβλίων, που μπορεί θαυμάσια να εξηγήσει τις τύχες τους και στην Ελλάδα. Είναι, εντού-

Με τον Π. Πρεβελάκη

τοις, δύσκολο, νομίζω, να παραλείψουμε το γεγονός πως στα ίδια βιβλία υπάρχουν και απίστευτα ισχυρές βεβαιότητες. Τι έχει συμβεί, άραγε, με αυτές τις βεβαιότητες στους καιρούς μας, που υποτίθεται ότι αποστρέφονται ως εξ' ορισμού την πάση φύσεως βεβαιότητα; Μήπως οι βεβαιότητες τείνουν να επανέλθουν στην ιδεολογική μας ατζέντα, σε ένα κλίμα γενικής απορρυθμίσσης και ανασφάλειας;

Η διάσταση του ποιητή, του θεατρικού και του δοκιμογράφου

Μιλώντας για το κυκλοφοριακό φαινόμενο του Καζαντζάκη στην Ελλάδα και στο εξωτερικό δεν θα πρέπει ούτε στιγμή να ξεχνάμε πως έχει να κάνει αποκλειστικά με τα μεταπολεμικά του μεθιστορήματα, που αρχίζουν το 1946 με τη δημοσίευση του «Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά». Παρ' όλα αυτά και ο θεατρικός, ο ποιητικός ή ο δοκιμιακός Καζαντζάκης, που, ως το παραδεχτούμε, πολύ δύσκολα βγαίνει στο μεγάλο κοινό (με την εξαίρεση, ίσως, έργων τύπου «Ασκητική»), εξακολουθεί να απασχολεί τα μάλα ένα κομμάτι της φιλολογικής έρευνας, ελκυσώντας νεότερους, αλλά και παλιότερους μελετητές. Κι αν στο παρελθόν οι κριτικοί διασπείρωναν πολλές φορές τα ξίφη τους πάνω στην αξία του θηριώδους ποιητικού εγχειρήματος της «Οδύσσειας» ή στη λειτουργικότητα της καζαντζακι-

κής θεατρογραφίας, η συζήτηση για το βάρος και τη σημασία τόσο της ποίησης όσο και του θεάτρου του συνεχίζεται με απαράμειωτους ρυθμούς. Η γοητεία, ωστόσο, την οποία ασκεί ο Καζαντζάκης σε ένα έσω μέρος της σημερινής φιλολογίας αφήνει και πάλι κάπως ανεξήγητη την ιστορία του. Όπως σημειώνει στο άρθρο του στη «Βιβλιοθήκη», για τη σχέση του Καζαντζάκη με την κριτική, ο Γεώργιος Ν. Περαντωνάκης, μια εκατονταετία μετά τα πρώτα του έργα και μία πεντηκονταετία μετά τον θάνατό του, ο συγγραφέας διαβάζεται και μελετάται συστηματικά, χωρίς, ωστόσο, να έχει διαμορφωθεί μια πάγια εικόνα για τη λογοτεχνική του ταυτότητα και τη συγγραφική του προσωπικότητα.

Η απόσταση από τον μοντερνισμό

Στα άρθρα τους για τον Καζαντζάκη στο αφιέρωμα του περιοδικού «Το δέντρο», που κυκλοφόρησε τον Μάιο, με τον ευγλωτο τίτλο «Νίκος Καζαντζάκης: Καταφάσεις και αμφιθυμίες», ο Δημήτρης Δημηρούλης και ο Άρης Μπερλής έγραψαν πως ένα από τα μεγαλύτερα κωλύματα που συναντά η σύγχρονη πρόσληψη του Καζαντζάκη είναι η ιστορική του αδυναμία να συνομιλήσει καθ' οιονδήποτε τρόπο με τον μοντερνισμό. Οντως; μεταξύ ανθρώπων που ανατράφηκαν με την κοσμοαντίληψη και τους τρόπους γραφής ή τις τεχνικές του μοντερνισμού, ο Καζαντζάκης μοιάζει με έναν ανεξήγητο ογκόλιθο – με ένα σύμμαν πελώριων διαστάσεων που είναι καταδικασμένο να αναζητεί επί ματαίω τους σκοπούς και το νόημά του. Δεν μπορούμε, βεβαίως, στην πραγματικότητα, να εγκυλεύσουμε τον Καζαντζάκη για το σιδηόποτε. Δεν ήταν ο μόνος που έχασε από το τρένο ενός περνούσε από μπροστά του και είναι πάρα πολλοί εκείνοι στον χώρο της λογοτεχνίας οι οποίοι έχασαν διάφορα τρένα και αντιμετώπισαν πολύ λιγότερες επικρίσεις.

Εξηγεί, μολοντοστό, ίσως, η έλλειψη επαφής του Καζαντζάκη με τον μοντερνισμό από τις και δεσθυμίες σαν κι αυτές οι οποίες διατρέχουν ολόκληρο το δικό μου κείμενο – και οι οποίες, προφανώς, δεν είναι δεσμευτικές για κανέναν. Ο μοντερνισμός έχει, εννοείται, μετατραπεί, με τη σειρά του, σε παρελθόν στις μέρες μας και δεν προσφέρεται ως οδηγητικό νήμα για σιδηόποτε. Είναι, ωστόσο, δύσκολο να μην τον θυμάται κανείς όταν προσπαθεί να καταλάβει και να ερμηνεύσει ορισμένες επίμονες αρνήσεις του.

φέτος συμπληρώνονται πενήντα χρόνια από τον θάνατο του Νίκου Καζαντζάκη, το 1957. Γι' αυτό και στο αφιέρωμα δίνεται προτεραιότητα στον τελευταίο χρόνο της ζωής του.

Αρχίζουμε από το τέλος, με την περιγραφή των στερνών στιγμών του στο νοσοκομείο του Freiburg.

«Το Σάββατο εκείνο ήρθαν δύο ιερωμένοι στο δωμάτιό μας: ο καθολικός παπάς κι ο αγγλικανός πάστορας. Ο Νίκος γύρισε το πρόσωπό του στον τοίχο.

Ούτε μια στιγμή δεν έβαλε ο νους μου το κακό.

—Νίκος μου, του είπα, δεν ήταν ευγενικό αυτό που κάματε. Οι καημένοι ήρθαν να σας δουν, νομίζοντας πως σας κάνουν ευχαρίστηση. Είναι σήμερα και του Αγίου Δημητρίου.

Δεν είπε τίποτα, γύρισε μονάχα το πρόσωπό του σε μένα και ζήτησε νερό να πει να ξεδιψάσει.

— Νιώθεις καλύτερα, παιδί μου;

— Ναι... ναι..

— Πονάς πουθενά;

— Οχι... διψάω!

Κάποτε είδα πως έφερνε το δάχτυλό του στα χείλια του. Νόμιζα πως ήθελε να ξυστεί, γιατί με τον πυρετό το χείλι άρχιζε πάλι να ερεθίζεται.

— Σας τρώει;

— Ναι, έκαμε ο Νίκος με το κεφάλι.

Μου έλεγε ψέματα, το κατάλαβα αργότερα. Προσπαθούσε να δει αν η όρασή του είχε λιγοστεψει. Γιατί σε λίγες ώρες, δεν μπορώ να πω πότε, τα μάτια του γλάρωσαν.

— Νίκος μου, Νίκος μου, φώναξα, με ακούς, αγάπη μου;

Έμεινε ακίνητος. Η «παιδική καρδιά» του —ο γιατρός έλεγε πως ο Νίκος είχε καρδιά παιδιού— χτυπούσε ακόμα. Η ανάσα του έγινε ακόμα πιο γρήγορη και πιο σύντομη. Πήρα το αριστερό του χέρι, μεταξωτό, ποτέ ιδρωμένο, το απόθεσα στο κεφάλι μου:

—Δώσ' μου την ευχή σου, Καλέ μου. Κάνε ν' ακολουθήσω πάντα τον δρόμο που χάραξες.

Το χέρι έμεινε ώρα πολλή πάνω στο κεφάλι μου. Ζεστό, μεταξωτό, πάντα δροσερό, όπως το αγαπούσα. Έπειτα το απόθεσα απαλά πάνω στα σεντόνια.

Ο Νίκος Καζαντζάκης δεν υπήρχε πια. Θα ήθελα ν' ανοίξω πόρτες και παράθυρα και να φωνάξω:

— Φεγγάρι, άστρα, δέντρα, νύχτα μαύρη, εσείς που τόσο αγάπησε, ο Καζαντζάκης σας δεν υπάρχει πια!»

(Μαρτυρία Ελένης Καζαντζάκη από το βιβλίο της «Ασυμβίβαστος».)

...λίγο πριν

Συνομιλία με τον Χρυσό Ευελπίδη (1895-1971)

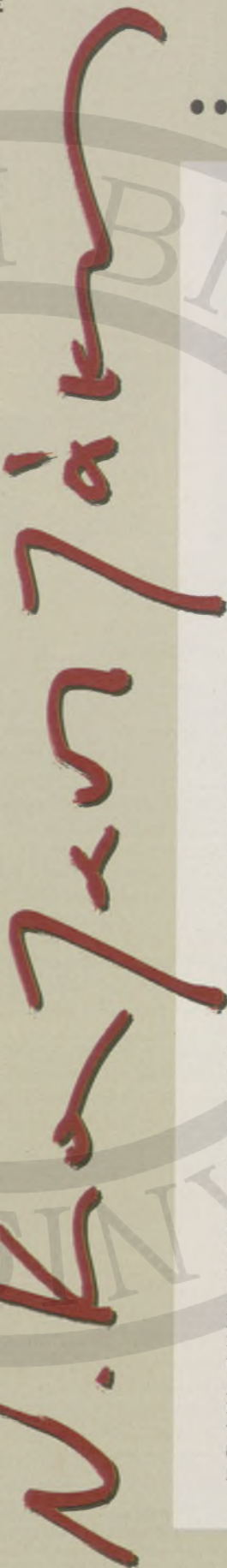
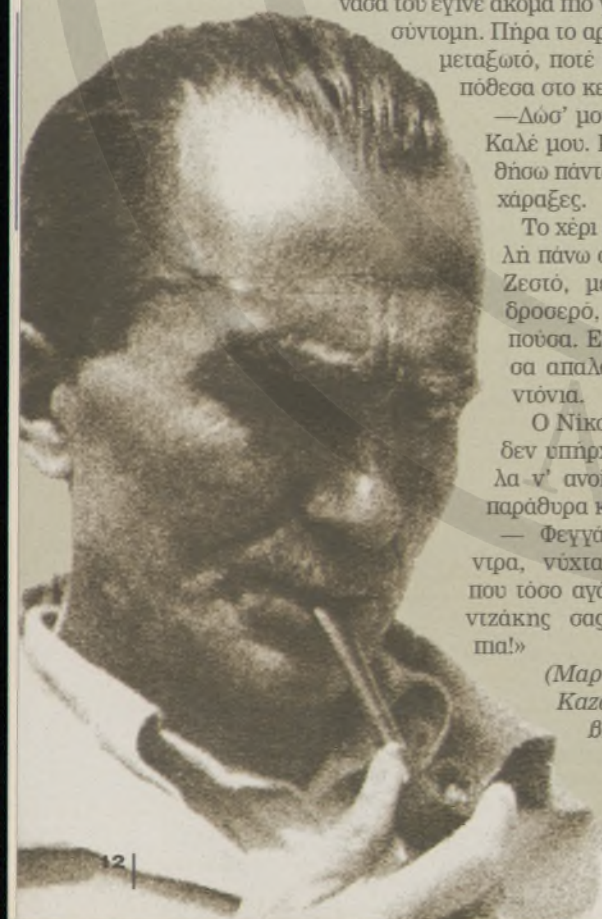
Λίγες μέρες πριν, τον Αύγουστο του 1957, επισκέφθηκε τον Ν.Κ. στο δημοτικό νοσοκομείο της Κοπεγχάγης όπου νοσηλευόταν, ο Χρυσός Ευελπίδης, καθηγητής Οικονομίας, πρώην υπουργός Γεωργίας και συγγραφέας λογοτεχνικών βιβλίων. Ήταν συνοδοιπόρος του στο μοιραίο για την υγεία

του ταξίδι στην Κίνα και την Ιαπωνία. Ας παρακολουθήσουμε τη συνομιλία, όπως την κατέγραψε ο φίλος του καθηγητής:

—Το δωμάτιό του ήταν στολισμένο με λουλούδια, που του είχαν στείλει διάφοροι θαυμαστές και θαυμάστριες από τη Σκανδιναβία. Εκείνος ήταν εξαιρετικά καλοδιάθετος και ομιλητικός, ενώ τα τελευταία χρόνια είχε γίνει υπερβολικά λιγόλογος.

Μίλα, μου έλεγε συχνά, όταν είμαστε στο Μποκίνι της Γιουγκοσλαβίας, μίλα μου για την Ελλάδα και για τους Έλληνες. Εκείνη τη μέρα όμως, μιλούσε αυτός και μου είπε τη γνώμη του για το έργο του και για τη θέση του στην ελληνική λογοτεχνία.

Ν.Κ.: Βασικό έργο μου θεωρώ την «Οδύσεια». Το σκέφτηκα και το δούλεψα χρόνια πολλά, ώσπου να του δώσω την τελική του μορφή. Έπειτα από αυτό έρχεται η μετάφραση της Ιλιάδας, που έκανα μαζί με τον Γιάννη Κακριδή. Τα άλλα έργα μου είχαν επιτυχία —και μάλιστα μεγαλύτερη από τα παραπάνω— γιατί εκφράζουν την ανησυχία μου, που είναι και ανησυχία της εποχής. Γι' αυτό και το ύψος τους δεν είναι στρωτό, όσο θα έπρεπε, είναι κι αυτό ανήσυχο. Και όμως πάντα έδωσα μεγάλη προσοχή στη γλώσσα. Δεν δημιούργησα λέξεις, ούτε μεταχειρίζομαι ιδιωματικές εκφράσεις και προ πάντων κρηπικές, όπως με κατηγορήσαν. Μελέτησα τη γλώσσα του λαού και προσπάθησα να πάρω από αυτήν όσες λέξεις κι εκφράσεις πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να μπουν και στον γραπτό μας λόγο. Νομίζω πως η γλώσσα μου θα είναι αύριο η γλώσσα των σχολικών βιβλίων. Βέβαια στη διαμόρφωση της δημοτι-

από τον θάνατό του

κής εργάστηκαν κι άλλοι λογοτέχνες και ιδιαίτερα μεγάλη υπήρξε η συμβολή του Βαλαωρίτη και του Σικελιανού.

Χ.Ε.: Η λογοτεχνία μας όμως δεν είναι εκτός Ελλάδος γνωστή.

Ν.Κ.: Είναι λυπηρό που η νεοελληνική λογοτεχνία δεν είναι αρκετά γνωστή στο εξωτερικό. Γιατί θεωρώ τη σημερινή λογοτεχνία μας ανώτερη από τη σύγχρονη γαλλική. Έχει βέβαια κι αυτή ακόμα αρκετούς καλούς συγγραφείς, όπως ο Βαλερύ, ο Μωριάκ κι ο Καμπύ, αλλά παρουσιάζει σημάδια παρακμής. Ο Σικελιανός, μαζί με τον Ισπανό Χουάν Χιμένεθ, είναι οι μεγαλύτεροι ποιητές του αιώνα μας. Εκτιμώ ιδιαίτερα την ποίηση του Βάρναλη και χαιρόμαι τη γλώσσα και τη δροσιά του Αθανασιάδη Νόβα. Νομίζω όμως πως ο Καβάφης έκανε πολύ κακό στα ελληνικά γράμματα, δίνοντάς τους κατεύθυνση κουρασμένη και ντεκαντάντ, απαράδεκτη σε μια νέα λογοτεχνία, όπως η δικιά μας. Αλλά και στην πρόζα η νεοελληνική λογοτεχνία παρουσιάζει έργα που μπορούν να συγκριθούν διεθνώς. Ο Θεοτόκης ξεχάστηκε γρήγορα. Και όμως έχει μεγάλη αξία και παρουσίασε σοβαρή επίδραση στα ελληνικά γράμματα. Από τα σύγχρονα έργα μεγάλη εντύπωση μου έκανε «Η Παναγιά η Γοργόνα» του Μυριβήλη. Είναι μεγάλος συγγραφέας και συστήνω σ' όλους μου τους ξένους εκδότες να μεταφράσουν το έργο του.

Χ.Ε.: Υπάρχουν άλλοι;

Ν.Κ.: Τα δοκίμια του Θεοτοκά είναι ανώτερα από τα περισσότερα σύγχρονα γαλλικά. Με τη μόρφωση και την ανωτερότητα του αυτός θα έπρεπε ν' αναλάβει τη θέση του πολιτισμικού ακολούθου (attache culturel) στο υπουργείο των Εξωτερικών, για να γνωρίσει στο εξωτερικό τη λογοτεχνία μας. Οι διάφοροι ξένοι εκδότες μου παραπονούνται πως ενώ όλες οι πρεσβείες λαβαίνουν κάθε λίγο περιλήψεις από τα κυριότερα βιβλία που τυπώνονται στις χώρες τους και τα γνωστοποιούν στους ξένους εκδότες, μόνο οι ελληνικές πρεσβείες

αγνοούν τη λογοτεχνική και πνευματική κίνηση του τόπου μας.

Δεν πρέπει να υποτιμάται η λογοτεχνική αξία του έργου του Σπύρου Μελά. Μπορεί να μας κορίζουν διαφορές αντιλήψεων, είναι όμως αληθινός μάστορας του λόγου, που κατορθώνει να μένει πάντα νέος. Είναι κι ο Βενέζης, αλλά έχουμε διαφορά αντιλήψεως με αυτόν σε ό, τι αφορά τις επιδιώξεις της λογοτεχνίας.

Τα μυθιστορήματά του συγκινούν τον αναγνώστη, ενώ εγώ θέλω τη λογοτεχνία γεννήτρια σκέψεων. Στυλίστας μεγάλος είναι ο Πρεβελάκης, άξιος διαδοχος του Παπαντωνίου. Οσο για τον Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο, είναι ένας αγνός Ρουμελιώτης με πλατά μόρφωση και στρωτό ύφος. Από τους νεότερους αξιοπρόσεχτο θεωρώ το έργο του Γιάννη Μαγκλή. Κι από τις γυναίκες την Έβα Βλάχη, που μεταχειρίζεται άνετα και καλοδουλεύει τη δημοτική. Δεν έχω τώρα πρόχειρα άλλα ονόματα συγγραφέων που τιμούν τον τόπο μας, απ' όπου χρόνια λείπω. Αλλά δεν πρέπει να ξεχάσουμε τον Ευάγγελο Παπανούτσο, τον άξιο εκπρόσωπο της φιλοσοφίας στην Ελλάδα. Απορώ πώς είναι ακόμα έξω από την Ακαδημία, αφού αντιπροσώπευε το αληθινό ακαδημαϊκό πνεύμα.

Χ.Ε.: Υπάρχουν οι συγγραφείς, αλλά η κριτική;

Ν.Κ.: Βρίσκουμε λοιπόν στην Ελλάδα άξιους συγγραφείς, σ' όλα τα λογοτεχνικά είδη. Εχουμε όμως κι ένα σοβαρό κενό: την έλλειψη συστηματοποιημένης κριτικής. Συνήθως στην Ελλάδα οι κριτικοί κρίνουν μόνο τα βιβλία των φίλων ή των εχθρών τους. Ετσι πολλά σημαντικά βιβλία περνούν απαρατήρητα και προ πάντων το κοινό δεν καθοδηγείται ποια έργα πρέπει να διαβάσει. Εχω παράδειγμα την «Παναγιά Γοργόνα» του Μυριβήλη και τον δικό μου «Φτωκούλη του Θεού». Δεν γράφτηκε σχεδόν τίποτα γι' αυτά, ενώ βέβαια άξιζαν κάποια προσοχή από τους κριτικούς μας.

(Περιοδικό «Κριτική Πρωτοχρονιά», 1962)

Δεν θα ήθελα να πεθάνω ποτέ

Συνέντευξη στη **ΓΙΟΛΑΝΤΑ ΤΕΡΕΝΤΣΙΟ**

Τις αρχές του 1957 η δημοσιογράφος Γιολάντα Τερέντσιο (†2006) επισκέφθηκε το ζεύγος Καζαντζάκη στο σπίτι τους στην πόλη Αντίμπ. Περιγράφει το χώρο, δίνει ένα σύντομο πορτρέτο του συγγραφέα και καταγράφει τη συζήτηση που είχε μαζί του. Παραθέτουμε ένα απόσπασμα:

Ζουν ήσυχα, ερμηικά, οι δυο Έλληνες στο γραφικό μικρό σπίτι της οδού του Μπα-Καστελέ. Απ' τα παράθυρά τους βλέπουν το λιμάνι της Αντίμπ και τη γαλανή Μεσόγειο. Η πρόσχαρη φιλοξενία της οικοδέσποινας αγκαλιάζει τον επισκέπτη μόλις δρασκελίζει το κατώφλι. Λίγα σκαλιά οδηγούν στο γραφείο του συγγραφέα. Ψηλός, ίσιος, ασκητικός, μ' ένα καλό χαμόγελο, απλώνει το μπράτσο και σφιγγοντας το χέρι ρωτάει άπληστα, με την ιδιαίτερη προσφορά του: «Τι νέα μας φέρνετε απ' την Ελλάδα;»

Ευτυχώς, μια σειρά από δημοσιογραφικές έρευνες μ' έχουν φέρει τελευταία σ' επαφή με την έξω από την Αθήνα Ελλάδα κι έτσι του διηγούμαι τι είδα και τι άκουσα στα χωριά και τις πόλεις, από τ' άγρια βράχια της Μάνης ως την κορφή του Βίτσι.

Πως γίνονται και μεγάλα έργα, αλλά πως η φτώχεια μένει πάντοτε φτώχεια και πως η εγκατάλειψη στα χωριά είναι τόσο ώστε οι άνθρωποι στη Βόρειο Ελλάδα μου είπαν πως ζούνε «πίσω από τον ήλιο».

Πίσω από τον ήλιο, μουρμουρίζει ο Καζαντζάκης και σημειώνει την απλή αυτή φράση, που βγήκε απ' τα χείλια του λαού που τόσο βαθιά αγαπάει.

Γ.Τ.: Πέστε μου τώρα και για σας, είσαστε ευχαριστημένος;

Ν.Κ.: Είμαι ευτυχισμένος – αν κι είναι ντροπή να αισθάνεται κανείς ευτυχισμένος μια ώρα τέτοια. Αν δεν ήταν μπροστά η Ελένη, θα σας έλεγα πως αυτή η γυναίκα είναι η αιτία της ευτυχίας μου... πραγματικά, δεν είχα ποτέ μου τολμήσει να φαντασθώ τέτοια κατάσταση από άνθρωπο. Αλλ' αν εξακολουθήσω, θα θυμώσω... Είμαι ευτυχισμένος γιατί μπορώ να δουλέω, γιατί δεν έχω καμία φιλοδοξία, κανένα μίσος, γιατί έχω την καρδιά μου καθαρή. Όταν δουλεύει κανείς πνευματικά δεν αρρωσταίνει, δεν γερνάει – αυτό είναι το μυστικό: να μην παρητήσεις κανείς τη δουλειά του, γιατί τότε αλιμονο. Πέντε λεπτά μετά τον θάνατό σου, το μυαλό σου να δουλεύει ακόμα. Του Γκαίτε, είμαι σίγουρος, ότι δούλεψε και μετά τον θάνατό του, γι' αυτό όταν ο Εκερμαν ξεσκέπασε το σώμα του, ήταν σαν του εφήβου, είχε πειθαρχήσει στα βάσανά του.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛ. 14

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛ. 13

Γ.Τ.: Αν μπορούσατε να ξαναγεννηθείτε, θα το θέλατε;

Ν.Κ.: Δεν θα ήθελα να πεθάνω ποτέ· μ' ενδιαφέρει η ζωή, ο άνθρωπος -όχι οι άνθρωποι όλοι μαζί.

Γ.Τ.: Πιστεύετε στην ποιικη εξέλιξη της ανθρωπότητας;

Ν.Κ.: Ένας Αρμένιος ποιητής είπε κάποτε: «Ο πθηκάνθρωπος ξεκίνησε να γίνει άνθρωπος, αλλά δεν έφτασε ακόμα...».

Γ.Τ.: Υπάρχει ελπίδα για τους ανθρώπους να ζήσουν κάποτε ευτυχισμένοι;

Ν.Κ.: Με στοιχίρα, σε χίλια χρόνια!... Ένας χωρικός πήρε έναν κόρακα, για να εξακριβώσει αν αλήθεια ζη εκατό χρόνια, μα ο χωρικός πέθανε πρώτος!

Ετσι κι εγώ, και χίλια χρόνια αν ζήσω, δεν θα προφτάσω να δω τους ανθρώπους ευτυχισμένους.

Γ.Τ.: Ποια είναι τα μεγαλύτερα εμπόδια στην ευτυχία τους;

Ν.Κ.: Αυτό είναι πολύ δύσκολο ν' απαντήσει κανείς, αυτό είναι η μεγάλη μου αγωνία... Το μεγαλύτερο εμπόδιο στον άνθρωπο είναι, φαντάζομαι, η έλλειψη πίστης σ' ένα ιδανικό ανώτερο από το Εγώ του. Αν δεν πιστεύει κανείς σ' ένα πράγμα ανώτερο από τον εαυτό του, δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος.

Γ.Τ.: Νομίζετε πως μπορεί ν' αποφευχθεί ο τρίτος παγκόσμιος πόλεμος;

Ν.Κ.: Δεν νομίζω πως θα τον γλιτώσουμε...

(Μην λέτε τέτοια πράγματα! φωνάζει η κυρία Καζαντζάκη, Ο,τι και να βάλουμε στο μυαλό μας, ό,τι και να πούμε, τα πράγματα θα έρθουν αλλιώςίτικα.)

Ν.Κ.: Ο πόλεμος θα σταματήσει όταν ο πθηκάνθρωπος γίνει άνθρωπος! Ο μεγαλύτερος κίνδυνος σήμερα είναι η διάσταση που υπάρχει ανάμεσα διανοητικού και ηθικού ανθρώπου. Ο διανοητικός άνθρωπος έχει φθάσει στο

μαγικό, στο υπεράνθρωπο, ενώ ηθικά είναι ανάπηρος. Όταν αρμονισθούν αυτά τα δύο, τότε θ' αποκτήσει κι η ανθρωπότητα το ισοζύγιο και θα γίνει ευτυχισμένη. Ο σημερινός άνθρωπος μου θυμίζει τον θηριοδαστή που μπήκε στο κλουβί των θηρίων νομίζοντας πως η τίγρη ήταν γυμνασμένη...

Γ.Τ.: Ο πνευματικός άνθρωπος μπορεί ν' ανήκει σ' ένα κόμμα ή πρέπει να μένει πάντοτε ανεξάρτητος, για να είναι ελεύθερος να κρίνει;

Όπως είπε ο Σαρτρ, κάποτε, ότι ο πνευματικός άνθρωπος πρέπει να πολεμάει την αδικία όπου και να τη βρίσκει.

Ν.Κ.: Είναι δύσκολο για τον πνευματικό άνθρωπο να μείνει μόνος του. Μόνος του είναι αδύνατος, αν ενωθεί όμως με τους άλλους καλάει. Το πρόβλημα είναι: πώς είναι δυνατόν να ενωθούν οι τίμιοι άνθρωποι; Ο πνευματικός άνθρωπος πρέπει να καταδικάζει την αδικία όπου τη βρίσκει και κάνοντας αυτό που κάνω απαντώ στο ερώτημά σας: γράφω για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια που ποδοπατιέται παντού τόσο εύκολα. Αν ενωθώ με τους άλλους θα χάσω την ελευθερία μου. Η ψυχολογία της μάζας είναι αλλιώτικη, μιλάω για τους διανούμενους σαν μάζα, όχι για τις λαϊκές μάζες, που τις σέβομαι και που έχουν τη δική τους δουλειά. Ένας πνευματικός άνθρωπος μόνος του μπορεί να δουλέψει καλύτερα: ελεύθερος άνθρωπος παλεύει για την ελευθερία. Δέκα ελεύθεροι άνθρωποι, ενωμένοι, χάνουν την ελευθερία τους. Εκείνο που χρειάζεται είναι ν' ακολουθήσεις τον δρόμο σου ως την άκρη. Η αξία του δρόμου είναι να μη σταματήσεις ποτέ!

Γ.Τ.: Ποιο είναι το πολυτιμότερο πράγμα στον κόσμο;

Ν.Κ.: Για μένα ο χρόνος. Όπως είπε ο αισθητικός Μπερνάρντι Μπέρενσον, που αποτραβήχτηκε στη Φλωρεντία κι είναι ενενήντα χρονώ, μου έρχεται να κατέβω στο δρόμο και ν' απλώσω το χέρι μου στους διαβάτες και να τους πω: «Δώστε μου λίγο από το χρόνο που κάνετε...».

Γ.Τ.: Κι εγώ που σας έφαγα τόσην ώρα απ' τον πολύτιμο χρόνο σας!

Ν.Κ.: Ε, δεν πειράζει, απλώσα κι εγώ το χέρι μου και κάπ μάζεψα...

(Περιοδικό «Ταχυδρόμος» 2 Μαρτίου 1957)

N.K. ο ταχιδρομος

Πώς γνώρισε τον Νίτσε

Για τη βαθιά φιλία που τον ένωσε με τον Παντελή Πρεβελάκη, ο Νίκος Καζαντζάκης του έγραφε το 1957: «Πώς πέρασαν τα 31 χρόνια! Ξαν ένα ποτήρι δροσερό νερό. Η συνάντησή μας στάθηκε στη ζωή μου ένα αψηλό ορόσημο από εκεί επάνω είδα με περισσότερη εμπιστοσύνη τον κόσμο».

Εκείνο τον καιρό ο Πρεβελάκης έγραφε το βιβλίο του για τον ποιητή της «Οδύσειας» και του ζήτησε βιογραφικές πληροφορίες για να τεκμηριώσει την εργασία του.

Στις απαντήσεις του ο Κ. «δεν ακριβολογούσε για τα περασμένα, μυθοποιούσε χωρίς να το θέλει, μπερδευε τις ημερομηνίες».

Η απάντησή του όμως στην ερώτηση «πότε πρωτογνώρισε τον Νίτσε», παρά τις κάποιες διαφορές στην περιγραφή με την αντίστοιχη που περιέχεται σε γράμμα προς τη Γαλάτεια το 1923, περικλείει τη γιορτή της πρώτης επαφής με τον φιλόσοφο, γι' αυτό μπορεί να απομονωθεί και να διαβαστεί αυτοτελώς:

Π.Π.: Νίτσε. Πότε τον πρωτογνώρισατε; Πώς τον πλησίασατε;

Ν.Κ.: Στο Παρίσι, στην Bibliothèque Sainte-Geneviève.

Μια άγνωστη κοπέλα με πλησίασε, κρατώντας ένα βιβλίο ανοιχτό με φωτογραφία. Εκρυσσε με [το] χέρι τ' όνομα [κάτω από τη] φωτογραφία και μου 'πε: «Να τη η φωτογραφία σας! Εσείς είστε;» Ξαφνιάστηκα. Αλήθεια: μέτωπο, μάτια, βλέμμα, απaráλλαχτα. Μονάχα τα μουστάκια [έλειπαν]. Ήταν ο Νίτσε. Από τη μέρα εκείνη τον μελέτησα πολύ, τον αγάπησα πολύ κι έγραψα μια μονογραφία: Ο Νίτσε και η φιλοσοφία του δικαίου. Ταξίδεψα επίτηδες ν' ακολουθήσω τ' αχνάρια του: Από το μικρό χωριουδάκι Röcken της Γερμανίας, όπου γεννήθηκε, στο Naumburg στο παρογενικό [νομίζω μητρικό] σπίτι όπου έζησε, έπειτα Basel, όπου [ήταν] καθηγητής, Engadine, Riviera, Τουρίνο, Nice...

Θα με φάει σίγουρα το χώμα της Κρήτης

Τα μέσα του 1957— τον Τύπο έπειτα και από τις αντιδράσεις που προκάλεσε η ταινία του Ζυλ Ντισσέν που βασίστηκε στο «Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται», υπήρχε το ερώτημα, αν θέλει ο Καζαντζάκης να επιστρέψει ή όχι στην Ελλάδα.

Η «France Soir» έγραψε ότι δεν θα ξαναγυρίσει «ούτε ζωντανός ούτε πεθαμένος». Ο Αχιλλέας Μαράκης αναδημοσίευσε την είδηση στις στήλες του «Εθνους».

Ο Ν.Κ. εξοργισμένος διένευσε το δημοσίευμα με την παρακάτω επιστολή, που μάλλον είναι και η τελευταία που δημοσιεύτηκε σε εφημερίδα όσο ζούσε. Σ' αυτή διατιπώνει την επιθυμία του να ταφεί στην Κρήτη.

Αγαπτιέ κ. Μαράκη,

Με κατάπληξη και με μεγάλη πίκρα διάβασα στο «Εθνους» πως η «France Soir» δημοσίευσε πως εγώ τάχα δήλωσα πως ούτε ζωντανός ούτε πεθαμένος δεν θα ξαναγυρίσω στην Ελλάδα.

Δεν παρακολουθώ τις γαλλικές εφημερίδες και δεν το 'δα να το αναιρέσω αμέσως πώς ήταν δυνατό εγώ να ξεστομίσω μια τέτοια βλαστήμια; Νιρέπουμε και να στοχάζομαι πως μπορεί να υπάρχει Έλληνας που να πιστέψει, ας είναι και για μια στιγμή, πως μπορούσα να πω έναν τέτοιο ανόσιο λόγο.

Θα ξαναγυρίσω σίγουρα στην Ελλάδα και θα με φάει σίγουρα το χώμα της Κρήτης.

Αντίπολις, 4-6-57
Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

ΣΤΕΛΛΑ ΑΝΤΛΕΡ Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΗΘΟΠΟΙΟΥ

ΔΕΝ ΘΑ ΚΛΕΙΣΕΤΕ... ΜΑΤΙ!

INDIKTOS
www.indiktos.gr

Ενα δείγμα ανεξίκακης συμπεριφοράς

Οτε τον τελευταίο χρόνο της ζωής του Καζαντζάκη δεν έλειψαν οι «ευγενικές χειρονομίες» από την πλευρά της γνωστής οικογένειας των κρητικών γραμμάτων, με αλληπάλληλα χτυπήματα εναντίον του, πολλά κάτω από τη μέση.

Η Γαλάτεια κυκλοφόρησε μυθιστόρημα με πολλές κατηγορίες και υπονοούμενα, ενώ ο αδελφός της, Λευτέρης, ένα πεζό με φανερές αιχμές. Όταν του το έστειλε, ο Καζαντζάκης με επιστολή του τυπικά το επαίνεσε και ευγενικά τον ευχαρίστησε. Ο Λευτέρης Αλεξίου δεν αρκέστηκε σ' αυτά. Τον παρεκάλεσε να του επιτρέψει να βάλει τα «παινάδια» του σαν κορδέλα γύρω από το βιβλίο του, «για να πουληθεί καλύτερα τα Χριστούγεννα». Παρά τις αντιρρήσεις της γυναίκας του Ελένης (πώς θα τον επαινέσετε όταν λέει ότι είσατε ένα τέρας που προσπάθησε να τον

πνίξει) συμφώνησε.

Αναδημοσιεύουμε από το βιβλίο της Έλλης Αλεξίου «Για να γίνει μεγάλος» (εκδόσεις «Καστανιώτη») την απαντητική επιστολή του Καζαντζάκη σαν ένα δείγμα της ανεξίκακης συμπεριφοράς του. Ετσι τον περιγράφει ένας άνθρωπος που τον γνώρισε από κοντά, ο Στυλιανός Αλεξίου, κορυφαίος νεοελληνιστής σήμερα και μοναδικός απόγονος της οικογένειας: «Ο Καζαντζάκης δεν μνησικακούσε. Ενα γνώριμά του ήταν η έλλειψη ευθιξίας. Σπάνιο αυτό στην Ελλάδα, όπου η υπόδειξη μιας παραδρομής ή η διατύπωση μιας διαφορετικής γνώμης αποτελεί casus belli».

Αντίπολις, 23-12-56

Αγαπιτέ Λευτέρη,

Καλό ήταν το γράμμα Σου, σ' ευχαριστώ. Βέβαια μπορείς να χρησιμοποιήσεις όπως θες, κι όποια φράση θες, αυτό το γράμμα μου εκφράζει πιστά τη γνώμη μου για το βιβλίο σου.

Η Γαλάτεια μαθαίνω τύπως ένα βιβλίο για μένα· ας είναι καλά. Ετσι σιγά σιγά θρέφεται ο μύθος, γεμάτος αντινομίες για τη ζωή μου Ad tuum, Domine, tribunal appello! Ο Dominus εδώ είναι ο Χρόνος.

Η Ελένη Σε χαιρετάει, ζηλεύει που έχεις τόσο μουσικό θησαυρό στη διάθεσή σου. Κ' εμείς εδώ έχουμε ένα καλό ραδιόφωνο κι ακούμε καλή μουσική. Εξόν από τους δυο θεούς, τον Bach, τον Mozart, τρελαινόμαστε για τον Purcell, τον Monteverdi, τους καλούς Ιταλούς και Γάλλους - Vivaldi, Lalande, Couperin κ.λπ. Αυτοί μας δίνουν τη μεγαλύτερη χαρά τα τελευταία χρόνια.

Κατά που πάει ο καιρός, δε θα ιδωθούμε πια ποτέ. Πήρα μεγάλη πίκρα κι αγανάκτηση για την αδικία που μας γίνεται να πεθαίνουμε. Με λεν «μπεδενιστή» καμαρώνω αυτούς που αντέχουν στην αδικία αυτή. Εγώ πεθαίνω μα δεν υπογράφω.

Ο Θεός να Σου δίνει στο 1957 υγεία, γαλήνη, πνευματική ανάταση. Κι ό,τι είπαμε στη ζωή μας, νερό κι αλάτι.

*Pax et bonum!
Νίκος Καζαντζάκης*

Για την Κρήτη και τους Κρητικούς

Απάνθισμα

εννήθηκα στην Κρήτη, στο νησί όπου πραγματοποιήθηκε μια σύνθεση της Ελλάδας και της Ασίας. Ο Οδυσσέας μου δεν είναι ούτε Έλληνας ούτε Βάρβαρος, αλλά και τα δυο μαζί: Είναι Κρητικός!

• Τριών λογίων είναι οι άνθρωποι: Αυτοί που τρών' τ' αβγά χωρίς τσόφλι, αυτοί που τα τρών' σύφλουδα, κι αυτοί που, αφού τα φάν' σύφλουδα, τρώνε και το τσουκάλι όπου τα 'χανε μέσα βρασμένα. Τους στερνούς αυτούς ανθρώπους τους λένε Κρητικούς!

• Όσο υπάρχει αρσενικό και ένα θηλυκό, δεν πεθαίνει η Κρήτη!

• Η Κρήτη δεν θέλει νοικοκυραίους, θέλει κουζουλιούς. Αυτοί οι κουζουλιό την κάνουν αθάνατη.

• Οι Κρητικοί αγαπούν παράφορα τη ζωή και συνάμα ποτέ δεν φοβούνται τον θάνατο.

• Υπάρχει στην Κρήτη κάποια φλόγα ως την πούμε ψυχή – κάτι πιο πάνω απ' την ψυχή κι από τον θάνατο, που είναι δύσκολο να το ορίσεις. Υπάρχει αυτή η περηφάνια, το πείσμα, η παλικαριά, η απηφισιά και μαζί κάτι άλλο, ανέκφραστο κι ασιάτμητο που σε κάνει να χαιρέσαι που είσαι άνθρωπος.

• Κρητικός είσαι; Ξέρεις τι ευθύνη μεγάλη είναι τούτη; Ξέρεις τι περηφάνια γιομίζει τα στήθια μας; Θείο δώρο κείνος ο τόπος. Είναι θείο δώρο να 'σαι Κρητικός. Το ξέρεις;

• Η Κρήτη έχει αληθινά κάτι το πανάρχαιο, τ' άγιο, το ηκκραμένο και περήφανο, που έχουν οι χαροκαμένες μάνες που γέννησαν παλικάρια. Έχει τόσο πολύ πολεμήσει κι υποφέρει η γης ετούτη, έχει τόσο πολύ συνηθίσει τον θάνατο, που τον ξεφοβήθηκε πια και μπορεί να γελάει και να παίζει μαζί του.

• Δεν μπορεί μαθές το κορμί όσο και να 'ναι δυνατό, να σηκώσει την ψυχή

Με την Ελένη

του Κρητικού, δεν μπορεί...

• Να μας ξεπεράσεις όλους, εγγονέ. Εμείς, οι Κρητικοί, πρέπει να το ξέρεις, δεν είμαστε σαν τους άλλους ανθρώπους, έχουμε διπλή δουλειά: Στον αποδέλοιπο κόσμο είσαι βοσκός; δεν έχεις το νου σου παρά στα πρόβατά σου. Είσαι ζευγάς; στα βόδια σου, στη βροχή, στα σπαρμένα είσαι έμπορος; στιςπραμάτειες. Μα ο Κρητικός έχει το νου του και στην Κρήτη!

• Κρητικοί είναι, γι' αυτό γεννήθηκα, να σκοτωθούν για την Κρήτη.

• Οι Τούρκοι κυνηγούσαν έναν Λιάπη που ήταν κρυμμένος στο σπίτι μιας γριάς Κρητικιάς. Αφού τη βασάνισαν πολύ για να τους τον φανερώσει, της είπαν πως αν δεν το κάνει θα σφάζουν τον γιο της, κι έτσι έγινε. Όταν ύστε-

ρα τη ρωτούσαν γιατί το 'καμε, η γριά Κουμπελίνα απαντούσε: — Το 'καμα γιατί κατέχα πως πέρα σ' ένα χωριό της Ρούμελης είχε κι ο Λιάπης αυτός μάνη και κατέχω τι θα πει πόνος μάνης!

• Όλη είναι η θάλασσα αργαλειός κι η Κρήτη κάθεται κι υφαίνει χαρά στα αδέρφια, που αξιωθούν στο πέλαο να τη δούνε. Αν είσαι μαραζάρης ξεπετάς, αν είσαι σκνός θεριεύεις κι αν πέσαν συφορές απάνω σου, ξεφεγγαρίζεις ο νους σου.

• Θέλω να πεθάνω στην Κρήτη. Είναι η γη μου. Εκεί στο Κάστρο. Κι αν δεν προφτάσω να πεθάνω εκεί, εκεί ήθελα να με θάψουνε. Το κόμμα της Κρήτης έφτασε το αίμα μου, αυτό θέλω και να το πει.

...όπως τον γνώρισαν

Πολλά είναι τα αφιερώματα των λογοτεχνικών περιοδικών για τον Νίκο Καζαντζάκη. Στους σχετικούς καταλόγους της Μάρθας Καρποζήλου εντοπίζονται 25, αριθμός που λίγο τον ξεπερνάει μόνον ο Καβάφης.

Τα περισσότερα παραθέτουν χρήσιμες κριτικές και μελέτες του τεράστιου σε όγκο και ανεξάντλητου σε ερμηνείες έργου του. Το παρόν αφιέρωμα αποφεύγει τις φιλολογικές εργασίες και βάσει σε πρώτο πλάνο τον ίδιο τον συγγραφέα. Ο ποιητής της «Οδύσειας», η μορφή, η προσωπικότητα και η ζωή του ζωντανεύουν μέσα από τη ματιά ανθρώπων που τον γνώρισαν. Οι μαρτυρίες τους έχουν δοθεί προφορικά, γι' αυτό, εξ ορισμού, περιέχουν πιο πολύ αυθορμητισμό παρά σκοπιμότητα. Φιλοτεχνούν στον προφορικό λόγο πορτρέτα του διαφορετικών χρονικών περιόδων.

Βέβαια οι συνεντεύξεις αυτές από τις οποίες προήλθαν οι μαρτυρίες, δεν θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να γίνουν σήμερα. Πενήντα χρόνια μετά, ελάχιστοι έχουν μείνει από εκείνους που κάποτε τον συνάντησαν και μίλησαν μαζί του. Και πόσοι άραγε από τους επιζώντες, σε προχωρημένη ηλικία, θα εξέφραζαν τώρα με ενάργεια την εμπειρία της προσωπικής τους γνωριμίας; Γι' αυτό ανατρέξαμε σε φωνητικό υλικό που είχε παραχθεί για τις ανάγκες προηγούμενων επετηδίων και είχε παραμείνει αναξιοποίητο. Άλλωστε οι πρωτογενείς εικόνες είναι γενικά αξιόπιστες και ευκρινείς αφού ελάχιστα ξεθωριάζουν από τον χρόνο.

Χρησιμοποιήσαμε κασέτες στις οποίες είχαμε μαγνητοφωνήσει συνεντεύξεις πνευματικών ανθρώπων στο ραδιόφωνο, το 1983. Τους είχε προσκαλέσει και συνομιλήσει μαζί τους ο πολλά υ-

ποσόμενος, αλλά πρόωρα χαμένος, δημοσιογράφος Χρήστος Χειμάρης, στο πλαίσιο του εορτασμού των 100 χρόνων από τη γέννηση του Καζαντζάκη.

Προσπαθήσαμε, χωρίς να αλλοιώσουμε το νόημα, να τις «μεταγλωτίσουμε» από την προφορική στη γραπτή γλώσσα. Κατά τη διαδικασία της μετατροπής φροντίσαμε, κατά το δυνατόν, να διατηρηθούν η ζωντάνια και η αμεσότητα της κουβέντας. Ενώ παράλληλα δεν αγνοήσαμε τις προϋποθέσεις που απαιτείται να πληροί το γραπτό κείμενο.

Σ' ένα άρθρο του στην «Αυγή», το 1984, ο Μανόλης Αναγνωστάκης συγκρίνοντας τα δύο είδη του λόγου κατέληγε στο συμπέρασμα: «Ο γραπτός λόγος δεν συγχωρεί επαναλήψεις, απλουστεύσεις, “κοιλιές” ή ρητορικούς πλατειασμούς». Άλλωστε τα παρόντα κείμενα απευθύνονται στο αναγνωστικό κοινό και όχι στους ιστορικούς και στους ψυχαναλυτές.

Θεωρήσαμε αναγκαίο, για την πληρότητα της προσωπογραφίας του Καζαντζάκη, να προσθέσουμε τρεις γραπτές ενθυμήσεις του ίδιου κλίματος με τις προφορικές, δημοσιευμένες σε δυσεύρετα έντυπα και αναφερόμενες σε άλλες χρονικές περιόδους (Γεώργιος Φιέρης, Ροζέ Μιλλιέξ και Δημήτρης Δούκαρης).

Από την ευρεία γκάμα δεν θέλουμε να απουσιάσουν ούτε οι αποχρώσεις του μαύρου. Αντιπροσωπεύονται από τις απόψεις δύο ανθρώπων που συνδέθηκαν στενά με τον διάσημο Κρητικό (Γαλάτεια Καζαντζάκη και Μάρκος Αυγέρης, ο μετέπειτα σύζυγός της). Τα κείμενά τους –στα όρια του λιβέλου το πρώτο και εξαιρετικά επιθετικό το άλλο– μπορούν να θεωρηθούν άγνωστα αφού δεν έχουν περιληφθεί σε καμία βιβλιογραφία.

Γ.Ζ.

Ενας αιρετικός που ήταν ιδεαλιστής

**ΑΣΗΜΑΚΗΣ
ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ**

συγγραφέας (1903-1984)

—Από πότε ξεκινά η φιλία σας με τον Νίκο Καζαντζάκη;

Φιλία ουσιαστικά δεν μπορεί να πει κανείς ότι υπήρχε ανάμεσα σ' εμένα και στον Καζαντζάκη διότι εκείνος ήταν 20 χρόνια πιο μεγάλος από μένα. Ήταν ένα πρόσωπο σεβαστό για μας την εποχή που ξεκινούσαμε στα γράμματα. Τον γνώρισα όμως πολύ νέος –και θα σας πω κάτω από ποιες συνθήκες– και από τότε είχα μια επικοινωνία μαζί του όχι πάρα πολύ συχνή. Δεν ήμουν άλλωστε στον «καζαντζακικό» κύκλο γιατί την εποχή εκείνη που εγώ ήμουν ακόμα νέος, επηρεαζόμουν από το ΚΚΕ, το οποίο ήταν πάντα γεμάτο επιφυλάξεις για τον Καζαντζάκη –δικαιολογημένες άλλωστε για την εποχή εκείνη– γιατί ο Καζαντζάκης θεωρείτο ένας αιρετικός, φιλοσοφικά αιρετικός, επειδή ήταν ιδεαλιστής.

Ο ίδιος θεωρούσε τον εαυτό του κομμουνιστή φυσικά, και από την αλληλογραφία του με τη Γαλάτεια φαίνεται πως ήθελε να πάει και στη Ρωσία να τους διδάξει τι είναι κομμουνισμός. Βρισκόταν στη Γερμανία και ήθελε να μάθει μαραγκός, μιμούμενος λίγο και τον Χριστό, και να πάει πάνω και να μεταβάλει λίγο την επανάσταση, να δώσει μάλλον στην επανάσταση έναν θρησκευτικό χαρακτήρα. Η μανία του πάντα ήταν να δημιουργήσει μια θρη-

Με τον Κώστα Σφακιανάκη

σκεία, να βρει τους θεούς· και όταν πείστηκε ότι δεν υπάρχουν θεοί, θέλησε να γίνει και ο ίδιος θεός μαζί με τον Σικελιανό.

Ας έρθουμε όμως στο πώς γνώρισα τον Καζαντζάκη. Με την κυρία Φούλα Χατζηδάκη διευθύναμε το περιοδικό «Νέοι Πρωτοπόροι» και μια βραδιά πήγαμε και τον ζητήσαμε για να μας δώσει συνεργασία για το περιοδικό. Η κατοικία του ήταν παράξενη. Ήταν σε ένα υφασματοπωλείο στην οδό Ερμού, που ανήκε σε κάποιον κύριο Θεοδοσιάδη, ο οποίος ήταν γαμπρός του, δηλαδή ήταν άντρας μιας αδελφής του, και ο Καζαντζάκης έμενε σ' ένα πατάρι αυτού του υφασματοπωλείου. Δεν ξέρω αν υπάρχει ακόμα σήμερα αυτό το κτήριο, ήταν κοντά σε μια στενή, λοξή πάροδο της οδού Ερμού που βγάζει στην οδό Μητροπόλεως και όπου υπήρχε το ξενοδοχείο «Tourists». Εκεί, λοιπόν, στο υφασματοπωλείο αυτό, τον βρήκαμε τον Καζαντζάκη στο πατάρι, ένα γυμνό μικρό δωμάτιο, νομίζω πως καθόταν και διπλοπόδι στο πάτωμα σε ένα μαξιλάρι και έπαιρνε ένα τσάι. Μας είπε πως αυτό είναι το βραδινό φαί του, το τσάι το σκέτο. Εμείς φυσικά εκπλαγήκαμε μπροστά σε όλο αυτό το θέαμα, αλλά μας δέχτηκε πολύ καλόβολα, μας έδωσε και τη συνεργασία την οποία περιμέναμε. Θυμώμαι, όταν αργότερα το είπαμε στα γραφεία του περιοδικού, ο Βάρναλης κούνισε βασανιστικά, ταλανιστικά το κεφάλι του και είπε: «δεν τρώει, δεν πίνει, τι είδους καλλιτέχνης θα γίνει!». Αλλά, εν πάση περιπτώσει, έγινε, και έγινε μεγάλος καλλιτέχνης και τους σκέπασε όλους. Δεν χωρεί αμφιβολία γι' αυτό.

—Πότε έγιναν όλα αυτά, κύριε Πανσέληνε;

Αυτά πρέπει να έγιναν τα πρώτα δύο-τρία χρόνια της δε-

κατίας του '30. Δεν θυμάμαι αν την εποχή εκείνη ήταν διαζευγμένος με τη Γαλάτεια και ζούσε εκεί ή το έβρισκε κατάλληλο περιβάλλον για να καλλιεργεί τους στοχασμούς του σ' αυτόν τον κενό χώρο.

—Πώς αντιμετώπιζε τους νέους λογοτέχνες;

Ο Καζαντζάκης είχε πάντα μια σχολή γύρω του. Ήταν ο Πρεβελάκης και δεν θυμάμαι ακριβώς ποιοι άλλοι, αλλά από τότε υπήρχαν «καζαντζακικοί» οπαδοί. Εμείς δεν θεωρούσαμε τους εαυτούς μας οπαδούς του. Όλες αυτές του οι προσπάθειες, η αναζήτηση του Θεού, οι ιδεαλισμοί του μας έβρισκαν αντίθετους.

Όταν, παραδείγματός χάριν, ήρθε από τη Σοβιετική Ρωσία με τον Παναΐτ Ισράτι και τον Γληνό, έκαναν μια συγκέντρωση στο θέατρο «Αλάμπρα», που έγινε αφορμή να καταδιωχθούν κατόπιν και οι τρεις τους. Ο Ισράτι πήγε στο σανατόριο «Σωτηρία» να επισκεφθεί τους αρρώστους και έβγαλε έναν εμπρηστικό λόγο προτρέποντάς τους να κατεβούν και να εγκατασταθούν στα σπίτια της οδού Κηφισιάς, της σημερινής οδού Βασιλίσσης Σοφίας. Τότε λεγόταν οδός Κηφισιάς ακόμα, ως το Σύνταγμα. Ο δεξιός Τύπος εξεγέρθηκε. Τα βάλανε με την

εφημερίδα «Ελεύθερο Βήμα», που κατά έναν τρόπο ήταν προσκαλεσμένοι της και το ίδιο το «Βήμα» βρέθηκε σε κάποια αμηχανία. Δεν μπορώ να πω πως στράφηκε εναντίον τους. Αλλά καταδιώχτηκαν, ασκήθηκε ποινική αγωγή εναντίον τους η οποία ανεβλήθη, δηλαδή η δίκη δεν έγινε αμέσως. Για τον Ισράτι φρόντισαν με κάποιον τρόπο πρώτα να φύγει και ύστερα να τον δικάσουν, το θεώρησαν πιο σίγουρο αυτό. Ο Γληνός μόνο είχε μείνει, γιατί και ο Καζαντζάκης έφυγε και πήγε σε μια δημοσιογραφική περιοδεία, αλλά όταν ήρθε η μέρα της δίκης, ο Καζαντζάκης έστειλε ένα γράμμα στο δικαστήριο και δήλωσε ότι θεωρεί τον εαυτό του αλληλέγγυο με τον Γληνό. Μάρτυρας υπερασπίσεως ήταν ο Πανασαστίου, υπερασπιστής δικηγόρος ο Αλέκος Σβώλος και μάρτυρας κατηγορίας ο διαβόητος Κολοβάκης. Φυσικά τους ισάκισαν και τους δικαστές και την κατηγορία και ο Γληνός, ο οποίος δικάστηκε ως εκπρόσωπος και των άλλων δύο που λείπανε, αθώωθηκε.

Εμείς, λοιπόν, δεν ήμασταν οπαδοί του Καζαντζάκη. Οχι τόσο πολύ γιατί καταλαβαίναμε τι ήθελε και τι έλεγε, όσο

γιατί υπήρχε μια διατεταγμένη γραμμή την οποία ακολουθούσαμε. Ο Καζαντζάκης, και αυτό κάπως ξένιζε την εποχή εκείνη, ζητούσε να γίνει Θεός, ζητούσε δηλαδή μάλλον να γίνει αρχηγός θρησκείας. Αλλά ενώ πολλοί άνθρωποι αναζητούν τον Θεό για να παρηγορηθούν με τη σιωπή του, δηλαδή με τη μη εμφάνισή του, ο Καζαντζάκης ζητούσε τον Θεό με αγωνία για να συνεννοηθεί μαζί του, για να του αποδείξει τα στραβά τα οποία έχει κάνει στη ζωή, για να τον κοντράρει, ίσως και για να τον καθοδηγήσει. Ήταν πάρα πολύ φυσικό αυτό, για ανθρώπους με αυτή τη «μεγαλοϊδεοσύνη» που είχαν ο Καζαντζάκης και ο Σικελιανός την εποχή εκείνη, με την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα και που μόνον ο Θεός ίσως χρειαζόταν για να τη διορθώσει. Η αναζήτηση του Θεού και από τον Καζαντζάκη και από τον Σικελιανό οφειλόταν στο μεγάλο πνευματικό μέγεθος το οποίο είχαν και οι δύο. Και στο κάτω κάτω ξέραμε ότι οι υπάρχοντες ή οι υπάρξιαντες Θεοί ήταν άνθρωποι. Ο Καζαντζάκης, μάλιστα, είχε τόσο πολύ αυτή τη μανία των μεγάλων μεγεθών που σε όλα τα πράγματα έδινε τις ίδιες διαστάσεις. Στην Κρήτη, στον κόσμο, στην υψηλότητα, στο Σύμπαν και στους ανθρώπους. Δίπλα στον Βούδα βάζει τον Ζορμπά. Ο δε Ζορμπάς νομίζω ότι εκπροσωπεί το ελλείπον στοιχείο του χαρακτήρα του Καζαντζάκη, όπως θα έλεγε ο Φρόιντ. Στο έργο του Καζαντζάκη οι σημερινοί κριτικοί βρίσκουν αντιφάσεις και λάθη. Αυτό είναι παιδαριώδες, διότι ο άνθρωπος απ' εαυτού έχει αντιφάσεις. Αν ο Καζαντζάκης είναι πραγματικά μεγάλος συγγραφέας, παγκοσμίου ολκής, είναι γιατί είναι αντιφατικός και γιατί έχει λάθη. Ετσι νομίζω.

Οικογενειακοί δεσμοί

**ΓΙΑΝΝΗΣ
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ** (1910-1989)
μουσικοσυνθέτης

—Κύριε Παπαϊωάννου, εσείς πότε και πώς γνωρίσατε τον Νίκο Καζαντζάκη;

Τον συνάντησα πάρα πολλές φορές και αρκετές είχα τη μεγάλη τιμή να μιλήσω μαζί του και να ακούσω τις γνώμες του. Ημασταν οικογενειακά συνδεδεμένοι και τον γνώριζαν, πριν από μένα και πολύ περισσότερο από μένα, οι δυο μου αδελφές, η Καίτη και η Μαρίκα. Η Καίτη, την οποία έχουμε χάσει εδώ και περίπου 22 χρόνια, ήταν και η πρώτη που τον γνώρισε μόλις γυρίσαμε από την Ελβετία, το 1919. Δηλαδή από το '20 και πέρα, μέσω κοινών φίλων, της Λιλίκας Νάκου και άλλων, η Καίτη είχε πλησιάσει τον Καζαντζάκη και σώζονται και φωτογραφίες από εκδρομές που είχαν πάει μαζί.

Λίγο αργότερα άρχισαν οι συγκεντρώσεις. Εδώ στην πλατεία Δεξαμενής υπήρχε ένα κεντράκι, ο «Παράδεισος», κι εκεί σύχναζε ο Καζαντζάκης με μια ομάδα φίλων του και γίνονταν συζητήσεις πάνω σε θέματα φιλοσοφικά, λογοτεχνικά, ιστορικά κ.λπ. Οι συζητήσεις αυτές ήταν πάρα πολύ υψηλού επιπέδου. Η Καίτη είχε ενθουσιαστεί, σε λίγο προσετέθη και η Μαρίκα, που μετείχε σ' αυτές τις συναντήσεις. Συμμαθήτρια και πολύ στενή φίλη της Μαρίκας ήταν η Ελένη η Σαμίου, η μετέπειτα δεύτερη σύζυγος του Καζαντζάκη. Η Μαρίκα της είπε ότι πρόκειται για έναν άνθρωπο εντελώς εξαιρετικό, δεν επιτρέπεται να μην τον γνωρίσεις, έλα σ' αυτές τις συγκεντρώσεις. Και, πράγματι, πήγε εδώ στη Δεξαμενή, στον «Παράδεισο», η Ελένη—το 1924 συνέβαιναν αυτά— και τότε πρωτογνώρισε τον Καζαντζάκη. Συνδέθηκαν και αργότερα, πολύ αργότερα, παντρεύτηκαν. Οπως είναι γνωστό, υπήρξε η σύντροφος της ζωής του για πάνω από 30 χρόνια. Επειδή η Ελένη ήταν άνθρωπος του σπιτιού, εμείς είχαμε άμεση επαφή με τον ίδιο τον Καζαντζάκη, αλλά και μέσω της Μαρίκας μετά και με τον Χουρμούζιο, τον άντρα

Εθελοντής στους Βαλκανικούς Πολέμους

της, με τον οποίο ήταν συνδεδεμένος ο Καζαντζάκης.

Υπάρχει και πολλή αλληλογραφία. Ο Χουρμούζιος είναι ο πρώτος άνθρωπος που σχολίασε την «Οδύσεια», που εθεωρείτο τότε—μόλις κυκλοφόρησε—ένα έργο τελείως απρόσωπο και είχε γράψει σε δεκαέξι μακρότατες συνέχειες στην «Καθημερινή», υπό μορφή άρθρων, την πρώτη σε βάθος μελέτη επάνω στην «Οδύσεια».

Οι αδελφές μου έκαναν πολλή παρέα με τον Καζαντζάκη. Το '26 είχαν πάει μαζί του σε ένα περίφημο ταξίδι στους Αγίους Τόπους, στη Μέση Ανατολή και αργότερα στην Κύπρο. Οι αδελφές μου έδωσαν συναυλίες και στα Ιεροσόλυμα και στην Κύπρο και ήταν μία από τις μεγάλες εμπειρίες της ζωής τους να ζήσουν τόσο διάστημα δίπλα του.

Αργότερα ο Καζαντζάκης εγκαταστάθηκε στην Αίγινα. Εγώ θυμάμαι ότι τον πρωτοσυνάντησα στο σπίτι του Αγγελάκη –κόρη του Αγγελάκη, φίλου του Καζαντζάκη, είναι η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, η γνωστή ποιήτρια, συγγραφέας και πνευματικός άνθρωπος. Μετά το κέντρο, περίπου, της πόλεως της Αίγινας μετακινήθηκε προς τον φάρο, στο βορειοδυτικό άκρο του νησιού, κοντά στο σπίτι του Καλμουχού*, του ζωγράφου, του φίλου του. Αργότερα έχτισε εκεί το δικό του το σπίτι με τον αρχιτέκτονα και δικό μας φίλο τον Βάσο Λούρα, ο οποίος έκανε ένα σπίτι-φρουρίο, όπως το έλεγε ο Καζαντζάκης. Τόσο φρουρίο που το πρώτο πάτωμα, όπου έμενε ο Καζαντζάκης, δεν ήταν προσόψε με σκάλα, αλλά μόνο με μία καταπακτή και ανεμόσκαλα, ώστε να μην τον ενοχλούν όταν δουλεύει. Ενα πολύ ιδιόρρυθμο και ωραίο και ενδιαφέρον σπίτι, στο οποίο έζησε πολλά χρόνια και όλη την κατοχή. Τα τελευταία του χρόνια έζησε περισσότερο στο εξωτερικό, όπως είναι γνωστό.

Από τις ατομικές μου επαφές θυμάμαι μερικές όταν ακόμη έμενε στο σπίτι του Αγγελάκη. Εγώ ήμουν πολύ νέος, πήγαίνα στο Γυμνάσιο τότε και η οικογένειά μου, και ιδιαίτερα οι δύο αδελφές μου, δεν ήξεραν τι να με κάνουν. Είχα διατυπώσει επιθυμίες να γίνω αστρονόμος ή ζωολόγος, το έβρισκαν παράλογο αυτό το πράγμα στην οικογένειά μου. Μια φορά που είχαμε πάει στον Καζαντζάκη, τον ρώτησαν οι αδελφές μου τι να τον κάνουμε αυτόν εδώ τον νεαρό, θέλει να γίνει διάφορα περίεργα πράγματα, λέει ότι θέλει να γίνει αστρονόμος, ζωολόγος, αυτά βέβαια δεν είναι επικερδή επαγγέλματα, να βρούμε κάτι που να έχει και μια πρακτική άποψη. Και τότε απάντησε ο Καζαντζάκης: Δεν υπάρχουν επαγγέλματα επικερδή και μη. Αν ένας άνθρωπος στη ζωή του έχει ένα μεράκι και το κάνει με πολύ πάθος, σε οποιαδήποτε ειδικότητα, και σπουδαιός θα γίνει, και θα διαπρέψει, και χρήματα πολλά θα βγάλει. Αν ακολουθήσει επαγγελματία γιατί θεωρείται κερδοφόρο, ενδεχομένως δεν θα κάνει τίποτα. Αυτή ήταν η απάντηση που μου έκανε τότε πολύ μεγάλη εντύπωση. Πολλές φορές τον συνάντησα βέβαια και εδώ στο σπίτι του της Αίγινας.

Λίγο μετά το ταξίδι με τις αδελφές

μου το '26 στους Αγίους Τόπους και στη Μέση Ανατολή, άρχισε ο Καζαντζάκης να ασχολείται με την «Οδύσεια». Την «Οδύσεια» τη θεωρούσε το κεντρικό έργο της ζωής του. Κάποτε βρέθηκε ένα σημειώμά του με μια απαρίθμηση των έργων που είχε γράψει. Ελεγε «πάρεργα» και από κάτω ήταν: «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται!», «Ζορμπάς» κ.λπ. και στη συνέχεια, «έργο»: «Οδύσεια». Μάλιστα λογάριζε να γράψει ένα δεύτερο έργο πάνω στον Διγενή Ακρίτα, δεν πρόλαβε όμως, γιατί στο μεταξύ επήλθε ο θάνατος το '57. Την «Οδύσεια», λοιπόν, όπως είναι γνωστό, την έγραψε επτά φορές από την αρχή ως το τέλος. Δεν διόρθωνε κάθε γραφή για να φτιάξει την επόμενη, αλλά αγνοούσε την προηγούμενη και ξανάγραφε από την αρχή. Κάποια από τις ενδιαμέσες γραφές είχε 47 χιλιάδες στίχους, οι πρώτες ήταν ακόμα πιο μακροσκελείς, στο τέλος τη «συμπύκνωσε» στους 33.333 στίχους που έχει η έβδομη και τελική μορφή της. Όταν τελείωσε λοιπόν η «Οδύσεια» –ο Καζαντζάκης ήταν μάλλον φτωχός και όχι πολύ γνωστός ακόμα εκείνη την εποχή, το '37-'38– έκανε σχέδια πώς θα εκδοθεί το βιβλίο. Το ήθελε σε ένα πάρα

πολύ μεγάλο σχήμα, φύλλο, πολύ ογκώδες έργο, με τυπογραφικά στοιχεία τα οποία σχεδίαζε ο ίδιος, αλλιώς και τυπογραφικά στοιχεία του ελληνικού αλφάβητου, ειδικά γι' αυτή την περίπτωση, μια έκδοση πολυτελείας, σε χαρτί πολυτελείας κ.λπ. Του είπαν τότε οι φίλοι του: Μα, τρελός είσαι; Εσύ δεν έχεις πενήταρα να φας; Πού θα βρεις τα χρήματα για μια τέτοια έκδοση υπερπολυτελείας; Επειτα, αυτό είναι ένα σπουδαίο έργο, για να το γνωρίσει όλος ο λαός θα πρέπει να βγει σε μια φτηνή έκδοση που να κυκλοφορήσει σε μεγάλο αριθμό αντιτύπων. Ο Καζαντζάκης είπε όχι. Αν θα εκδοθεί αυτό το βιβλίο ποτέ, θα εκδοθεί στην πρώτη έκδοση όπως το θέλω εγώ. Από εκεί και πέρα οι επόμενες εκδόσεις ας γίνουν όπως θέλουν. Βέβαια όλοι είπαν ότι αυτό το πράγμα είναι αδύνατο, δεν θα εκδοθεί ποτέ το έργο. Μια ημέρα χτυπάει την πόρτα του σπιτιού του στην Αίγινα μια κυρία Αμερικανίδα. Του λέει: Είστε ο κύριος Καζαντζάκης; Έχετε γράψει ένα βιβλίο που λέγεται «Οδύσεια»; Λέει: Ναι, περάστε. Για το βιβλίο της είχε μιλήσει ο Ζαν Ερμπέρ, πολύ φίλος του Καζαντζάκη, αρχιμετα-

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛ. 22

Μόλις κυκλοφόρησε από τις ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΕΛΑΝΙ

ΜΑΞ ΦΡΙΣ

Ας με λένε Γκάντενμπαϊν

Ενα μυθιστόρημα που ακροβατεί ανάμεσα στη μόλις κρυμμένη εξομολόγηση και την αυτοπαρουσίαση. Ενα μυθιστόρημα για τη ζωή ως κάτι που καίει. Ενα μυθιστόρημα τόσο προσωπικό, που αφορά όλους τους ανθρώπους.

Σκουφά 71 Α • 210 36 41 638 • www.melanibooks.gr

φραστής των Ηνωμένων Εθνών και ταυτοχρόνως ένας άνθρωπος ο οποίος πίστευε βαθύτατα στις ανατολικές φιλοσοφίες και είχε εκδώσει σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες, υπάρχουν και στα ελληνικά ακόμη, μια μεγάλη σειρά από βιβλία ανατολικής, κυρίως ινδικής, φιλοσοφίας. Ο Ερμπέρ είχε μιλήσει σ' αυτή τη γυναίκα, μια πολύ πλούσια Αμερικανίδα που λεγόταν Joe MacLeod, η οποία είπε στον Καζαντζάκη: Ακούω ότι θέλετε να το εκδώσετε με έναν ορισμένο τρόπο. Πώς; Της εξήγησε ο Καζαντζάκης. Λέει: Εγώ θα χρηματοδοτήσω αυτή την έκδοση. Εδώσε τα χρήματα και βγήκε η «Οδύσεια» στην πρώτη έκδοση σε τριακόσια θηριώδη αντίτυπα, τα οποία μάλιστα τότε τα παρέδωσε ο Καζαντζάκης σε μας, στην οικογένειά μας, και τα μοιράσαμε με δικά του σημειώματα. Ελεγε, θα δώσεις στον Αγγελο Σικελιανό ένα αντίτυπο ή θα δώσεις στον ίδιο ένα αντίτυπο. Εχει μείνει ένα ενυπόγραφο, αφιερωμένο στις αδελφές μου, από την πρώτη αυτή τεράστια έκδοση. Μετά, όπως ξέρετε, κυκλοφόρησε σε διαδοχικές εκδόσεις, με δυο-τρεις αλλαγές. Η μία είναι ότι ο Καζαντζάκης είχε απλοποιήσει την ορθογραφία, με το μονοτονικό σύστημα ανάμεσα σε άλλα, και για να μην προσβάλλεται το κοινό αίσθημα, οι εκδότες αργότερα τη μεταστοιχείωσαν, ας το πούμε έτσι, στην ορθογραφία τη συνηθισμένη, ξανάβαλαν τα διπλά σύμφωνα, όπου είχε αφαιρέσει το ένα ο Καζαντζάκης, και ούτω καθεξής. Επίσης ο Καζαντζάκης είχε βάλει στην αρχή ένα γλωσσάριο. Είπε το βάζω με πολύ κακή διάθεση, διότι ό,τι γράφω στην «Οδύσεια» είναι πανελλήνιες λέξεις και οφείλουν οι Έλληνες να τις γνωρίζουν. Δεν υπάρχουν ιδιωτισμοί. Στην πραγματικότητα υπάρχουν μόνο τρεις κρητικές λέξεις, όλες οι άλλες είναι πανελλήνιες, γι' αυτό στις επόμε-

νες εκδόσεις θα αφαιρέσω το γλωσσάριο. Αυτό έγινε, αφαιρέθηκε το γλωσσάριο. Το μεγάλο γεγονός ήταν όταν πρωτοκυκλοφόρησε σε ξένη γλώσσα η «Οδύσεια», διότι τότε ανέλαβε ο Φράιερ, παίρνοντας τέσσερα χρόνια άδεια από το πανεπιστήμιό του, τον ηράκλειο άθλο του να μεταφράσει την «Οδύσεια» εγγλέζικα.

Πολλές φορές επισκέφτηκε τον Καζαντζάκη, όχι μόνο στην Αίγινα, αλλά και στο Παρίσι. Ενα διάστημα έμενε στην Πλας ντε Ρομαντιβέν και εγώ βέβαια συνήθως απέφευγα να τον ενοχλώ, γιατί για έναν άνθρωπο αυτού του αναστήματος ο χρόνος είναι τρομακτικά πολύτιμος. Δεν ήθελα να τον ενοχλώ, συνήθως πήγαινα για να δω την Ελένη, αλλά συχνά έβγαινε ο Καζαντζάκης και μιλούσαμε για διάφορα πράγματα. Ποτέ δεν έλεγε κάτι τριτημμένο: Καλημέρα, τι γίνεται, έχουμε ωραίο καιρό. Πάντοτε θα έλεγε κάποια φιλοσοφική σκέψη, η οποία πήγαινε πάρα πολύ μακριά. Ως άνθρωπος ο Καζαντζάκης ήταν μια προσωπικότητα εκπληκτική. Αν τον έβλεπε κανείς, μόνον η ματιά του ή-

Με τον Π. Ισράτι

ταν σαν φωτιά, ήταν εκρηκτική εντελώς η ματιά του και η σοβαρότητα και το βάθος του ύφους του ήταν κάτι που τρόμαζαν τον απροειδοποίητο συνομιλητή. Παρ' όλα αυτά, όταν βρισκόταν παρέα με φίλους του, και ιδίως με φίλους του Κρητικούς, μπορούσε να είναι ο πιο ευχάριστος χωρτατζής, να γελάει και να λέει αστεϊάκια, ανέκδοτα και ιστορίες. Είχε μια τρομακτική ικανότητα να αφηγείται ιστορίες με τον πιο διασκεδαστικό τρόπο. Παρ' όλα αυτά, μέσα από το χωρατό, πάντοτε κανείς διέκρινε τη βαθιά φιλοσοφική σκέψη που τόσο επιγραμματικά την έχει δώσει σε όλα του τα έργα.

* Το καλοκαίρι του 1943 ο ζωγράφος Τάκης Καλμούχος παραχώρησε το σπίτι του στην Αίγινα για να μείνουν η Άννα και ο Αγγελος Σικελιανός (Αγνή Ρουσοπούλου: Τα σπίτια του Καζαντζάκη, «Καινούρια Εποχή», 11/1958)

Ευχαριστούμε τους υπεύθυνους του Μουσείου Καζαντζάκη Αντώνη Λεβέντη και Βαρβάρα Τσάκα στο χωριό Βαρβάρει Ηρακλείου, που με προθυμία παραχώρησαν το φωτογραφικό υλικό και συνέβαλαν στην υλοποίηση του αφιερώματος.

Η ζωή του κρεμόταν από μια κλωστή

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ (1902-1998)

πεζογράφος, διευθυντής «Νέας Εστίας»

—Κύριε Χάρη, εσείς που τον γνωρίζατε τον Νίκο Καζαντζάκη από πάρα πολλά χρόνια, μήπως θα μπορούσατε να μας δώσετε μερικά βιογραφικά του στοιχεία, συνοπτικά έστω;

Συνοπτικά, όπως είπατε, γιατί πολλά είναι γνωστά. Ωστόσο, μπορούμε να σημειώσουμε ορισμένα για να κρατήσουμε τη συνήθεια που επιβάλλει να δίνουμε πρώτα μερικές πληροφορίες για τη ζωή ενός λογοτέχνη ή καλλιτέχνη. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης στις 18 Φεβρουαρίου του 1883 και τελείωσε τις ημέρες του στην πανεπιστημιακή κλινική του Φράιμπουργκ της Γερμανίας, στις 26 Οκτωβρίου του 1957. Ας θυμίσουμε ακόμα πόσο πάλεψε τα τελευταία του χρόνια με τον θάνατο και πόση δύναμη έδειξε στον άνισο αυτό αγώνα. Η ζωή του κρεμόταν από μια κλωστή και η παραμονή του για έναν μήνα κάθε χρόνο στο νοσοκομείο τελειώνει πάντα με ένα θάψμα. Λέγαμε: ο Καζαντζάκης νίκησε πάλι τον θάνατο. Πέταξε από πάνω του το κακό το αίμα, αντιστάθηκε ακόμη μια φορά αυτός ο ασκητής, που είχε δυνάμεις κρυφές, δυνάμεις αξόδευτες φαίνεται. Είχε και κρηικό πείσμα που γίνεται και περηφάνια, και καρτερία, και φλόγα, και δημιουργικό πάθος, και μάχεται αυτό το πείσμα και στέκεται πάνω από τη φθορά. Ο ψηλός, ο μελαχρινός και ξερακιανός εκείνος άντρας που είχε συνηθίσει το κορμί του στα πολύ λίγα, στα εντελώς απαραίτητα, και είχε κάνει ταξίδια σε κόρφες μακρινές με ένα σακίδιο στον ώμο του και με τη βεβαιότητα στη σκέψη πως θα παραμερίσει κάθε εμπόδιο και κάθε αναποδιά της τύχης, είχε μια δύναμη ψυχής που υπέτασσε την ύλη. Ήταν ένας πνευματικός εργάτης που προκαλούσε τον ίλιγγο με την αντοχή του, με την υπομονή του, με την αφθονία και την ποιότητα της παραγωγής του, που έστρεψε ολόκληρο κόσμο όρθιο και είναι σήμερα μια πολύ αισθητή ελληνική παρουσία. Όχι μόνο στον

Φοιτητής της Νομικής Σχολής

δικό μας τον περιορισμένο χώρο, αλλά στην εποχή μας. Στα εκατομμύρια των λευκών, των κίτρινων, των μαύρων ανθρώπων όπου μεταφράστηκαν και πολύ διαβάστηκαν τα βιβλία του.

—Ποιες εντυπώσεις σας έχει αφήσει εσάς προσωπικά, κύριε Χάρη, η γνωριμία σας με τον Νίκο Καζαντζάκη;

Μα, νομίζω σας το 'πα. Τον έβλεπα σαν μια μονάδα που μου προκαλούσε την κατάπληξη με την εργατικότητα

του, με το πείσμα του για εκείνο που ήθελε να πραγματοποιήσει. Για περισσότερο από πενήντα χρόνια, ο Καζαντζάκης έμεινε σκυμμένος απάνω στο χαρτί και είχε σταθμούς ψυχής, μπορούμε να πούμε και σταθμούς εκφραστικών μέσων και έκλεισε σε χιλιάδες σελίδες και σε έναν λόφο από βιβλία όλα τα είδη του λόγου και πλούτισε τη λογοτεχνία μας με νέο πάθος και με νέο παλμό, αλλά και με τόλη που τον έφερε πολύ κοντά στα προβλήματα του καιρού μας.

—Εάν κάνατε σήμερα αποτίμηση του έργου του τι θα κρατούσατε;

Οποιοσ και αν είναι αυτός ο οριστικός απολογισμός για την προσφορά του Καζαντζάκη και για τους αγώνες του τους καθαρά πνευματικούς –γιατί ο Καζαντζάκης σε πολιτικούς αγώνες δεν ανακατεύτηκε ποτέ– ούτε εύκολα μπορεί να γίνει ούτε πληρότητα θα έχει αν δεν στηριχτεί στην έρευνα του αρσενικού στοιχείου όπως παρουσιάζεται στον Καζαντζάκη, θα υψώσει στο τέλος μια ελληνική συνείδηση που οργανώθηκε μέσα στη σκληρή άσκηση και σήκωσε κεφάλι, έστω και χωρίς ελπίδα, και σε αυτήν ακόμα τη μοίρα. Οποια σελίδα του και αν διαβάσετε, είτε λυρικό τραγούδι είναι είτε ταξιδιωτική εντύπωση είτε αφήγημα είτε θέατρο, την προετοιμασία ή την ορμή αυτής της ανταρσίας θα αισθανθείτε και στα πρώτα και στα ώριμα κείμενά του και στα τελευταία. Και όταν σκέφτεται και εργάζεται με την επίδραση του Νίτσε, και όταν βρίσκει κάποια λύτρωση στη φωνή του Μπερξόν ή του Βούδα, και όταν με τον «Βίο και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά» αρχίζει τη σειρά των μυθιστορημάτων του.

—Πότε αρχίζει, κύριε Χάρη, η γνωριμία σας με τον Νίκο Καζαντζάκη;

Γύρω στα 1934-35. Ήταν φίλια, όχι απλή γνωριμία, και στάθηκε πάντα ανέμφελ. Θα ήθελα όμως να μου επιτρέψετε να σας πω ποιο ήταν το κεντρικό σημείο του αγώνα, των προσπαθειών του Καζαντζάκη. Αναμφισβήτητα ήταν ο πόθος της ελευθερίας και αυτός ο πόθος ήταν και η δύναμη του και το μαρτύριό του. Έμεινε μακριά από κάθε μορ-

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛ. 24

φή σκλαβιάς και δεν συμμαχούσε μ' εκείνους που απατούσαν τη μονολιθική πειθαρχία, έστω και αν η πειθαρχία αυτή ήταν, ή τουλάχιστον παρουσιάζονταν, μάχη για την ελευθερία. Έτσι ελεύθερος πορεύτηκε ο Καζαντζάκης από ανθρώπους και από γεγονότα και έμενε συνείδηση αδιάλλακτη, ασυμβίβαστη, που είχε μάθει, καθώς μας λέει ένας από τους ήρωες των μυθιστορημάτων του, να αγαπά τη ζωή και να μη φοβάται τον θάνατο. Θα μπορούσαμε ακόμα να πούμε σαν ένα γενικό συμπέρασμα ότι αυτός ο λογοτέχνης, που τηρούμε φέτος (1983)

με τόσες εκδηλώσεις, ήταν μία από τις σπάνιες εκείνες πνευματικές μονάδες που παρουσιάζονται σε αρπιά, σε αραιότατα χρονικά διαστήματα, και γίνονται ορόσημα στις λογοτεχνίες, ακόμα και στις πιο μεγάλες λογοτεχνίες.

—**Εσείς, κύριε Χάρη, ποια νομίζετε πως ήταν η αφετηρία που τον έκανε να γράψει μυθιστόρημα ύστερα από το προηγούμενό του στην ποίηση και στη φιλοσοφία;**

Δεν είναι ανάγκη να σας απαντήσω εγώ. Έχουμε μια σελίδα δική του που μας δίνει απάντηση στο ερώτημά σας. Την ε-

πιγράφει «Χαζάν Πιρούι» και λέει: Στο Ιρκούτοκ στη Σιβηρία, είχα κάποτε γνωρίσει έναν Ρωμιο φούρναρη που δούλευε μερόνυχτα, σκυλίσια, ζύμωνε τη νύχτα, φούρνιζε τα ξημερώματα και πουλούσε τη μέρα το ψωμί. Ζούσε σαν ασκητής και σαν αγριάνθρωπος. Δεν γλεντούσε, δεν γελοούσε, δεν παντρεύτηκε, δεν έκανε παιδιά, δεν είχε καιρό. Μα κάπου κάπου, απότομα, τον έπαιναν τα μεράκια. Βαριέστησε ξαφνικά, βαριέστησε να φουρνίζει, να ξεφουρνίζει και να πουλάει. Σφαλνούσε τον φούρνο και κολλούσε πάνω στην πόρτα έ-

Με ιστορική απόσταση από τα πράγματα

ANNA ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

(1901-2006)

Τον Νικο Καζαντζάκη τον γνώρισα φυσικά από τον Αγγελο, που είχανε μια μεγάλη και μακρόχρονη φιλία. Είχανε γνωριστεί πολύ νέοι και έζησαν αρκετά χρόνια κοντά κάνοντας πολλά όνειρα για τη ζωή τους. Σε κάποια στιγμή χώρισαν, με διάφορους προσανατολισμούς ο καθένας, και πέρασαν αρκετά χρόνια ώσπου να ξαναϊδωθούνε. Το '42 είχε έρθει από την Αίγινα, ο Πρεβελάκης κανόνισε ένα ραντεβού στο σπίτι του και εκεί απαντήθηκε με μεγάλη λαχτάρα και εγκαρδιότητα. Το απόγευμα ήρθε στο σπίτι και τον πρωτοείδα. Μου είχε κάνει πολλή εντύπωση η μορφή του, το ω-

ραίο σκαλισμένο πρόσωπό του, ιδίως στο μέτωπο, τα μάτια του που ήταν στρογγυλά και έντονα και καταγράφανε ό,τι βλέπανε. Είχε ένα ωραίο γέλιο, δυνατό και εγκάρδιο, μόνο που σαν να γκρεμιζόταν σταματούσε απότομα και ξαφνιαζόσουν λιγάκι πώς το κυριαρχούσε τόσο πολύ. Το μάτι του ήταν πάντα ζωντανό και βρισκόταν παρόν, δεν είχε δηλαδή μια σνείροπόληση, ήταν πάντα κοντά στη συντροφιά του. Είχε ωραίες κινήσεις, ωραία περπατησιά, λεβέντικη, και για τους ανθρώπους ήταν αλήθεια πολύ γλυκός και ευγενικός, ακόμα και όταν άκουγε πράγματα παράξενα ή και εναντίον του. Στο μεγάλο του έργο, την «Οδύσεια», που υπάρχει τόση βία και μακελειό, θα νομίζετε ότι κι εκείνος είχε κάτι από τον ήρωά του, από την

επαναστατικότητα και από την πολεμικότητα. Οχι, ήταν πάρα πολύ ήπιος άνθρωπος και θυμάμαι μια πολύ χαριτωμένη ιστοριούλα. Κάποτε, γιατί μέναμε κι εμείς για κάμποσους μήνες στην Αίγινα και καθόμαστε πολύ κοντά, τον έβλεπα κάθε βράδυ που έπαιρνε μια φάκα και έβγαινε από την πόρτα της κουζίνας, προχωρούσε ως το τέλος της μάντρας και ξαναγύριζε πάλι. Αυτό έγινε αρκετές φορές, ώσπου ένα βράδυ τον πλησίασα και του λέω: Μα, πάντως ποντίκι κάθε μέρα; Λέει: Ναι. Η Ελένη έλειπε στην Αθήνα και με παρακάλεσε να βάζω τη φάκα, γιατί έμπαινε ποντικός στο σπίτι. Λέω και τι τον κάνετε, έχετε κανέναν κουβά νερό και τον πνίγετε; Τότε γύρισε και με κοίταξε πολύ αυστηρά που φοβήθηκα λιγάκι, επιτημητικά. Μα τι λέτε, μου λέει, εγώ να πνίξω τον ποντικό; Μα τι τον κάνετε; Του ανοίγω την πόρτα και φεύγει. Λέω τότε να του βάλουμε μια κλωστήσα κόκκινη να δούμε αν έ-

Το 2ο μέρος του αφιερώματος με μαρτυρίες και

να χαρτί με μεγάλα κόκκινα γράμματα: «Χαζάν Πιρούπ». Αυτό σημαίνει ο νοικοκύρης διασκεδάσει. Έβανε τα κλειδιά στην τσέπη και το έριχνε έξω. Πήγαινε και έβρισκε κάτι ρεμπέτες φίλους του, έτρωγε, έπινε μαζί τους, έκανε χωρατάδες, χόρευε, πήγαινε με γυναίκες, έβανε τα βιολιά να του παίζουν. Γλεντούσε δέκα, δεκαπέντε μέρες και νύχτες. Περνούσαν τα μεράκια του, αλάφρωνε. Εσκίζε τότε την ταμπέλα, άνοιγε πάλι τον φούρνο και ξαναρχινόταν στη σκυλιά ζωή. Όμοια κι εμένα, γράφει ο Καζαντζάκης, με έ-

πασαν ξαφνικά τα μεράκια. Το 'ριξα στο γλέντι. Αρχισα να γράφω μυθιστορήματα. Ο «Αλέξης Ζορμπάς», «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται» και άλλα που θα γράψω. Σημειώστε, αυτά τα λέει το 1943 ή '44. Αν θέλει ο Θεός, δηλαδή ο καιρός, είναι τα δικά μου τα γλέντια αυτά τα μυθιστορήματα. Βρήκα κάτι παλιούς φίλους ρεμπέτες του σχοινοῦ και του παλουκιοῦ, κάτι άλλους καλούς ανθρώπους που αγαπώ και διασκεδάσω μαζί τους. Ξεκινώ τον φούρνο που έχω ανοίξει και τα ψωμιά που ζυμώνω, γράφω κι εγώ με μεγάλα κόκ-

κινα γράμματα πάνω στην πόρτα μου: Χαζάν Πιρούπ. Γελώ, χοντρολογώ, κλώθω αλήθειες και ψευτιές, ανασταίνω νεκρούς, αγαπημένους νεκρούς, ανεβάζω από τον πάτο της θάλασσας αρμάδες βουλιαγμένες, βάζω τα μέσα βιολιά και φιαμπόνια να παίζουν. Να ξεσκάσω κι εγώ λίγο, να προφτάσει και μένα τ' αχειλί μου να γελάσει. Να γυρίσει και μένα μια στιγμή ο νους μου τη ράχη του στον άνισο αγώνα και να κοιτάξει τον πράσινο πάνω κόσμο με τα κτενίδια του. Ανθρώπους, δέντρα, έντομα, αυτοκρατορίες και να κυλιστεί

κι αυτός μια στιγμή σαν ένα γαϊδουράκι την άνοιξη στο πράσινο χορτάρι. Τα λέει όλα βλέπετε εδώ ο Καζαντζάκης και πρέπει να σας πω ακόμα ότι τα μυθιστορήματα που του έδωσαν τόση δόξα, τόση επαφή με όλο τον κόσμο, δεν τα λογάριζε σαν πρώτα κεφάλαια της εργασίας του. Πίστευε ότι το έργο που τον ανηπρόσωπε απόλυτα ήταν η «Οδύσεια». Δηλαδή το έπος με τους 33.333 στίχους. Τα μυθιστορήματα τα έγραφε για να διασκεδάσει, όπως ακούσατε, ωστόσο αυτά του έδωσαν την επαφή με το μεγάλο κοινό.

ναί αυτός ο ίδιος κάθε βράδυ που του αρέσει να του κάνετε αυτό τον περίπατο. Δεν ήθελε ούτε ένα ποντίκι να αγγίξει. Οι ώρες ήταν πολύ ωραίες το βράδυ όταν καθόνταν ο Αγγελος και ο Καζαντζάκης και μιλούσαν. Μια κουβέντα εντελώς σε ανηφορικές τάσεις. Μπορεί και να μη συμφωνούσαν πάντα, αλλά οι κουβέντες ήταν, σας διαβεβαιώνω, πάρα πολύ γόνιμες. Ήταν μια περίοδος πολύ σκληρή που ζήσαμε μαζί, ήταν το '42, στη μεγάλη πίκρα της Κατοχής, και πολλές φορές έρχονταν και μας έλεγαν από το BBC νέα και βουβανόμασταν από πίκρα και από απελπισία. Πρέπει να πω ότι ο Καζαντζάκης ήταν πιο ψυχραιμός και έπαιρνε μια ιστορική απόσταση από τα πράγματα περιμένοντας τα γεγονότα. Ο Αγγελος ήταν πιο τρυφερός, πιο εκδηλωτικός και πολύ συχνά έκλαιγε γι' αυτά που περνούσε ο λαός. Η αγάπη τους ήταν πολύ μεγάλη, η φιλία τους πολύ στενή. Νομίζω πως ήταν η μεγαλύτερη φιλία που είχαμε και ο Αγγελος και ο Καζαντζάκης. Έχει βέβαια γράψει πράγματα για τον Αγγελο με αρκετές αιχμές, αλλά όταν έφυγε ο Αγγελος έγραψε πολύ ωραία γράμματα, όπου φαινόταν μια περίπατη αγάπη και σεβα-

σμός και εκτίμηση και για τον άνθρωπο και για το έργο του.

—Έχει αφιερώσει, αν δεν κάνω λάθος, τη μετάφραση του Νιάντε στη μνήμη του.

Ναι, και ο Αγγελος του έχει αφιερώσει δύο πολύ ωραία ποιήματα και όταν απαντηθήκανε και όταν χωρίσανε.

—Μετά την Κατοχή ποια εξέλιξη πήρε η σχέση σας με τον Καζαντζάκη;

Μετά την Κατοχή επρόκειτο να κάνουμε ένα ταξίδι μαζί στην Αμερική. Είχε αποφασίσει τότε ο Γεώργιος Παπανδρέου να τους στείλει στην Αμερική για διαφώτιση και της ομογένειας και των Αμερικανών. Να μάθουν τι είχαμε περάσει, τι θυσίες είχαμε κάνει, πώς είχαμε συνδράμει τους ανθρώπους, τους αιχμαλώτους. Αλλά με την αλλαγή τότε των πραγμάτων, με τα Δεκεμβριανά, αυτό το ταξίδι έπεσε στο νερό. Τότε ο Καζαντζάκης είχε στραφεί προς την πολιτική κάμποσο καιρό και έπειτα έφυγε για το Παρίσι, διορισμένος σε μια θέση της UNESCO και από τότε δεν ξαναϊδωθήκαμε. Ουσιαστικά η ζωή μας τελείωσε στην Αίγινα, σε αυτή τη γωνιά.

Ο Αγγελος Σικελιανός και ο Νίκος Καζαντζάκης ήταν διαφορετικοί βέβαια σαν άνθρω-

ποι. Οντως και οι δύο πολύ μεγάλοι, που τους ξεχώριζες από άλλους τους συγχρόνους τους. Είχαν διαφορές και από τη φύση τους και από τη ράτσα τους και από το θέμα το γλωσσικό. Ο ένας βρισκόταν σε μια συνέχεια αρμονική της γλώσσας, καθώς ξέρετε ήταν Επτανήσιος, ο άλλος Κρητικός, είχε να παλέψει με ιδιωματικές λέξεις και με έναν άλλο πολιτισμό από της Επτανήσου.

—Τι θα θέλατε να θυμάστε, κυρία Σικελιανού, από τη γνωριμία σας με τον Νίκο Καζαντζάκη;

Είναι δύσκολο, να σας πω, γιατί ήταν πολλές οι χάρες του, βέβαια κυριαρχούσαν η πνευματικότητά του, η επεικειά του για τους ανθρώπους και γενικά ο πόνος για τη μοίρα του τόπου. Όλα αυτά τα έβλεπε σε μια μεγάλη διάρκεια, δεν τον απασχολούσε μόνον η εποχή, όσο πικρή και να ήταν. Έβλεπε πιο πέρα και πιο πριν και πιο μετά την πορεία του τόπου μας.

—Τι θυμάστε σήμερα από τα χρόνια εκείνα της Αίγινας;

Όλοι εργαζόμαστε τότε, ξέρετε, και ο Καζαντζάκης δούλευε ατελείωτες ώρες, μόνο το βράδυ απαντούσαμε. Ο Αγγελος είχε γράψει τότε τον «Δαίδαλο στην Κρήτη» και εγώ έκανα

μια μετάφραση για να μπορούσαμε να πάρουμε λίγο λάδι, λίγα τρόφιμα. Τα βράδια που απαντούσαμε, ο καθένας είχε να πει κάτι για τη δουλειά του, για τις εντυπώσεις του και όταν γελούσε ο Αγγελος με τον Καζαντζάκη ήταν μια χαρά να τους ακούει και τους δύο. Αλλά στην Αίγινα υπήρχαν πολλές κουκουβαγίτσες και έρχονταν μία και ζήλευε από τα γέλια τους και τις φωνές τους και τότε, όταν μιλούσαν ο Αγγελος και ο Καζαντζάκης, έπαιρνε μέρος και η κουκουβαγίτσα. Όταν μιλούσα εγώ ή η Ελένη και η κουβέντα μας ήταν χαμηλή, η κουκουβαγίτσα σώπαινε, σούκαζε. Μόλις άρχιζε ο Αγγελος με τον Καζαντζάκη, έμπαινε κι εκείνη στη μέση να λάβει μέρος. Επειτα μαζεζόμαστε συχνά και τρώγαμε μαζί. Ήταν μάλλον λιγόφαγος ο Καζαντζάκης, αλλά εκτιμούσε το καλό φαί και πολλές φορές, αν καταφέραμε να έχουμε φαγητό που να έχει κάποια νοστιμιά, αρχίζαμε τα μουγκρητά. Και όταν ήταν το φαγητό καλό, από την Ελένη ή από μένα, έλεγε η μία στην άλλη: μα σήμερα δεν μουγκρίζατε αρκετά για μένα. Αυτό το κλίμα της δυστυχίας το παίρναμε λιγάκι ανάλαφρα και με κάποιο χιούμορ.

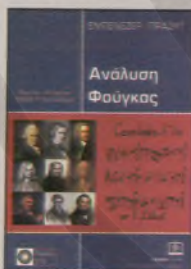
«Φευγάτοι» σ' Ανατολή και Δύση

Τα δύο μουσικολογικά βιβλία που παρουσιάζουμε σήμερα ανήκουν σε δύο διαφορετικές μουσικές παραδόσεις: της Ανατολής και της Δύσης. Απευθύνονται κυρίως στους ανθρώπους της μουσικής, οι οποίοι γνωρίζουν νότες, ωστόσο και ο φιλέρευνος αναγνώστης με λίγη προσπάθεια πολλά θα έχει να ωφεληθεί, γιατί θα έχει γνώρισει. Δύο νέοι άνθρωποι υπογράφουν τα «Σμυρναϊκά και πειραιώτικα ρεμπέτικα», ο Ευγ. Βούλγαρης και ο Β. Βανταράκης. Ο πρώτος από μικρός ασχολείται με τη βυζαντινή μουσική και με τις ανατολικές κλίμακες. Μαθητεύοντας δίπλα στον Χρήστο Τσιαμούλη έμαθε ούτι από το 2005 διδάσκει στο Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής στα ΤΕΙ Ηπείρου στην Αρτα. Ο δεύτερος, ο οποίος εργάζεται ως πολιτικός μηχανικός, έχει αναπτύξει με τη μουσική μια σχέση ακροατή παρά μουσικού. Πρωταρχικός στόχος του βιβλίου είναι η προσέγγιση του ρεμπέτικου τραγουδιού του Μεσοπολέμου μέσα από τη μουσική του και, πιο συγκεκριμένα, η προσπάθεια ανάλυσης-κωδικοποίησης των μελωδικών συμπεριφορών του με γνώμονα τον τροπικό τους χαρακτήρα. Ακολουθούν για την κωδικοποίηση των μονοφωνικών συνθέσεων το θεωρητικό μουσικό σύστημα των μακάμ. Χρησιμοποίησαν το πεντάγραμμα, με την προσθήκη ελάχιστων επιπλέον σημείων αλλοιώσης (μόνο δύο) –εξηγούν–, που καθιστά τις καταγραφές εύκολα προσβάσιμες σε οποιονδήποτε έχει στοιχειώδεις γνώσεις ανάγνωσης μουσικού κειμένου. Καταγράφονται τραγούδια των εξής συνθετών: Γ. Ασίκη, Μ. Βαμβακάρη, Δ. Γκόγκου (Μπαγιαντέρα), Α. Δελιά, Α. Διαμαντίδη (Νταλγκά), Γ. Δραγάση (Ογδοντάκη), Κ. Καρίνη, Α. Κωστή, Ι. Μοντανάρη, Δ. Μπαρούση (Μπαρούς ή Λορέντζου), Γ. Μπάτη, Σ. Παντελίδη, Β. Παπάζογλου, Σ. Περιστέρη, Κ. Ρούκουνα, Δ. Σέμση, Κ. Σκαρβέλη, Κ. Τζόβενου, Π. Τούντα, Γ. Τσαούς, Β. Τσιτσάνη, Εμ. Χρυσάφκη.

1. ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ
· ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΝΤΑΡΑΚΗΣ
Σμυρναϊκά και πειραιώτικα ρεμπέτικα
Το αστικό τραγούδι στην Ελλάδα του μεσοπολέμου 1922-1940

«ΦΑΓΟΤΤΟ/ ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ», Β' ΕΚΔ., ΣΕΛ. 360, € 35

2. ΕΜΠΕΖΕΡ ΠΡΑΟΥΤ
Ανάλυση φούγκας
ΕΠΙΜ.-ΜΤΦ.: ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΠΛΟΥΜΠΙΔΗΣ
«ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ - ΝΑΚΑΣ», ΣΕΛ. 354 (ΔΕΜ.) + 2 ΔΙΣΚΟΙ ΑΚΤΙΝΑΣ

ριέχονται 23 φούγκες 9 συνθετών, των: Γ.Σ. Μπαχ, Χέντελ, Χάιντν, Μέντελσον, Σούμαν, Μότσαρτ, Γκράουν, Κερουμπίνι, Λεό.

Β. κ.κ.

Ο μεγάλος χωρισμός

ΚΕΜΑΛ ΑΝΑΝΤΟΛ

Ο Τούρκος συγγραφέας (γενν. 1941), Βουλευτής Σμύρνης του Λαϊκού Κόμματος στην 22η περίοδο της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, έχει εκδώσει μέχρι σήμερα πέντε μυθιστορηματικά βιβλία. Αυτό είναι το έκτο του, ιστορικό, το οποίο αναφέρεται στην περιοχή της Ιωνίας, το πρώτο τέταρτο του περασμένου αιώνα. Ταιχογραφία, στην οποία αποτυπώνονται τα «μικρά» της καθημερινότητας των ανωνύμων και τα «μεγάλα» πολιτικά, κοινωνικά και στρατιωτικά γεγονότα. Μέχρι τον χωρισμό των εθνότητων, Ελλήνων, Τούρκων και Αρμενίων που έφερε την έκρηξη, είχαν προηγηθεί η απολυταρχία και η συνταγματική μοναρχία, οι οποίες έδωσαν τη σκυτάλη στο νέο κοινοκρατικό κράτος. Ένα βιβλίο που ενώνει, δεν χωρίζει.

Μτφρ.: Παναγιώτης Αμπατζής
«Θεμέλιο», σελ. 568, € 22

στην ακτή

ΙΑΝ ΜΑΚ ΓΟΥΑΝ

«Ήταν και οι δύο νέοι, μορφωμένοι και παρθένοι, εκείνη την πρώτη νύχτα του γάμου τους, και στην εποχή που ζούσαν μια συζήτηση να σεξουαλικές δυσκολίες ήταν απλώς αδύνατη. Μα ποτέ δεν είναι εύκολο». Πρώτες αράδες του μυθιστορήματος του Ιαν Μακ Γουάν, το οποίο κυκλοφόρησε φέτος τον Απρίλιο στο αγγλικό και μόλις πριν από λίγες μέρες στα ελληνικά. Ιούλιος του 1962, μια εποχή στην οποία λάβαινε χώρα η σεξουαλική επανάσταση, αλλά και που οι νέοι δεν ήξεραν ακόμα πώς να χειριστούν αυτή την απελευθέρωση. Ετσι ο Εντουαρντ και η Φλόρενς, ντόπιοι και αθώοι, φτάνουν σε ξενοδοχείο στην ακτή του Ντόρσετ για να περάσουν στο δεύτερο στάδιο του έγγαμου βίου τους. Καθώς όμως δειπνούν στο δωμάτιό τους ανακαλύπτουν ότι δεν μπορούν να ξεπεράσουν τους κρυφούς φόβους τους.

Μτφρ.: Ελένη Ηλιοπούλου
«Πατάκης», σελ. 224, € 13,20

Πριγκίπισσα Σαύρα

ΑΜΑΝΤΑ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

Τρία πράγματα στοιχειώνουν τις μέρες και τις νύχτες της νεαρής Περσεφόνης (οι φίλοι της τη φωνάζουν Πέρσα, για να είναι συγχρονισμένοι με τον μοντερνισμό): Η εξοφάνιση του πενήνταπεντάχρονου συζύγου της, ο οποίος, συντετριμμένος από τον αναπάντεχο θάνατο του πατέρα του, κατέρρευσε μπροστά στα μάτια της και μετά την κηδεία δεν επανήλθε στην οικογενειακή φωλιά του. Οι νυχτερινές επισκέψεις τής από καιρό νεκρής μητέρας της, συγγραφέα διαφόρων βιβλίων λογοτεχνίας. Οι εφιάλτες αυτοί έμπνουν στην Περσεφόνη τον φόβο της επανάληψης μιας δύσχροστης σχέσης μάνας-κόρης. Και τέλος, η κρυψίνοια της μικρής της κόρης, που ακούει στο όνομα της γιαγιάς της Θεώνης. Υπάρχει κάπου και ο πατέρας της Περσεφόνης, όπως και τα παιδιά του συζύγου της από άλλο γάμο, αλλά αυτά τα πρόσωπα απελάτουν συμπληρώνουν κενά. Στόχος της Αμάντας Μιχαλοπούλου σε τούτο το μυθιστόρημα –το πέμπτο, ενώ έχει στο ενεργητικό της και δύο συλλογές διηγημάτων και μερικά παιδικά– είναι η ανίχνευση του οικογενειακού άβυστου και η βασανιστική σχέση μητέρας και κόρης.

«Καστανιώτης», σελ. 448, € 18

Σενάριο για μια χαμένη αγάπη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΣ

Είναι το δεύτερο μυθιστόρημα του 26χρονου συγγραφέα που γεννήθηκε στα Γρεβενά, αλλά έχει επιλέξει να ζει και να

εργάζεται στο Παρίσι.

Διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης, στο κυλικείο της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Αριστοτελείου. Αντρες, οι πρώτοι στον αγώνα της μυθοπλασίας: ο ένας διαρκώς με το ανεκπλήρωτο φλερτάρει, ο έτερος σαγηνεύεται από το θήλυ, όμως η απειλή εκ μέρους του αντικειμένου του πόθου καθλώνει τον άντρα στην άνευ τέλους φοβία. Ο μύθος του Ορφέα και της Ευρυδίκης επανέρχεται, ωστόσο αντιστρέφεται με όχημα την ειρηνεία.

«Νεφέλη», σελ. 288, € 16,50

Το σεξ για αρχάριους και όχι μόνο

RUTH K. WESTHEIMER

Η συγγραφέας, η οποία διδάσκει στο Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης, είναι γνωστή και αναγνωρίσιμη

ψυχολόγος και σεξοθεραπεύτρια της Αμερικής. Το βιβλίο της είναι μια ευσύνοπτη εγκυκλοπαίδεια, χρηστική και λειτουργική, που απευθύνεται σ' όλες τις ηλικίες και σ' όλα τα θέματα αναφορικά με το σεξ. Διαβάζοντας τα είκοσι οκτώ κεφάλαια, θα διαπιστώσετε ότι τίθεται μια τεράστια γκάμα ερωτημάτων, τα οποία ζητούν απάντηση: Ποια είναι γυναικεία και ποια η ανδρική φύση; Υπάρχουν μύθοι περί την τεκνοποίηση; Πώς αντιμετωπίζεται το σεξ στην τρίτη ηλικία; Η ανικανότητα δεν ξεπερνιέται ποτέ; Πώς φτάνουμε στον οργασμό; Το κυβερνοσεξ είναι εις βάρος της ψυχικής ισορροπίας του χρήστη;

Μτφρ. - επιμ.: Τάκης Δρ. Λάμπρου «Κεστός», σελ. 520, € 29

Σίλας Μάρνερ

ΤΖΟΤΖ ΕΛΙΟΤ

Ενα μυθιστόρημα από τη ζωή στην αγγλική επαρχία στα μέσα του 19ου αιώνα. Απλοί άνθρωποι είναι οι ήρωες της Τζοτζ Ελιότ (1819-1880), που πασχίζουν να τα βγάλουν πέρα διατηρώντας ταυτόχρονα την αξιοπρέπειά τους και την ανθρωπιά τους. Εδώ έχουμε την ιστορία ενός μοναχικού ανθρώπου που λόγω του παρουσιαστικού του θεωρήθηκε ύποπτος διαφόρων πράξεων, ενώ αυτός το μόνο που έκανε ήταν να συμμαζέψει ένα ορφανό και να του σταθεί σαν αληθινός πατέρας. Μια ιστορία που τώρα μοιάζει μελό, αλλά είναι γραμμένη από μια εκπρόσωπο του μοντέρνου και αντισυμβατικού πνεύματος μιας εποχής δύσκολης.

Μτφρ.-Επιμετρο: Γρηγόρης Κονδύλης - Εικονογρ.: Αγγελική Σβορώνου «Μαϊστρος», σελ. 292, € 19,80

Βγαλμένοι από πολέμους

Δύο αυτοβιογραφικά βιβλία, τα οποία βγαίνουν κατευθείαν από το ορυχείο των πολύτιμων μετάλλων που είναι η παιδική ηλικία: τα «Τετράδια του πολέμου» τα υπογράφει η Μαργκερίτ Ντιράς (1914-1996) του «Εραστή», το αμφιλεγόμενο «Ξεφλουδίζοντας το κρεμμύδι» ο Γερμανός νομπελίστας Γκίντερ Γκρας.

■ Γνωρίζετε τι κοινό έχει ο χρόνος της παιδικής ηλικίας με τον χρόνο του πολέμου; Κατά τη γεννημένη στην Ινδοκίνα συγγραφέα και οι δύο επιβάλλουν την εμπειρία της υποταγής και ωθούν σε μια ανταρσία η οποία χρησιμοποιεί τη γραφή ως εργαλείο. Αυτή είναι μία από τις πολλές ευφυείς κρίσεις που μπορείτε να ανακαλύψετε στα αυτοβιογραφικά τέσσερα τετράδια, τα οποία γράφτηκαν ανάμεσα στο 1943 και στο 1949. Το πρώτο εξιστορεί την παιδική της ηλικία αλλά και την εφηβική, ενώ υπάρχουν σ' αυτό και ορισμένες προεόρτιες ανακρούσεις του «Φράγματος στον Ειρηνικό» και της «Οδύνης». Τα δύο επόμενα, αφιερώνονται εξ ολοκλήρου στην αρχική εκδοχή της «Οδύνης», ενώ το τελευταίο περιλαμβάνει τα προσχέδια μελλοντικών μυθιστορημάτων, όπως «Ο Ναύτης του Γιβραλτάρ» και «Μαντάμ Ντοντέν».

■ Στο «Ξεφλουδίζοντας το κρεμμύδι» έχουμε αναφερθεί εκτενώς σε παλαιότερο αφιέρωμα της «Βιβλιοθήκης» (www.enet.gr). Από εδώ χαιρετίζουμε την ελληνική έκδοση, θυμίζοντας ότι ο Γκίντερ Γκρας αρχίζει την αυτοβιογραφία του από τα παιδικά του χρόνια στο Ντάντσιχ (σημερινό Γκντανσκ της Πολωνίας). Στα δεκαεπτά του κατατάσσεται στα υποβρύχια των Waffen SS, ακολουθούν τα δύσκολα μεταπολεμικά χρόνια της ανοικοδόμησης και του διαμελισμού της Γερμανίας, οι αναμνήσεις που εντούτοις δεν φτάνουν ως το σήμερα, αλλά σταματούν στο τέλος της δεκαετίας του '50, όταν κυκλοφόρησε το αριστούργημά του «Το τενεκεδένιο ταμπούρλο».

Β.Κ.Κ.

1. ΜΑΡΓΚΕΡΙΤ ΝΤΙΡΑΣ

Τετράδια του πολέμου και άλλα κείμενα

ΜΤΦΡ.: ΤΑΣΟΣ ΜΠΕΤΖΕΛΟΣ «ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ», ΣΕΛ. 472, € 22

2. ΓΚΥΝΤΕΡ ΓΚΡΑΣ

Ξεφλουδίζοντας το κρεμμύδι

ΜΤΦΡ.: ΤΟΥΛΑ ΣΙΕΤΗ «ΟΔΥΣΣΕΑΣ», ΣΕΛ. 480 (ΠΑΝ/ΤΟ), ΣΕΛ. 29

Εκτός εαυτού

ΚΑΘΡΙΝ ΣΑΜΣΟΝ

Αστυνομικό θρίλερ γραμμένο από μια πρώην δημοσιογράφο (BBC και «Times» του Λονδίνου). Είναι το δεύτερο βιβλίο της Κάθριν Σάμσον, η οποία ζει στο Πεκίνο. Ίσως να είναι

φυσική συνέπεια το ότι το μυθιστόρημά της έχει για πρωταγωνίστρια μια δημοσιογράφο - παραγωγό σε μεγάλο τηλεοπτικό κανάλι του Λονδί-

νου. Η ηρωίδα ετοιμάζει μια εκπομπή με θέμα «αγνοούμενα άτομα» και, παρά τις αντιρρήσεις όλων, θέλει να συμπεριλάβει και μια αγνοούμενη συνάδελφός της. Η εμμονή της τη στέλνει μέχρι την Καμπότζη να βρει κάποιον πρώην στρατιωτικό με τον οποίο η αγνοούμενη είχε φωτογραφηθεί σε μια ασυμμάχη στο Αφγανιστάν. Ετσι αρχίζουν και οι δικές της περιπέτειες, που θέτουν σε δοκιμασία τις σχέσεις της με τους προϊστάμενούς της, με τον φίλο της αστυνομικό, ενώ παραμελεί τα δύο παιδιά της από τον νεκρό άντρα της. Στο τέλος, βέβαια, θα βρει την αλήθεια, αλλά ο φονιάς της συναδέλφου της πεθαίνει από το χέρι φίλου του, τον οποίο πρόδωσε.

Μτφρ.: Χίλντα Παπαδημητρίου «Μελάνι», σελ. 408, € 18,50

Μπίρα με γρεναδίνη

ΦΩΝΤΑΣ ΛΑΔΗΣ

Σύντομα, εύστοφα και γεμάτα ζωηράδα διηγήματα από τον μικρόκοσμο της πόλης. Δεκαέξι «κομμάτια» που πρώτη φορά είδαν το φως της δημοσιότητας το 2001 από τον οίκο

«Αγκυρα» και τώρα ξαναβγαίνουν στους δρόμους να συναντήσουν τους ήρωές τους και τους αναγνώστες. Πρόσωπα φτιαγμένα από την καθημερινή ζωή

σε μια Αθήνα που δεν μοιάζει με εκείνη των προ 20-30 ετών. Ο ένας σκοτώνει, ο άλλος βλέπει και δεν θέλει να ξέρει, ο τρίτος ψάχνει τη γυναίκα του και μια 17χρονη πέφτει στην αγκαλιά ενός μεσήλικα. Τα στέκια της Αθήνας όπου πωλούν ή αγοράζουν «κρέας», όπου το εμπόριο όπλων και ναρκωτικών ανθεί και αποφέρει σε άλλους πλούτο και σε άλλους θάνατο.

«Πύλη», β' έκδ., σελ. 112, € 7

Ελληνοτουρκικά

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις—φορτισμένες ιστορικά από πολλή εχθρότητα—κάποια μέρα θα εξομαλυνθούν. Οι δύο λαοί θα μπορέσουν έτσι να ζήσουν ειρηνικά, να συνεργάζονται σε όλους τους τομείς σαν καλοί γείτονες, μη υποκύπτοντας στα κελεύσματα θρησκευτικής ή πολιτικής προπαγάνδας. Μια μέρα, ελπίζει κανείς, θα σταματήσει και ο ανταγωνισμός τους

σε δαπανηρά εξοπλιστικά συστήματα. Στο μεταξύ δεν είναι άκαιρο να θυμόμαστε ούτε τις καλές—αν υπήρξαν—ούτε τις κακές στιγμές που πέρασαν στο παρελθόν οι σχέσεις των δύο χωρών. Τα δύο βιβλία που παρουσιάζονται εδώ αποσκοπούν—ρητά ή όχι—στο να φωτίσουν κάποιες οδυνηρές πτυχές του παρελθόντος, αλλά και στο να βοηθήσουν να κατανοηθεί η αδήριτη ανάγκη ειρηνικής ή και φιλικής συνύπαρξης.

■ Ο ιστορικός Ερβέ Ζορζελίν κάνοντας χρήση πολλών αρχείων και προφορικών παραδόσεων, επιχειρεί να παρουσιάσει σφαιρικά την κοινωνική και πολιτική ζωή στη Σμύρνη από το τέλος της δεκαετίας του 1870 έως τις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την καταστροφή της Πόλης. Η οθωμανική Σμύρνη ήταν μια πολυσύνθετη και πολυπολιτισμική κοσμοπολίτικη πόλη, με κυρίαρχο το ελληνικό στοιχείο, αλλά κι εκείνα των Αρμενίων και των Εβραίων. Μια πόλη όπου συμβίωναν, υπό την οθωμανική αρχή, διάφορες εθνότητες. Αυτή την «πολύχρωμη συγκατοίκηση» ο ιστορικός τη βλέπει ως προάγγελο της σημερινής πολυπολιτισμικότητας που τείνει να κυριαρχήσει στον δυτικό, τουλάχιστον, κόσμο. Βέβαια η ανάδυση του εθνικισμού (στην ίδια την Οθωμανική Αυτοκρατορία σημειώθηκε η επανάσταση των Νεότουρκων, που ακολουθήθηκε από διατεταγμένες σφαγές Αρμενίων και Ποντίων) κατέστρεψε την εύθραυστη συνύπαρξη και στη Σμύρνη. Το τέλος της Σμύρνης (με τις σφαγές και την πυρκαγιά του ελληνικού και αρμενικού τμήματος της πόλης) αποτέλεσε την αρχή του βίαιου τέλους όλων των κοσμοπολίτικων πόλεων της Ανατολικής Μεσογείου.

■ Αν οι εθνοτικές κοινότητες έσθθησαν—ακόμη και η εβραϊκή τείνει να εκλείψει—τελειώς στη Σμύρνη, στην Κωνσταντινούπολη κρατιέται ακόμη μια «μαγιά» του παλιού κοσμοπολίτικου θρησκευτικού και πολιτιστικού πλουραλισμού. Βέβαια από το 20% και πλέον του συνόλου του οθωμανικού πληθυσμού που ήταν οι Χριστιανοί (Ρωμιοί και Αρμένιοι κυρίως) κατά τον 19ο αιώνα, μετά την εγκαθίδρυση στην Τουρκία του κοσμικού και εκσυγχρονιστικού κεμαλικού καθεστώτος ο μειονοτικός πληθυσμός υποχώρησε θεαματικά. Τώρα πια δεν αντιπροσωπεύουν παρά το 0,2% του συνολικού πληθυσμού οι μη μουσουλμάνοι. Παρ' όλα αυτά και παρά τις συνεχείς οχλήσεις, οι ελάχιστοι ορθόδοξοι Χριστιανοί (ελληνόφωνοι και αρμενόφωνοι) ελπίζουν σε μίαν αναθίωση των εθνοτήτων με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία θέλει να ενταχθεί η Τουρκία. Όπως παρατηρούν οι Μερόπη Αναστασιάδου και Πωλ Ντυμόν (νομικός και ερευνητής του Εθνικού Κέντρου Επιστημονικής Έρευνας της Γαλλίας στο Τμήμα Τουρκικών και Οθωμανικών Σπουδών η πρώτη, ιστορικός και καθηγητής της τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου ο δεύτερος), η ελίτ της Κοινότητας των Ρωμιών της Πόλης πιστεύει ότι «Ελληνες και Τούρκοι θα λύσουν, τελικά, τις διαφορές τους». Στο παρελθόν βέβαια και καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα τέτοιες ελπίδες διαψεύστηκαν οικτρά. Η μονογραφία των δύο συγγραφέων είναι σχεδόν εξαντλητική και δεν αφήνει περιθώρια για παρανοήσεις.

v.vt-ε

1. HERVÉ GEORGLIN

Σμύρνη
Από τον κοσμοπολιτισμό έως τους εθνικισμούς

ΜΤΦΡ.: ΜΑΡΙΑ ΜΑΛΑΦΕΚΑ
«ΚΕΔΡΟΣ», ΣΕΛ. 360, € 18

2. ΜΕΡΟΠΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ - ΠΩΛ ΝΤΥΜΟΝ

Οι Ρωμιοί της Πόλης
Τραύματα και προσδοκίες

«ΕΣΤΙΑ», ΣΕΛ. 331

Η δωδεκάτη έλικα Η αφύπνιση

ΖΩΗ ΚΟΝΔΥΛΗ

Πρώτο μυθιστόρημα της δημοσιογράφου του περιοδικού Τύπου. Η δράση του επικεντρώνεται στο θερινό πλίστάσιο του 1982, κατά το οποίο

συμβαίνει ένα παράξενο αστρονομικό γεγονός. Ενώ μήνες μετά γεννιούνται εκατόν σαράντα τέσσερα παιδιά, τα οποία διαθέτουν υπερφυσικές ιδιότητες. Όμως, θα εμφανιστούν οι Σκωτεινοί, οι οποίοι να τα εξοντώσουν επιθυμούν. Ο εκδότης Στέφανος Πορφύρας να ανηδράσει πρέπει εναντίον του Κακού. Ένα βιβλίο που ψάχνει και ψάχνεται λοξοκοιτώντας στη μεταφυσική, της οποίας επιθυμεί τα θεμέλια να ξαναδώσει. Η δωδεκάτη έλικα είναι ο κινητήριος της δράσης μοχλός και το κλειδί που ξεκλειδώνει την ιστορία, όταν συσκοτίζεται.

«Νίκας», σελ. 208, € 14,40

Τα θέλουμε όλα

NANNI ΜΠΑΛΕΣΤΡΙΝΙ

Ο Ιταλός συγγραφέας (γενν. 1935) ξεκίνησε από τον χώρο των θετικών επιστημών, όμως γρήγορα κατάλαβε ότι η κλίση του είναι η λογοτεχνία. Από το 1966, οπότε εξέδωσε το πρώτο του μυθιστόρημα «Tristanon»

δεν έπαψε να δίνει το «παρών» στα λογοτεχνικά και πολιτικά τεκταινόμενα της χώρας του, γιατί στην περίπτωση του ο πεζογράφος και ο πολιτικός δεν ξεχωρίζουν. Μετά τη μετωπική σύγκρουση κράτους και «Ερυθρών Ταξιαρχιών», έπεσε θύμα της κρατικής καταστολής, καθώς μέλος της «Εργατικής αυτονομίας». Παρέμεινε ως το 1984 στη Γαλλία και επέστρεψε στη γενέτειρα, όταν σταμάτησε η διώξη του λόγω έλλειψης ενοχοποιητικών στοιχείων. Κεντρικός ήρωας στο «Τα θέλουμε όλα» είναι ένας νεαρός εργάτης - μαζάνθρωπος του Νότου, ο οποίος αναγκάζεται να μεταναστεύσει στον Βορρά, όπου θα εργαστεί σε αυτοκινητοβιομηχανία και θα ξυνηθεί εντός του η εξέγερση.

Πρόλογος ελλην. έκδ.: Νάνι Μπαλεστρίνι
Μτφρ.: Χριστίνα Σταματοπούλου
«Στοχαστής», σελ. 229, € 15

Ο Συνονόματος

ή φέπτοντας στο κάθετο ρήγμα του λόγου

ΒΙΚΕΝΤΙΟΣ ΚΑΡΜΠΟΝΑΡΟΣ

Πίσω από το προσωπίδιο του Βικέντιου Καρμπονάρου κρύβεται ο λόγιων προθέσεων συγγραφέας και μεταφραστής Γιώργος Κεντρωτής. Προτιμάει να το χαρακτηρίζει campus novel, το οποίο σχολιάζει τον Λόγο, τις δυνατότητες που έχει, αλλά και τις αδυναμίες του, όταν δεν μπορεί να εκφράσει την άλεκτη σιωπή. Όμως, η πραγματικότητα είναι παρούσα και αέρνεται με τις απλούστερες εκδοχές της, εκδοχές ζωής. Μπορεί να είναι ο έρωτας, η Αριστερά, η λογοτεχνία, το ποδόσφαιρο, οι διαδρομές με αυτοκίνητο, οι εμμονές που δεν λένε να ξεκολλήσουν από το μυαλό κι ως το τυραννούν. Διασώζει ό,τι δεν μπορεί να διασωθεί ως παρουσία στη ζώσα στιγμή.

«Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός», σελ. 541, € 20

Το χειρόγραφο της Πράγας

Ο ερμηνεύσιμος κωδικός Βίνιτς

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

Μυθιστόρημα φαντασίας με ιστορικό υπόβαθρο είναι το πρώτο βιβλίο του Παναγιώτη Κονιδάρη

–γεννήθηκε και

εργάζεται ως φαρμακοποιός στη Λευκάδα. Η υπόθεση σχετίζεται με ένα μη αποκωδικοποιημένο χειρόγραφο που γράφτηκε μεταξύ 1450 και 1520 από άγνωστο συγγραφέα, σε άγνωστο σύστημα γραφής και γλώσσας. Στην πορεία του από την Αναγέννηση ως τις μέρες μας το χειρόγραφο αυτό έκανε πολλά ταξίδια σε χώρες και χέρια. Προτού φτάσει στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου του Γέιλ είχε περιπέσει στα χέρια –το αγόρασε ο άνθρωπος– του Πολωνο-εβραίου Βίλφριντ Βίνιτς. Οσοι επιχειρήσαν να αποκωδικοποιήσουν τη «γλώσσα του Θεού» απέτυχαν οικτρά, αλλά η μαγία απόκτησής του και αποκρυπτογράφησης του δεν λέει να κοπάσει.

«Λιθάνης», σελ. 518, € 17,50

Σιγά μη γίνεις φίρμα

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΜΟΛΟΓΙΑΝΝΗ

Μια ιστορία εμπνευσμένη από τον κόσμο των reality games και talent shows της ελληνικής τηλεόρασης. Ιστορία πλάκας,

σαρκασμού και ηθικής αποβλάκωσης που απειλεί να παρασύρει τον αναγνώστη στα άδυτα του ψυχισμού των νέων κοριτσιών και αγοριών που επιδιόδονται στα σπορ αυτά. Ηρωές και ηρωίδες παιδιά που προκειμένου να πετύχουν την προβολή και την ανταμοιβή της, είναι έτοιμα και πρόθυμα να κάνουν τα πάντα. Δεν χρειάζεται πια –πιστεύουν και πολλοί «ειδικοί» επικροτούν– να ξέρεις γράμματα, να κοπιώσεις για να πετύχεις στη ζωή. Πάνε αυτά, πέρασαν. Μια εικοσάχρονη –και κάτι– κοπέλα γράφει για όλα αυτά.

Πρόλ.: Ραλλία Χρηστίδου

«Περίπλους» σελ. 240, € 17

Θέλω να κοιτάζω

ΝΤΙΕΓΚΟ ΝΤΕ ΣΙΛΒΑ

Ο Νταβίντε Ελερ είναι νεαρός παικτολόγος. Επιτυχημένος, αλλά μοναχικός και απόκοσμος. Κανένας όμως δεν τον υποψιάζεται ότι έχει ένα «πάθος» με τα μικρά κορίτσια. Τα ξελογιάζει, τα κουβαλάει στο σπύτι του και εκεί τα στραγγαλίζει και μετά κάνει το σεξουαλικό κέφι του στο άψυχο κορμάκι τους. Στο τέλος βάζει το πτώμα σε μια σακούλα και σε ένα μεγάλο σακίδιο και πάει να το πετάξει. Μάρτυρας των πράξεών του η 16χρονη μαθήτριά Λυκείου και πόρνη Τσελέστε. Παρακολουθεί τα πάντα και ακολουθεί αυτόν τον δολοφόνο γιατί της αρέσει να βλέπει. Ανάμεσά τους δημιουργείται ένας δεσμός συνεχής. Δύο άρρωστα άτομα που δεν δείχνουν να αντιλαμβάνονται προς τα πού τα τραβάει το πάθος τους.

Μτφρ.: Ελένη Τουλούπη

«Καστανιώτης», σελ. 208, € 12

Αγνωστικιστής παρατηρητής

Εμνοπρεπής ο Κάρολος Δαρβίνος της «Καταγωγής του ανθρώπου» και της «Καταγωγής των ειδών», κλείνει την άτυπη αυτοβιογραφία του, η οποία εκδόθηκε από τον γιο του Φράνσις: «[...] Ήταν η αγάπη για την επιστήμη, ο απεριόριστος και υπομονετικός στοχασμός πάνω σε οποιοδήποτε ζήτημα, η εργατικότητα στην παρατήρηση και τη συλλογή των δεδομένων και μια αξιολογική συνεισφορά στην εφευρετικότητα αλλά και στην κοινή λογική». Τα αυτοβιογραφικά απομνημονεύματα του πατέρα Δαρβίνου –όπως επισημαίνει ο υιός Δαρβίνος– γράφτηκαν για τα παιδιά του και χωρίς καμία σκέψη πως κάποτε θα έβλεπαν το φως της δημοσιότητας. Ο πλήρης τίτλος του δαρβινικού κατάλοιπου είναι ο εξής: «Απομνημονεύματα από την Ανάπτυξη της Σκέψης και του Χαρακτήρα μου». Και καταλήγει με την εξής διευκρινιστική σημείωση: «3 Αυγ. 1876. Αυτή η σκιαγράφηση της ζωής μου ξεκίνησε στις 28 Μαΐου [...] και έκτοτε τα περισσότερα απογεύματα τα έχω περάσει γράφοντας καθημερινά για μία περίπου ώρα». Αποσπάσματα από τις καταγραφές του Κάρολου Δαρβίνου που αναφέρονται στη γυναίκα του και στα παιδιά του έχουν παραλειφθεί. Ποιο ήταν το προνομιακό χαρακτηριστικό του; «[...] Στο να παρατηρώ πράγματα που εύκολα διαφεύγουν την προσοχή, και να τα μελετώ ενδελεχώς. Ο ζήλος που επιδεικνύω στην παρατήρηση και τη συλλογή δεδομένων δεν θα μπορούσε να είναι μεγαλύτερος. Το σημαντικό όμως είναι πως η αγάπη μου για τη Φυσική Ιστορία παραμένει σταθερή και φλογερή». Η έκδοση κλείνει με δύο παραρτήματα, τα οποία υπογράφει ο σερ Φράνσις Ντάρβιν: το «Αναμνήσεις από την καθημερινή ζωή του πατέρα μου» και η «Θρησκεία του Κάρολου Δαρβίνου». Η παραδοσιακή θρησκεία μπορεί να κλονίστηκε από τις θεωρίες του, όμως σε επιστολή του 1879 εξομολογείται ότι «δεν έχω υπάρξει ποτέ άθεος, με την έννοια της άρνησης της ύπαρξης ενός Θεού». Και σε άλλο σημείο της ξεκαθαρίζει τη θρησκευτική του στάση: «[...] θα ήταν εκείνη του αγνωστικιστή».

Β.κ.κ.

ΚΑΡΟΛΟΣ ΔΑΡΒΙΝΟΣ

Αυτοβιογραφία

ΜΤΦΡ.: ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΧΑΛΜΟΥΚΟΥ

«ΓΚΟΒΟΣΤΗΣ», Σελ. 176, € 10

Σαχάρα

ΚΛΑΪΒ ΚΑΣΛΕΡ

Ενδέκατο μυθιστόρημα του Αμερικανού συγγραφέα, με ήρωα τον τυχοδιώκτη του ατρόμητου και εξερευνητή της κορυφαίας πράξης Ντερκ Πιτ. Σ' αυτό εδώ, αυτός και η

ομάδα του διασχίζουν τη χωρίς όρια έρημο της Σαχάρας, όπου πρέπει να εντοπίσουν την τοξίνη του θανάτου που τη θαλάσσια

ζωή οδηγεί στο χάος της ανυπαρξίας. Ομως, τα πράγματα δεν αντιμετωπίζονται πάντα κατά πρόσωπο. Στην προκειμένη περίπτωση, ο ήρωας έχει να παλέψει με το παρασκήνιο μιας διεφθαρμένης αφρικανικής κυβέρνησης, η οποία συνεργάζεται μ' έναν μεγιστάνα του πλούτου του παράνομου. Με το φανταστικό να υπερίπταται σαν σκιά κινητικής δράσης, βρίσκει την έξοδο τη λυτρωτική που την αγωνία προϋποθέτει ως το τέλος ακαταπαύστως.

Μτφρ.: Δήμητρα Βελισσαρίου

«Ελληνικά Γράμματα», σελ. 640, € 22

Η πιο μεγάλη αγάπη

ΑΝΤΟΥΑΝΕΤ ΜΕΪ

Ερωτευμένη με το διάσημο μονομάχο Ολταν ήταν από πολύ νωρίς στη ζωή της η Κλαυδία. Και αυτός ο έρωτας δεν θα σβήσει ποτέ μέσα της, παρότι παντρεύεται τον Πόντιο Πιλάτο και φεύγει μαζί του στη γη της

Ιουδαίας. Εκεί, βέβαια, συμβαίνουν σοβαρά γεγονότα. Μια επανάσταση επικείται, αλλά και μια άλλη αναίμακτη συγκλονίζει τον κόσμο και αυτή θα είναι που θα τον αλλάξει: Η έλευση, το κήρυγμα και ο θάνατος του Ιησού. Τότε κυκλοφόρησε και η φήμη ότι η Κλαυδία αντιπάχθηκε στη θανάτωση του Ιησού, αλλά η ίδια –σε τούτη την πρωτοπρόσωπη αφήγηση– το διαψεύδει. Μια πατρική αυτή που πάλεψε να κρατήσει ανάλογη στάση. Πρώτο μυθιστόρημα της Αμερικανίδας δημοσιογράφου Αντουανέτ Μεί.

Μτφρ.: Γιάννης Σπανδωνής

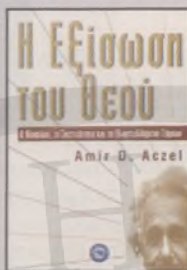
«Ωκεανίδα», σελ. 573, € 20

Ποίηση μαθηματικών

Πληθαίνουν τα βιβλία επιστημόνων που επιθυμούν να καταργήσουν τα στεγανά, να οπιάσουν τον όρκο της σιωπής και να κοινωνήσουν τα μυστικά της επιστήμης τους στο ευρύ κοινό. Αντιληπτό συνήθως με υπεροψία από τους μύστες της επιστήμης, το ευρύ κοινό γίνεται ένας κόσμος πρόθυμος –και σ' έναν μεγάλο βαθμό ικανός– να καταλάβει τα όσα του αποκαλύπτονται, όχι για να μιάνει την επιστημονική γνώση, αλλά για να μυηθεί και να κατανοήσει τις γενικές γραμμές της σκέψης που επιχειρεί να ερμηνεύσει τον κόσμο.

■ Σ' αυτό το πνεύμα, ο καθηγητής της Ιστορίας των Επιστημών στο Χάρβαρντ Αμίρ Αξελ αναλύει τις τελευταίες εξελίξεις στην Κοσμολογία. Περιγράφει πώς το Σύμπαν διαστέλλεται διαρκώς με ολόένα αυξανόμενο ρυθμό και πώς οι κοσμολόγοι συνδέουν τη σχετικότητα του Αϊνστάιν με την κβαντική θεωρία στην απόπειρα να «επιτύχουν τον πιο ευγενή στόχο ενός φυσικού: μια θεωρία ενοποιημένου πεδίου, η οποία θα πάντρευε όλες τις δυνάμεις της φύσης». Όσο κι αν είναι δύσκολο να παρακολουθήσει κανείς τη σκέψη των θεωρητικών, το ταξίδι στο διαστελλόμενο Σύμπαν μας δεν παύει να είναι ένα γοητευτικό μυστήριο που περιμένει να γίνει αντιληπτό.

■ Ένα άλλο συγκλονιστικό μυστήριο, αυτό του κόσμου των μαθηματικών, απογυμνώνει από τους μύθους που το περιβάλλουν ο μαθηματικός Γκρέγκορι Τσέιτιν. Μετα-μαθηματικά σημαίνει θγαίνω έξω από τα μαθηματικά και κοιτάζω στο σύνολό τους. Ο Τσέιτιν, προχωρώντας περαιτέρω τη σκέψη του Γκέντελ και του Τιούρινγκ, ανατρέπει την παλιά ιδέα της μαθηματικής θεβαιότητας –της απόλυτης θεβαιότητας– για να την αντικαταστήσει από την ιδέα της τυχαιότητας και τον αριθμό Ω, τον απόλυτο συμβολισμό της άπειρης πολυπλοκότητας, που λέγεται και «αριθμός Τσέιτιν». Το βιβλίο του απευθύνεται σε μαθηματικούς και η ανάγνωσή του προϋποθέτει καλή γνώση των μαθηματικών. Γιατί, όμως, είναι τόσο ελκυστικό στον μη ειδικό αναγνώστη; Ο ίδιος ο συγγραφέας καλεί τον καθένα να παρακολουθήσει τη διαδρομή της σκέψης του, μια διαδρομή γεμάτη πάθος, έρωτα και ανατροπές. Είναι μάλιστα ιδιαίτερα ελαστικός: «Θα προσπαθήσω να το κάνω όσο πιο εύκολα γίνεται», λέει. «Αν δεν καταλάβετε κάτι, μην απογοητευτείτε, μην κολλήσετε». «Μπορείτε ακόμα να παραλείψετε όλα τα μαθηματικά...». «Ο καλύτερος τρόπος για να γνωρίσει κάποιος μια νέα θεωρία είναι να μάθει την ιστορία της, να δει γιατί κάποιος αναγκάστηκε να περπατήσει τον επίπονο και υπερόχο δρόμο που οδηγεί στη γέννηση μιας καινούριας ιδέας». Ετσι, στο κείμενο εναλλάσσονται οι αποδείξεις με αριθμούς και οι αποδείξεις με λέξεις. Αξίζει να αναφερθεί ότι η μετάφραση κράτησε αλώβητη την ποίηση των λέξεων.

AMIR D. ACZEL

Ο Αϊνστάιν, η Σχετικότητα και το Διαστελλόμενο Σύμπαν

ΜΤΦ.: ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΤΡΙΑΔΑ
«ΕΝΑΛΙΟΣ», ΣΕΛ. 288, € 16

GREGORY CHAITIN

Μετα-μαθηματικά

ΜΤΦ.: ΤΕΥΚΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ
«ΤΡΑΥΛΟΣ», ΣΕΛ. 304, € 20

Υπόθεση Τουλάγεφ

ΒΙΚΤΟΡ ΣΕΡΖ

Η θύελλα σκέπαζε τη ζωή του επαναστάτη συγγραφέα μας (1890-1947) Βικτόρ Σερζ, ψευδώνυμο του Βικτόρ Αβόβιτς Κίμπολτσκις. Γεννημένος στις Βρυξέλλες, έζησε στο Παρίσι και στη Βαρκελώνη και βρέθηκε στην Αγία

Πετρούπολη όταν η Επανάσταση ήταν πραγματικότητα. Επιστρέφει στη Μόσχα το 1926 και επτά χρόνια αργότερα εκποιίζεται, επειδή ήταν από τους καταγγέλλοντες την τρομοκρατία. Την «Υπόθεση Τουλάγεφ» την έγραψε όταν στο Μεξικό εκποίστηκε. Διαιρείται σε δέκα κεφάλαια, τα οποία ο δημιουργός τους προτίμωσε να χαρακτηρίζει «αλληλοσυμπληρούμενους πίνακες». Χρονολογικά εξελίσσεται η πλοκή, με κεντρικό θέμα τη δολοφονία του Τουλάγεφ, ενός ανώτατου στελέχους του Κόμματος. Πρωταγωνιστούν ανακριτές και θύματα, στους οποίους περιλαμβάνονται σταλινικοί της πίστης, αντιφρονούντες που συνθηκολογούν, κάποιοι της αδιαλλαξίας τροτσκιστές.

ΜΤΦ.: Τίτικα Δημητρούλια
«Scripta», σελ. 528, € 24

Το σπίτι δίπλα στο ποτάμι

ΛΕΝΑ ΜΑΝΤΑ

Μπεσαστελερίστα η συγγραφέας, μάς έχει δώσει τα ευώληπα «Βαλς με δώδεκα δώρους» και «Θεανώ, η λύκαινα της Πόλης». Πέντε κόρες επιλέγει στη νέα μυθιστορηματική της προσπάθεια, οι οποίες ζουν δίπλα στο ποτάμι στον Ολυμπο, μαζί με τη μπέρε τους. Επιθυμία βαθιά τις διακατέχει τη ζωή να γνωρίσουν μακριά και πέρα από το ασφυκτικό περιβάλλον του σπιτιού τους. Θα σκορπίσουν σαν τα τρελά πουλιά στα τέσσερα του οριζόντος σημεία, για να βρει καθεμιά τη μοίρα που της αρμόζει. Ο έρωτας οπωσδήποτε καθοδηγεί, όχι πάντα πρώτα φυσώντας. Η υπομονή πρέπει να περιμένει υπομονετικά, αντλώντας από την υπομονή την ίδια την υπομονετικότητα που χάνει - κερδίζει.

«Ψυχογιός», σελ. 600, € 19,90

Η τέχνη της υποκριτικής στον κινηματογράφο

Ένας οδηγός για ηθοποιούς και σκηνοθέτες

ΤΖΕΡΕΜΑΪΑ ΚΟΜΙ

Ο ηθοποιός πέρα από τη θεωρητική γνώση γύρω από την τέχνη του –σαςχέως αν πρόκειται για το θέατρο, τον κινηματογράφο ή την τηλεόραση– που οφείλει να αποκτήσει, έχει

ανάγκη και από κάποια άλλα «όπλα»: Την ικανότητα να μιμείται, να μπαίνει στο πετσί ενός πλασματικού ή και πραγματικού προσώπου και κυρίως την ικανότητα να στήνεται στη σκηνή ή μπροστά από το φακό χωρίς να το δείχνει. Βέβαια το θέατρο (ως παράσταση) διαφέρει από την τηλεόραση και τον κινηματογράφο. Έχει άλλη τεχνική, αλλά ένας ηθοποιός μπορεί να «παίζει» και με τα τρία είδη θεάματος. Για το πρακτικό μέρος της τέχνης του θεάματος έχει πολλά να πει ο Τζερεμαΐα Κόμι –δάσκαλος υποκριτικής του κινηματογράφου επί 25 χρόνια. Δεν φτάνει από μόνο του το ταλέντο. Χρειάζεται και η τεχνική του παιξίματος. Γι' αυτό το βιβλίο του το απευθύνει όχι μόνο σε νεαρούς ηθοποιούς, αλλά και υποψήφιους σκηνοθέτες, οι οποίοι έχουν να μάθουν πώς να βγάσουν το καλύτερο από τους ηθοποιούς τους.

ΜΤΦ.: Μαρτίνα Πάσσαρν
«Αιγόκερως», σελ. 341

v.vt-ς

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΙΣΕΛ ΦΑΪΣ

— Προκαταβολικά θα ήθελα να σταθούμε στη στρατηγική της αφήγησης που διαπερνά το σημαντικό τετράτομο έργο σας *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας* («Καστανιώτης»). Εν πρώτοις ο παντόπτης ιστορικός αποσιώζει. Τη θέση του καταλαμβάνει ένας νηφάλιος (και λόγω χρονικής απόστασης) αλλά και πολυσυλλεκτικός αναγνώστης που περίτεχνα συναρμολογεί / συνθέτει / αξιολογεί ένα πολύσημο κριτικό και πολιτισμικό υλικό. Σαν να δανείζεστε τρόπους από τη λογοτεχνία τεκμηρίων...

«Παρά τον όγκο της οκτάτομης *Ιστορίας*..., καταρτισμένης από την εποπτεία που είχα έμμεσα: 1918-1939 και άμεσα: 1940-1974, και βιβλιογραφικά μέχρι σήμερα και φρόντισα να τον ταξινομήσω ηλεκτρονικά, δεν παύει να είναι μια επιλογή μιας άφθονης ύλης, ώστε να δίνονται πλάι στις πληροφορίες τα εξέχοντα ή αντιπροσωπευτικά λογοτεχνικά φαινόμενα της εκάστοτε εποχής. Αν είναι νηφάλιος ο τρόπος που μου καταλογίζεις, υποθέτω ότι εξακριβώνεται από πολλές πλευρές. Θέλω να πιστεύω ότι το συγγραφικό παρελθόν μου δεν έδειξε ότι κατέχομαι από εμπάθειες. Όπως επίσης ότι χρησιμοποίησα όσα τεκμήρια έχουν υποπέσει στην αντίληψή μου. Άλλωστε πιστεύω ότι ο κριτικός ξεκινάει ως αναγνώστης και διαμορφώνεται ως επαρκής αναγνώστης που, αν έχει την ιδιότητα του γραφιά, ολισθαίνει στην έκφραση γνώμης με επιχειρήματα αναλυτικά και συνθετικά που να είναι πειστικά. Και όπως διαπιστώνουμε από την ιστορία της κριτικής, ελάχιστοι κριτικοί είναι πειστικοί και οι αξιολογήσεις τους να επαληθεύονται με το πέρασμα του χρόνου».

— Να υποθέσω ότι σταματάτε στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά, διότι μέχρι ε-

να είναι μαρτυρίες και κρίσεις από τα γεγονότα που έζησα.

Τώρα για τη διαμάχη των ιστορικών προτιμών εκείνους που έχουν τα λιγότερα πάθη στην ευπαθή περιοχή του ελληνικού εμφυλίου, για τον οποίο επιμένω ότι ήταν ετεροκαθορισμένος».

— Σήμερα, έχει νόημα να μιλάμε για ριζοσπαστική / αριστερή ή δεξιά / συντηρητική κριτική σκέψη; Μήπως το πεδίο της κουβέντας πλέον έχει μετατεθεί σε όρους, όπως παραδοσιακή / μοντέρνα / μεταμοντέρνα ανάγνωση;

«Πιστεύω ότι ο χωρισμός στην πολιτική σε Δεξιά και Αριστερά, αν δεν αφορά σε ταξικές διαίρεσεις, ανταποκρίνεται σε διαφορετικές νοοτροπίες. Ευκόλα θα πω «συντηρητικές» για τη μία, για την άλλη προτιμώ το «αναθεωρητικές». Κατά τα άλλα, αν το δούμε στη μεγάλη κλίμακα, τόσο οι συντηρητικές όσο και οι αναθεωρητικές διεξάγονται σε ποικίλες μορφές, και αν δεν είσαι ειδικός, δεν βγάζεις άκρη.

Ό,τι αφορά τώρα τη λογοτεχνία, οι διαίρεσεις αυτές δεν νομίζω ότι έχουν νόημα, επειδή δεν ξέρω πώς διαχωρίζουμε την παραδοσιακή από τη μοντέρνα ή τη λεγόμενη μεταμοντέρνα. Χοντρικά θα έλεγα ότι η μοντέρνα κριτική σκέψη αρχίζει με τους Ρώσους φαρμαλιστές, τη νέα αγγλοσαξονική σχολή και πάει λέγοντας. Κατά τις δικές μου γνώσεις και κρίσεις, είναι απαραίτητο και χρήσιμο να τις ξέρομε, αλλά η κριτική αξιολόγηση παραμένει στο επίπεδο της αίσθησης του κριτικού, δεδομένου ότι οι θεωρίες αφορούν στην ανάλυση του είδους της γραφής, που δεν είναι αξιολογική».

— Όπως υπάρχει αυτοαναφορική λογοτεχνία υπάρχει και αυτοαναφορική κριτική. Πιστεύετε ότι η κριτική που λογοδοτεί μόνο στις θεματικές της και στις

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Μεροληπτώ, χωρίς να ολισθαίνω στην αυτοβιογραφία

κει νιώθετε συνομιλητής ανθρώπων και έργων;

«Θέλησα να γράψω την ιστορία της λογοτεχνίας που να έχω άμεση ανάγνωσή της στα χρόνια που παραγόταν. Πιστεύω ότι τα χρόνια της Μεταπολίτευσης έχουν αλλάξει τους όρους γραφής και πρόσληψης της λογοτεχνίας. Προτίμησα λοιπόν να μείνω στην εποχή μου, στις αναγνώσεις και συζητήσεις με τους συνήλικές μου, ώστε η ιστορία μου να εκφράζει την τραυματική μου σχέση μαζί της. Όχι να παρασταίνω τον μάρτυρα, αλλά είμαι ο μάρτυρας της λογοτεχνίας την οποία καταπάνομαι να ιστορήσω με τα πάθη ημών και υμών, αλλά χωρίς εμπάθειες. Σύμφωνοι-μεροληπτώ, που σημαίνει ακολουθώ την προσωπική μου πρόσληψη, χωρίς να ολισθαίνω στην αυτοβιογραφία».

— Ο τέταρτος τόμος έχει έντονο αυτοβιογραφικό άρωμα. Πώς τοποθετείστε στην πρόσφατη διαμάχη ιστορικών και λογοτεχνών πάνω στην προσέγγιση ζοφερών γεγονότων και κρίσιμων εποχών, τις οποίες ζήσατε από πρώτο χέρι;

«Νομίζω ότι τα κρίσιμα χρόνια 1940-1945 καθόρισαν όχι μόνον εμένα, αλλά και τους συνήλικές μου (όπως ορίζω τις γενιές χρονικά και όχι ειδολογικά, κατά σχολές, κατά τις ισχύουσες προδιαγραφές). Με αυτή την έννοια –τον χρόνο ως «ορίζοντα» την πρόσληψη– και στους οκτώ τόμους, ο χαρακτήρας της *αυτοψίας* που είχα με το αντικείμενό μου μπορεί να εκληφθεί ως αυτοβιογραφικός, αλλά νομίζω ότι το στοιχείο αυτό περιορίζεται κυρίως στα «Χρονικά», που τα ήθελα

ποιητικές της, επιτελεί τον διαμεσολαβητικό της ρόλο;

«Ένας από τους τρόπους της κριτικής είναι ο διαμεσολαβητικός, που είναι χρήσιμος για την προσέγγιση ενός ευρύτερου κοινού. Δεν είμαι βέβαιος, αν μεινουμε σε αυτόν τον ρόλο, ότι αναβαπτίζομαστε στη λογοτεχνία αυτήν καθ'αυτήν. Νομίζω ότι η αναλυτική και ερμηνευτική κριτική είναι εκείνη που μας κατασταίνει ικανούς να εκτιμήσουμε το βάθος της σήραγγας».

— Υπήρξαν κάποια θεωρητικά κείμενα που άλλαξαν το κριτικό σας βλέμμα;

«Νομίζω ότι εμένα και τους συνήλικές μας καθόρισε για πολλά χρόνια ο διάλογος Σεφέρη-Τσατσού. Από κει και πέρα, αλλάξαμε πανιά».

— Υπάρχει κάποιο ανεκπλήρωτο σχέδιο για το βιβλίο;

«Στις προθέσεις μου, αλλά δεν ξέρω πόσο θα βολέψει ο καιρός, είναι να γράψω δύο τόμους. Ο ένας θα είναι η προσωπική μου αξιολόγηση και αιτιολόγηση της ελληνικής λογοτεχνίας έως και τη δεύτερη μεταπολεμική γενιά, καθώς, τόσο με την πρώτη όσο και με τη δεύτερη μεταπολεμική γενιά έχω άμεσες προσλήψεις, στο επίπεδο των εμπειριών».

Και επειδή θέλω να αποδώσω αυτές τις εμπειρίες, προτίθεμαι, πάλι αν ο καιρός βολέψει, να γράψω απομνημονεύματα που να περιλαμβάνουν ό,τι έπεσε στην αντίληψη μου απ' ό,τι πράγματι συνέβη. Κοντολογίς, πώς είδα γεγονότα και ανθρώπους κατά το στάδιο της *μυστηριώδους ζωής μου*».

ΑΥΤΟ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΑΠΟΔΡΑΣΤΕ ΜΕ ΒΙΒΛΙΑ...

ΚΟΡΝΗΛΙΑ ΓΚΟΛΝΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ
ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΘΩΝ
μυθιστόρημα

Κωνσταντινούπολη, 1908: Άνθρωποι και πολιτισμοί διασταυρώνονται στη δίνη των γεγονότων, καθώς ξεσπά η επανάσταση των Νεοτούρκων, σε ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα, πλούσιο σε εικόνες και μνήμες της Βασιλεύουσας μιας άλλης εποχής, με τον Ελληνισμό της ακόμη ακραίο.

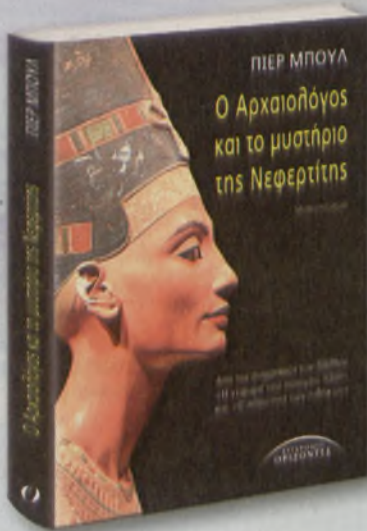
ΙΒ ΖΕΓΚΟ - ΝΤΕΝΙ ΛΕΠΕ
1661 ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ
ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ 14ου
μυθιστόρημα

Παρίσι, 1661: Πολιτικές δολοπλοκίες, συνωμοσίες φανατικών καθολικών, πάθη και παράνομοι έρωτες, αλλά και προσωπικότητες όπως ο Μαζαρίνος, ο Φουκέ και ο Κολμπέρ, ή ο Μολιέρος, ο Λαφοντέν, ο Περό και ο ν' Αρτανιάν, σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα που ζωντανεύει την εποχή του Λουδοβίκου 14ου.

ΠΙΕΡ ΜΠΟΥΛ
Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΝΕΦΕΡΤΙΤΗΣ
μυθιστόρημα

Αιγυπτολογία, λατρείες, τελετές και μυστικά χιλιάδων χρόνων, στο μυθιστόρημα του μεγάλου και χαρισματικού συγγραφέα των βιβλίων «Η γέφυρα του ποταμού Κβάι» και «Ο πλανήτης των πιθήκων», που πρωτοεκδόθηκε περίπου έντεκα χρόνια μετά τον θάνατό του.

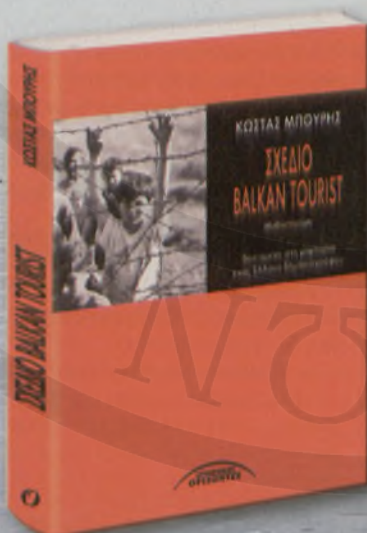
ΝΤΟΝΑ ΛΕΟΝ
ΑΝΩΝΥΜΟΣ
ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΟΣ
μυθιστόρημα

Ποιος και γιατί ν' ασχοληθεί με τη δολοφονία ενός ανώνυμου τραβεστί; Τουλάχιστον ως τη στιγμή που αποκαλύπτεται ότι ο νεκρός δεν είναι άλλος από έναν ευπώλητο τραπεζίτη. Το σκάνδαλο συγκλονίζει την κοινωνία της Βενετίας, αλλά ο επιθεωρητής Γκουίντο Μπρουνέπι υποψιάζεται ότι τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά όσο δείχνουν.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΟΥΡΗΣ
ΣΧΕΔΙΟ
BALKAN TOURIST
μυθιστόρημα

Μυθιστόρημα βασισμένο στη μαρτυρία ενός Έλληνα δημοσιογράφου: Αφού διέρρευσε στον Τύπο το αρχικό τους σχέδιο, που προέβλεπε θερμό επεισόδιο στην Κύπρο και τον Έβρο και συνακόλουθα την αποσταθεροποίηση των Βαλκανίων, οι Αμερικάνοι θέτουν σε εφαρμογή το εναλλακτικό σχέδιο Balkan Tourist...

ΘΑΝΑΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ
Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΤΩΡΑ
μυθιστόρημα

Η πραγματικότητα, που ξεπερνά κατά πολύ τη φαντασία, μέσα από ένα τελείως αληθινό μυθιστόρημα: Κάποια πολιτική δολοπλοκία, με υποψήφιο θύμα έναν δις διατελέσαντα υπουργό, εξελίσσεται παράλληλα με παιχνίδια εξουσίας διάφορα, στη Συμπρωτεύουσα, την Πρωτεύουσα και αλλού.

Σε όλα τα βιβλιοπωλεία, από τις εκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ»

Αθήνα: Ευρυμέδοντος 4 • Τ.Κ. 104 35 • Τηλ.: 2103460224, 2103460183 • Fax: 2103460186 • e-mail: s-orizontes@ath.forthnet.gr
Θεσσαλονίκη: Μοναστηρίου 139 & Χαλκίδος 3 • Τ.Κ. 546 27 • Τηλ.: 2310543828, 2310501824 • Fax: 2310501824 • e-mail: s-orizontes@the.forthnet.gr